ÜÇ AYLIK KİTAP DİZİSİ
SAYI 17
HAZİRAN 1998

sosyalist politika

"68" ve YENİ SOL

SOSYALİST POLİTİKA
— 17 —

SARMAL YAYINEVİ

Adres : Çatalçeşme Sk. Meriçli Ap. 52/3
Cağaloğlu - İSTANBUL

Tel : 0.212.513 94 23 - 0.212.513 95 21

Fax : 0.212.521 45 78

SOSYALİST POLİTİKA 17

Ortak Kitap

Adres : Olgunlar Sk. No: 20/20 Bakanlıklar/ANKARA

Tel: 0.312. 418 39 50

Haziran 1998

Dizgi : GOŞA 0.312.418 05 52

İÇİNDEKİLER

SUNU

Sosyalist Politika'nın 17. sayısını "68"e 30. yılında ve bugünün koşulları çerçevesinde yeniden bakmaya ayırdık. "68"in 30. yılında, marksizmin "Yeni Sol-Batı marksizmi" eksenindeki yorumlanışına Avrupa'dan ve 1961-71 döneminin toplumsal uyanışına Türkiye özelinden, söz konusu dönemi dosyamızda incelemeye çalıştık.

Bu sayımızın ilk yazısında, Günseli Hataylı, Türkiye'de 61-71 döneminin toplumsal-siyasal hareketliliğine gençlik kategorisinde değinirken, "68"in Türkiye ve Avrupa için farklı özelliklerle yaşandığını ve Türkiye'de Avrupa'daki içeriğiyle bir "68"in yaşanmadığını bizlere geniş bir tarih panoramasıyla aktarıyor.

Sosyalist Politika'nın bu sayısında da dosyamıza düzenli olarak katkı veren Engin Erkiner, "Yeni Sol" anlayışın oluşumuna yol açan nedenleri sıralarken, daha çok Batı koşullarında ve Batı kuramcılarına ait "Yeni Sol"u açmaya çalışıyor. Erkiner, Türkiye'de ise "Yeni Sol" anlayışın Batı'dan daha gecikmeli bir tarihle ve eklektik bir biçimde alındığını vurgulayarak yazısını sonlandırıyor.

Metin Çulhaoğlu'nun dosyamıza sunduğu çalışmasında ise daha çok özen gösterdiği konu, kavramların netleşmesini sağlamak ve Türkiye solunda, kavramlarla taştırma ve düşünme yeteneğini geliştirmek olmuştur. Yazarımız ayrıca, Türkiye solundaki tasniflere değiniyor ve "geleneksel sol, yeni sol, devrimci demokrasi" tasnifinin geçerliliğinin olup olmadığına yazısında çeşitli gözlemlerle değiniyor.

Selçuk Soylu ise yazısında, Türkiye sosyalistlerindeki "Yeni Sol" etkiyi yaratan en önemli kaynaklardan biri olan Birikim dergisini ele alıyor. Birikim dergisinin temel özelliklerini işaret eden yazıda, söz konusu derginin '80' öncesi ve sonrası etkinlikleri arasındaki temel farklar da ortaya konuyor.

Sosyalist Politika dosyasına ilişkin diğer çalışma da, Ali Deniz Toros tarafından Perry Anderson eksen alınarak, Batı marksizmini tarihsel-siyasal temelleriyle tanımlamaya çalışırken, Batı marksizminin zenginleştirici temalarının da mücadele sürecinde ön açıcı katkılarının olabileceğini anlatıyor.

Dergimizin dosyasına bir diğer katkı da genç yoldaşımız Ahmet Hamdi Akalın'ın çalışmasıyla geliyor. Genç yazarımız, 61-71 döneminin Türkiye'deki kültür hareketlerini yazısında incelemeye çalışırken, eksenine dönemin ideolojik-siyasal etkilerini titizlikle yerleştiriyor. Genç yoldaşımıza düşünce ve eylem pratiğinde süreklilik diliyoruz...

Dosyamıza dair bir başka çalışma da bir belge özelliği taşıyor. "68'liler Vakfı" tarafından düzenlenen bir sempozyuma Tülin Öngen, Aydın Çubukçu ve Metin Çulhaoğlu katılacak iken, son andaki gelişmelerden ötürü söz konusu üç yazar ortak bir bildiriyle sempozyumdan çekiliyorlar. Bu süreci belge sırasıyla aktarıyor ve dosyamıza dair güncel ipuçları iletiyoruz.

Sosyalist Politika'nın bu sayısında ortak bir çalışma ile düşüncelerini bizimle paylaşan Sibel Özbudun'a hoşgeldin diyor ve yazılarıyla sürekli katkı veren Temel Demirer'le birlikte, her iki yazara da yoldaşça selamlar gönderiyoruz.

Dergimizdeki son çalışma, aramıza yazısıyla yeni katılan Koray Kılıç'ınki olurken, gelecek sayılarda da Kılıç'ın dergimize katkılarını bekliyor, kendisini de yoldaşça selamlıyoruz.

Sosyalist Politika, yayın bürosu faaliyetine yeni adresinde devam etmektedir. Adresimiz; Olgunlar Sk. No:20/20 Bakanlıklar/ANKARA.

Bir sonraki sayıda buluşmak dileğiyle, yoldaşça kalın.

Haziran 1998
Sosyalist Politika

GELEN GÜNLERİN GÖRÜLEN GÜNDEMİ ÜZERİNE

Siyasetin kendisinin ve siyasi içerikli önermelerin daha da devlet merkezli bir işleyiş içine itelenmesinin getirdiği gerilimler, Akın Birdal'a yapılan silahlı saldırının ortaya çıkardığı görünüm ve giderek daha da artacağı izlenimi veren sivil faşist örgütselliklerin açıktan saldırıları ile şekillenen bir sıcak gündem içinde bulunmaktayız. Sistemin uzun zamandan beri içine düştüğü açmazların yönetilenlerde henüz eskisi gibi yönetilmek istememe eğilimi belirginleşmeden elimine edilmesi, olası yeni buhranların kontrollü bir biçimde önüne geçme aranışları, merkezi denetimli ve ön belirlenimli bir politik ortam içinde yaşanmasına yönelik örgütlemeler, bunların içinde kendini en fazla göstereni oluyor. Kuşkusuz en çok da Demirel'in son günlerdeki söyleminde somutlaşan bu oluşumun asıl ipuçları, belirgin halde Refah-Yol iktidarının sürüklendiği nokta ve sonrasındaki gelişmelerle beraber doğrudan Refah Partisi'nin yaşamış olduğu yakın geçmişteki pratikte kendini ele vermiştir. Demirel'in bugünkü görünümden söz ederken "Cumhuriyetin temel niteliklerinin tartışma konusu olduğu ve bundan fevkalade rahatsızlığın meydana geldiği bir Türkiye'nin normalleştirilmesi zorunluluğu" ifadesi, içeriğinde, siyasetin yansıdığı alanlara ait gerilimin ve merkezi yoğunlaşmanın izlerini barındırmaktadır.

22 Ocak 1997 günü Genelkurmay Başkanı Karadayı'nın Başkanlığında Gölcük Donanma Komutanlığında bütün kuvvet komutanlarının bir araya gelerek üç gün boyunca sosyal işleyişin yönlendirilmesi konusunda radikal birtakım girişimleri somutlaştırmak için çalışma yapmaları ve buradan çekilen pim ile kendini görünür kılan (bilinen) süreç, bugünün gündeminde değişik girdiler halinde sürmektedir. 'Rejim aleyhtarı faaliyetler' konusunda saptamalarda bulunulduğu söylenen toplantı sonrasında, içinde darbe de dahil bir kısım eylem planları yapıldığı öğreniliyor ve sosyal işleyiş içinde kendini gösterdikçe bu kararların kimliği saptanabiliyor. İzi sürüldüğünde o günlerin gazetelerine de yansıyan bir anekdodu gelişmelerin rengi konusun-

da ilginç buluyoruz : "Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, 4 !ubat 1997 Salı günü saat 12.00'de Cumhurbaşkanı Demirel tarafından kabul edildi. 45 dakikalık görüşmeden sonra makamdan ayrıldı. Kapıda bekleyen koruma Müdürü kulağına bir şeyler fısıldadı. Çiller ansızın geri dönüp, koşar adım Cumhurbaşkanlığı makamına yöneldi. Hemen kapıyı açıp, bağırmaya başladı: 'Beyefendi, Beyefendi tanklar Sincan'a girdi'. Demirel, Çiller'i **telaşlanma kızım** sözleriyle karşıladı. **Hele otur bakalım** dedi... (Sabah Gazetesi 28/Mayıs 1998).

Asker, siyasetin işleyişinde telaşa gerek olmadığı izlenimine geçme ve sistemin işleyişinin geleceği konusunda kendisinin referans olma özelliğini taşıdığı bildirimine gerek duymuş ve bu vizyonu ülke bilgisine sunmuştur. İlgilenilmesi gereken *buna gerek duyulması*'dır. Sistem, referanslar üretmede hızlanmak ve farklı işleyişi de getirecek biçimde radikalleşme zorunluluğu içine girmiştir: Refah-Yol'un çözülüşü, şimdiki CHP onaylı koalisyon hükümetinin kuruluşu ve çalışmayı sürdürüş biçimi, Fazilet Partisi pratiği ve en son olarak Yalım Erez'in dillendirmelerinde kendini görünür kılan merkezi yönelim buna işaret etmektedir. Bu yönelimin hacmini ele veren somut işleyiş ise son CHP kurultayına yansımıştır.

CHP'den Mesajlar

Son CHP Kurultayının görünümü ve öne çıkması arzulanan mesajları ülke gündemi değerlendirmemizde veri oluşturma özelliği taşıyor. Salt görüngüleri yönüyle ele alınıp, söylenmesi gereken ülke siyasetindeki yeni yerleşimlere ait 'özel dönüşümler' söz konusudur. Bu kurultayın görüntülerinde siyasi mekanizmanın işleyiş yönü açısından merkeze alınma girişimlerinin yayılımı açığa çıkmakta ve hacmi anlaşılmaktadır.

Klasik müzik eserlerinin önde duyulduğu, bilinen pek çok CHP kurultayında tanış olunan türkülerin ve davul zurna vb. seslerin duyurulmamasına özen gösterildiği ve büyük ölçüde *değiştik*, *değişiyoruz* ve *değişmeliyiz* mesajlarının öne çıkarıldığı atmosfer içinde gerçekleşen bir kurultay oldu. Delegelerin ve sonradan televizyonlarda izleyen kamunun merak ve ilgiyle gördüğü haliyle Baykal'ın popüler şarkıcı gibi sahneye gelişinde ve o dumanlarda, politik yeni yönelmelerin meşru kabul ettiği ve beklediği işlevlerin renkleri bulunmaktaydı. İçine girilmek istenen genel siyasetin merkeze çekilerek o sınırlar içinde yürütülmesine dönük organiza-

syonda CHP "biz Cumhuriyeti kuran partiyiz" söylemini öne çıkarırken *zorunlu bir role* göndermelerde bulunmaktaydı. Bununla birlikte hemen her CHP kurultayında konuşmalardaki vurgulamalara ve pankartlara-sloganlara belli dozlarda yansıyan 'kürt sorunu'na bu kurultay süresince hiç bir şekliyle yer verilmeyerek resmi beklentilerin dilekleri cevaplandırıl-mıştır: bu görünümün bizi ilgilendiren yanı *beklenilen siyaset yapma* kurallarının içeriğidir.

CHP, bir şekliyle de olsa öteden beri getiregeldiği sol jargonundan uzaklaştığını her haliyle arzulu, hazır ve kararlı biçimde göstererek bunu *önemlendirmekle*, yakın geleceğin 'merkezdeki sol' görünen siyasi odağından istenen ve kendisinin tercih ettiği işlevi anlatmıştır. Payımıza, 'sol' dan istenilenleri anlamak düşmüştür. Bu yönüyle bile siyasetin merkezileşmesinin yayılımı somutlaşmış görünüyor. Bu yayılım bize *solu sol'a ait hiç bir iz taşımayan* bir siyasi yapılanmanın adımlarında ciddi ilerleme kaydedildiğini anlatmaktadır.

Resmi ve Yarı resmi Terminatörlerin Meşajları

Susurluk diye adlandırılan medyatik vak'ada kendini görünür kıldığı düşünülen ilişki ağının kendi içinde en sağlıklı şekliyle oluşumu 1980'li yıllara denk düşmektedir. Bir kısmıyla el yordamı biçiminde yürütüldüğü işareti de taşıyan 80 öncesi resmi/yarıresmi silahlı ve vurucu yapılaşma, geleceğin kurtarılması ve istenilen mecrada gitmesi yönünde en güvenilir örgütlülük görülerek seksenli yılların ortamının olanaklarından yararlanıp sağlamlaştırılmıştır: Bizzat darbe kurulları ve devlet kurumları, bunu sağlamakta ve yetkinliklerini sergilemişlerdir. Seksen öncesi pek çok sol örgütün içinde bile ayrışmayı ve muhalif duruşları getiren 'kadroların istihdamı ve zinde kalması' yönünde geliştirilecek teknik için ise, bu yapılaşma, bir süre bir formülden yararlanmayı iyi bilmiştir ; çek-senet alış-verişlerindeki sıkışmaların kullanımı.

Ekonomisi *kayıtlarda görülmeyen* parasal girdi-çıktıların rantına yaslanan bir ülke olarak iç güvenliğin daha güvenli şekilde sağlanması ve dengelerin elden kaçmadan korunmasında bu milislere önemli roller yüklenmiştir. Kayıtlarda kamufle edilerek yürüyen merkez bağlantılı ve sonradan *koruyucu (ve koruma gerekçesi ile saldıran şekle evrilen) timler*, potansiyel-

leri ve etki güçleri büyüdükçe kayıtlarda görülmeyi sorun etmez olmuş ve rahat bir şekilde kendini ortalığa çıkarabilmiştir. Sanıldığından ve düşünüldüğünden çok daha denetimli iç işleyişe sahip ve sürekli olarak ayrıntıları gözetebilme erkini/potansiyelini taşıyan bu örgütselliklerin saldırıları ve *hedefleri imha* girişimleri, son günlerde hızla artmış ve etkili olmuştur. Özellikle açıktaki kadro kaynağı yapılarının sokaklara yayılan ve kendini büyüterek ortaya döktüğü eylemler giderek çoğalmıştır. Gündemde, giderek yükseleceğinin işaretlerini taşıyan ve yaşam için asgari - temel taleplerin istemi sırasında gösterilen tepkileri bile kaldıramayacağını söyleyen bu çevre, arkasındaki resmi örgütselliklerden beslenmekte ve kendisi de bunları beslemektedir. Bunun bizim için gündemle ilgili anlamı , ortaya çıkmış ve yükselmiş bulunan sivil saldırıların içeriğinde ne bulunduğu değildir. Yıllardır ve hemen her somutlukta kendini belli eden bu içeriğin bugün öne çıkarmayı tercih ettiği durum önemlidir: PKK'nın gerilediği ve işinin bittiği söylemlerinin kendine göre destek bularak yoğunlaşması ile yükselen örgütlü faşist saldırlardaki zamansal örtüşme dikkat çekicidir. Sivil faşist kılıklı saldırılarda yoğunlaşma ve merkezin içine girdiği bu açıdaki yönlendiricilik, önümüzdeki günlerin sıcaklığını hızlandıracak niteliktedir. Bu sıcaklağın getirileri ile siyasi hareketlilikte yaşanabilecek düşünsel ve örgütsel yeni savrulmaların önümüzdeki günlerin gündeminde öhemini hızla anlaması mümkündür.

Yükselen sokak çatışmaları ve silahlı sivil görünümlü toplulukların saldırıları sonucunda solda içe dönük reflekslerin oluşturabileceği *bugünün öncül sorunsalları* yerine yerleşen yeni sorunsallar ve bunlar ile gelebilecek yeni ilişki biçimleri: Bütün bunların siyasi oluşum ve işleyiş üzerindeki etkileri ve belirleyicilik özellikleri önümüzdeki günlerin gündemiyle beraber gelebilecekler arasında görülüyor.

Savaş pratiğinde gelinen yeni konumlanış, herkesin gözü önünde açığa çıkmış bir yeni durumu somutlaştırmıştır. Savaş bölgesinde geçmişte karşılaşılan kavram ve tartışmaları başka yöne kanalize eder nitelikte gelişen bu yeni durum, bundan böyle içinde soğuk savaş tekniklerinin çok fazla sezileceği biçimde işleyecek gibidir. Daha önce bölgede yaşanan pratiğin şekli ve hacmi ile şekillenmiş ve çalışması buna göre yapılanmış bulunan resmi/yarıresmi terminatör örgütler, gelinen yeni durum karşısında yapılarındaki nitelikleri buna uyumlulaştırmaktadırlar. Ülkenin başka

pratiğinin yaşandığı kesimlerindeki bu tür yapılar ile Güneydoğu gerçekliği içinde oluşan ve olgunlaşan yapılar daha fazla kesişerek kendi çalışma biçimlerine uygun ve belirlemiş oldukları hedeflerine yönelik saldırılarını ülkenin geneline yayacak gibi görülmektedir. !u anda Türkiye, daha önce ülkenin nispeten sıcak olduğu bilinen bölgesine ait özgün pratiğin bir kısım girdilerini her tarafında duyumsamaya başlamış, kapasitesi bununla sınırlanmış yeni düşüncelere/çözüm arayışlarına yönelmiş bulunmaktadır. Susurluk vak'ası olarak adlandırılan durum ile başlayan *kamunun genel sosyal pratiğe dönük bakışındaki yeni yönelimlerin* geleceği nokta, muhtemelen siyasi sıcaklığın, içinde şiddete ait sonuçları da varkılan bir zemin içinde yaşanmasını getirecektir.

Düşünce biçimleri eskiden salt bölge üzerine yönelen radikal yaklaşımlar bütün ülkenin pratiği için işler hale dönüşebilir ve siyasal hareketlilik toplumun geniş kesiminde ideolojisiz ve "vatansever ya da sevmez" ikilemi arasına dağılmış şekliyle yaşanabilir görülüyor. Çeşitli versiyonları arasında laik ve anti-laik söylemlerini de içeren bu *ihanet edenlerle etmeyenler* suni ayrışması, giderek yükselen bir karşıtlığa evrilme eğilimi göstermektedir. Akın Birdal'a yönelmiş olan saldırının ve bu saldırının hemen ardından gerçekleştirilme planları yapıldığı söylenen bir HADEP binasına dönük katliam sonuçlu hazırlığın önemli bir arka plan gerekçesi ise burada yatmaktadır; ayrışma olurken *bir taraftaki* eskiden oluşmuş duyarlılıkların zinde tutulması, 'durumdan vazife çıkartılması'...

'Durum' Sakık'tır; vazife ise saldırı... Durumun ve vazifenin ince düşünülmüş bir organizasyonun getirileri arasında değerlendirilmesinde yarar vardır. *Durumdan* ayrıca silahlı propaganda olanağının yakalanmasının anlaşılması da yanlış değildir: *Silahlı*'sı saldırı, *propaganda*'sı ise güçlüyüz'dür...

Sakık tarafından itiraf edildiği ileri sürülen ve esasen başından beri resmi/yarı resmi terminatör (yokedici) topluluklarında kütüğe işaretlenmiş bulunan hedefler, arkaya kamuyu da alarak imha edilmek istenmekte ve bu yolla bir ölçüde de olsa bölgede gelinen şimdiki konumlanışın götürebileceği *kültürel hakların yolunun açılmasına* ayak diretilmektedir. Çünkü bölgede bu saatten sonra beklenen muhtemel gelişme Devletin kültürel içeriğe sahip istemlere kapısını aralayacak olmasıdır. Bu, bölgedeki soruna kendilerine özel çözümleri bulunan Resmi içerikli başka örgütsellikler için

öteden beri tehlike olmuş ve asıl kurtulunması *gereken illet* ilan edilmiştir. Terminatörlere bu noktada önemli görevler düşmektedir.

Sosyal/Kültürel Sıkışmanın Getirileri

Bununla beraber, son saldırılar ve bununla bağlantılı gelişmeler ülke genelinde gitmekte olan demokratikleşme istemi ve demokratikleşmenin sağlanamaması çelişmesi konusunda gelecek için ufuk açıcı verileri barındırmaktadır. Demokratikleşme söylemli adımların somutluk gösterebilmesi ve girilmek istenilen uluslararası ilişkilerin sağlanmasında ikna edici olabilmesi, asgari bir takım girişimleri zorunlu kılmaktadır. Bu noktada böyle bir misyona soyunur görülen iktidar için görünürde bile olsa bu durumu organize ediyor denebilmesi için, yapılması gerekenlerin önünde, iç dinamikler gereği büyük engeller bulunmaktadır.

Ötelerden beri getirilmiş bulunan ve örtük ilişkiler içinde yapılanan silahlı milislerin ülkeyi kurtarma formülleri ile global bağlantılardan yararlanılması için gerekli iç işleyiş birbirini tutmamaktadır. Denge oluşması yönünde atılan bir takım adımlar ile gelen görüntü, iktidarı da onun bırakmak istemediği dış ilişkilerin durumunu da perişan şekle sokmakta bu ise hemen tüm gelişmelere bire-bir yansımaktadır. Bir tarafta demokratikleşmenin önündeki engelleyicilerin temizleneceğini söylerek diğer taraftan suni yollarla temizlenebilmesi daha olası engelleyiciler üretmeye kalkmak zaman zaman kazalara uğramakta, bu ortaya çıplak bir görünümle çıktığın da ise gündem saptırma taktiğine başvurulmaktadır. Yeşil diye adlandırlan somutluk aslen bunun ifadesidir. Akın Birdal'la saldırı sonrasında Yılmaz'ın *iç hesaplaşma* bildirimi de bunun izini taşımaktadır.

Devlet yeşilleri üretmiş çalıştırmış ve sıcak pratik içinde önemli görevlendirmelerde bulunmuştur. Onlar ise buna arzulanan boyutta cevap verebilmiş ayrıca kendi savunma ve korunma kozalarını örmeyi becerebilmiştir. Gelecek perspektifi dar ve iş yapabilme sınırı küçük kalan iktidar yetkilileri karşısında, ezelden beri iktidarların da denetimi sorumluluğunu yüklenmiş olan üstteki çevrelerin gelecek kurguları kendileri için çok daha anlamlı ve önemli gelmektedir. Yine kendince buna *hazırlıkları* ve *hakları* bulunmaktadır. Bu durumda bir önemli general bile dillendirse, kendi ölçütlerinin dışına çıkan çözüm önermelerine derhal müdehale edilebilmekte ve gerikiyorsa generalin uçağının kent üzerinde düşürülmesi de dahil her tür imha yöntemi kullanılabilmektedir.

Ülkede denetlenemiyor ilan edilen terminatörlerin siyasilerin organize olmaları halinde bile denetlenebilmeleri sözkonusu değildir. Bu durumda önümüzdeki kısa dönem içinde demokratikleşme adına ne anlamlı bir adım ne de bunun sağlanacağı izlenimi elde edilebilir. Çünkü geçerli iktidar bunu istememekte üstelik tehlikeli ve *haince* bulmaktadır: İktidarın gerçeği budur... Bunun getirisi ise sosyal/kültürel sıkışma ve gerginliklerin ertelenebilmesinde resmi şiddetin eksilme göstermeyeceği ve radikal önemli hiç bir yeni gelişmenin beklenemeyeceğidir. Yönetimdeki sıkışma hayatın her alanında gerginliği arttıracak gelişmelere gebe görülmektedir. Bu gerginliğin giderilmesinde vizyondaki söylemler ve bugünkü koalisyonun süpab işlevi görme görevleri kamunun bakışında bu koalisyon içindeki partilere yeni kimlik tanımlamaları ekleyecektir. Olası erken seçim ile gelebilecek yeni siyasi yerleşimde ise merkezi işleyişe cevap verme istikrarı göstererek bu görevi hak edenlere güçlü hükümet liderliği görevi düşmektedir. ANAP bu liderliği haketme çabası içindedir.

Sosyalist Politika
4 Haziran 1998

"68" ve YENİ SOL EKSENİNDE GENÇLİK HAREKETLERİ

Günseli HATAYLI

İçinde bulunduğumuz yıla girmemizle birlikte o ünlü "68" yılının üzerinden tam 30 yıl geçmiş oldu. Yaşanmış olan birçok olayı, hattâ tarihi unutmak için bile yeterli bir süre 30 yıl. Oysa "68"den 98'e uzanan zaman dilimi içerisinde, "68" gündemden hiç düşmedi. Gündemden düşmek bir yana, son birkaç yılda birçok vesileyle sık sık bu yıldan söz edildi. Elbette ki, "68" üzerine bu kadar yazılıp çizilmesi, söz söylenmesi olumsuz değil. Hattâ, insanların belleksizliğinden sık sık bahseden bizler için sevindirici. Ancak, insan bu tabloda eksik olan veya ters giden birşeylerin olduğunu farketmeden de edemiyor. Örneğin, neden solcuların ve sosyalistlerin dışında, liberal birçok gazeteci, yazar "68"e farklı bir biçimde de olsa sahip çıkıyor ve değer veriyor? Solla, sosyalizmle ilişkisi olmayan, olmasını da istemeyen birçok insan neden "68"li olduklarını kıvançla vurguluyor? Ya da gerçekleştiğinde dünyayı sarsan, dünyanın birçok yerinde peş peşe devrimler olmasını sağlayan ve tarihe damgasını vuran Ekim Devrimi neden "68" yılı kadar "popüler" olmuyor? Bu noktada akla bir başka soru daha geliyor: '"68" olaylarının nasıl bir içerikle yaşandığı!

Herşeyden önce bu soruya verilecek yanıtın Avrupa ve Türkiye için aynı olamayacağını belirtmek gerek. Bu yüzden söz konusu yanıt, Avrupa ve Türkiye için ayrı ayrı aranmalıdır. Bu doğrultuda yanıtın araştırılmasını Türkiye ve Avrupa "68"inin farklarının belirtilmesi eşliğinde yapmak istiyorum.

Kanımca, bu ayrımlar arasında en önemlisi Türkiye'de diğer yıllardan ayrışan özel bir "68" yaşanmamış olmasıdır. Türkiye için "68" yılı, 61-71 süreci içinde yaşanmış yıllardan biridir. Öğrenci hareketlerinin yükseldiği, solun kitleselleştiği bir yıl olduğu doğrudur; ancak unutulmaması gereken nokta, 61-67 ve 69-71 dönemlerinin de Türkiye sol tarihinde ve hareketinde büyük önem taşıdığıdır. Türkiye'de "68" yılı, Avrupa'daki gibi birden ortaya çıkmış ve bir süre sonra sönmüş olan bir patlama değildir. Türkiye "68"i dünyadaki olaylardan etkilenmekle birlikte, esas olarak Türkiye'de yaşanan

61-67 yıllarının sonucunda doğmuştur, "68" yılında elde edilen hareketlilik ve kitlesellik Avrupa'nın tersine kısa sürede sönmemiş, 69-71 senelerinde de yükselerek devam etmiştir. Hatta "68"den sonraki süreç "68"de yaşananlardan çok daha önemli olaylara sahne olmuştur. Türkiye için bir "68" yılı ilân etmek 10 yıllık bir süreci görmezden gelmek ve bu 10 yılın içinden bir seneyi cımbızlamaktır.

Diğer farklılıklara gelince...

Avrupa'da yaşanan "68", anarşizan öğeler de içeren, siyasî bir temelden uzak, tepkisel bir hareketlilikti. Bir siyasal iktidar mücadelesi olarak sosyalizmle ilişkilenmek bir yana, ondan kopuşu ve uzaklaşışı temsil ediyordu. bu içeriğiyle Avrupa "68"i devrimi, iktidarı istemeyen, tepkisini bir anda, olabildiğince şiddetiyle ortaya koyan ve birden sönen bir eylemlilikti. "Söylenmek istenen şey şudur: Biz, kendi aramızda, bu çürük toplumu değiştirebiliriz. Şimdi, ceketinizi giyip en yakın sinemaya gidin. Perdedeki o öldürücü aşk sahnelerini seyredin. Bu, gerçek hayatta daha iyi olmuyor mu? Sevmeyi öğrenmeye karar verin. Sonra da filmin ikinci yarısında, reklamlar başlar başlamaz domates ya da daha iyisi yumurtalarınızı alıp fırlatın perdeye. Sonra sokağa çıkın ve hükümetin yapıştırdığı beyannameleri yırtın. Ta ki mayıs ve haziran günlerinin mesajlarına dek gelesiniz. Bir süre sokakta kalın. Sonra da harekete geçin. başkaları adına değil, başkaları ile birlikte harekete geçin. Devrimi hemen şimdi ve hemen burada yapın. Bu sizin devriminizdir" (1).

Türkiye ise marksizmi keşfettiği bir dönemi yaşıyordu. Önceleri özgürlük, demokrasi gibi söylemlerle ortaya çıkan gençlik, kısa bir süre sonra bunun yetersizliğini kavramış, düzenin, iktidarın değişmesi için kendi anlayışıyla bir devrim mücadelesi vermeye başlamıştı. Avrupa'nın tersine Türkiye'deki hareketlilik sosyalizme daha da yakınlaşıyordu. Bu haliyle Türkiye, Avrupa'dan çok daha siyasî ve ileriydi.

Bir diğer farklılık ise Avrupa "68"inin ateorik olmasıdır. Hareketlilik, teorik bir temelden uzakta gerçekleşmiş, teoriyle bağlarını kuramamıştır. Bu ateorikliğin zaman zaman kırılması ise hareketin marksizmle, sosyalizmle ilişkisini kurmak bir yana, marksizmin sorgulanışını doğurmuştur. Dünyadaki sosyalist ülkeleri, sosyalist deneyleri eleştirme amacı, zamanla bu çerçeveden uzaklaşmış, marksizmin kendisini eleştirmeye, sorgulamaya

dönüşmüştür. Mevcut olumsuzlukları giderme ve marksizmi geliştirme adına temel marksist önermelerden uzaklaşılmış, marksizm bir anlamda likide edilmiştir. Sartre, Foucult gibi düşünürler hem Avrupa "68" eylemlerine destek vermiş ve bilfiil içinde bulunmuş, hem de teorik gelişmeye katkı sunma ve reel sosyalizmi eleştirme amacıyla farklı farklı kanallardan marksizmi tırtıklamışlardır. "Marksizmin hâlâ varlığını koruyan temel görünümleri olduğunu düşünüyorum: sınıf mücadelesi, artı-değer vb. Sovyetler tarafından alınan, marksizmin içindeki iktidar öğesidir. İktidar felsefesi olarak, marksizmin Sovyet Rusya'da nereye kadar gidebileceğini gösterdiği düşüncesindeyim. Bana göre, Başkaldırmakta Haklıyız'da bir nebze söylemeye çalıştığım gibi, bugün artık başka bir düşünce gerekiyor; marksizmi, onu aşabilmek, onu atıp yeniden ele almak, onu kendi kendisinde sarmak için dikkate alacak bir düşünce. Gerçek bir sosyalizme ulaşabilmenin koşulu budur" (2).

"Marx Stalinciliği, Leninciliği görse dudağı uçuklardı. Benim görevim -bu da aşırı bir sözcük ya- insanlara sandıklarından daha özgür olduklarını, insanların doğru, kanıt diye belledikleriniin tarihin belli bir yerinde kurulmuş olduğunu, bu kanıt denen nesnenin eleştirilip yıkılabileceğini göstermek. İnsanların kafasında kimi şeyleri değiştirmek bir aydının görevi budur" (3).

Bir yandan ateoriklik, bir yandan marksizmin sorgulanışı, bir takım sağlıksız marksizm yorumlarına yolaçmasının yanısıra, Avrupa'da birçok insanın marksizmden kopuşuna temel teşkil etmiştir. "Gerçek anlamda dönek marksist, Avrupa'da daha boldur. Bu da, Avrupa marksizminin entellektüel yetkinliğinden ve olgunluğundan kaynaklanan bir durumdur. Gelişkin ve sistematik kurguların gerçek yaşamla hiç temas noktası bulamaması ya da bulunan temas noktalarının yetersiz kalması, çaplı entellektüel için her zaman olmasa bile sonun başlangıcıdır. Türkiye'de ise böyle bir süreçten söz etmek çok güç" (4).

Gerçekten de Türkiye'de durum çok farklıydı. O dönem Türkiye için söz edilebilecek sorun teori yoksulluğudur; ancak bu yoksulluk, teori yoksunluğu, ateoriklik anlamına gelmemektedir. Türkiye'de mevcut pratiğin bağlarının kurulabileceği bir teori hep aranmıştır. Türkiye için söz konusu olan asıl sorun, bu aranışın daha çok siyasal stratejiler bulmak için yapılması ve bu stratejilerin teoriyle eşdeğer tutulmasıdır. Türkiye'deki teori-pratik ilişkisine ve sorununa daha sonra değinmek üzere, Türkiye'nin bu anlamda Avrupa'dan farkını belirgin bir biçimde gösterecek bir alıntıyla bu bahsi

şimdilik bağlamak istiyorum. "Biz, 60'ların sonları ve 1970'lerin başlarında, kendi şablonculuğumuzun sonuçlarını acı bir şekilde yaşadık. Çok önemli bir sol sapma, bir sekterizm geçirdik; Çin Devrimi silahlı mücadele yoluyla köylük bölgelerde iktidarın parça parça ele geçirilmesi ve sonra şehirlerin kırlardan kuşatılmısa yolunu izledi diye, bütün bunların Türkiye'de tekrarlanabileceği hayaline kapıldık; hatta modern revizyonizm ile devrimci teori arasındaki sınırın buradan geçtiğini savunduk" (5).

Tüm bu söylenenlerden sonra artık şunu belirtmekte sakınca yoktur: Türkiye'de Avrupa'daki içereğiyle bir "68" yaşanmamıştır. İçerikteki bu farklılaşma Avrupa ve Türkiye için "68" sonrasındaki bazı olgularda da belirgindir. Şimdi bu olgulara kısaca değinmek istiyorum.

Avrupa'daki "68" olaylarının sönümlenmesinden sonra bir biçimiyle "68"den güç alan ve devam eden olaylar görülmemiştir. Avrupa, "68" olaylarının üstesinden çok çabuk ve zahmetsizce gelebilmiştir. Türkiye'de ise bunun neredeyse tam tersi gerçekleşmiştir. 12 Mart'a kadar yükselen olaylar ve hareketlilik kolay kolay durdurulamamış, idâmlar, çatışmalar, tutuklamalar, işkenceler yaşanmıştır. Türkiye'deki sol yükselişin geçici bir süre için durdurulması, birçok sasyalistin ölümü, birçoğunun da hapse atılması ile mümkün olmuştur. Yine de 12 Mart, Türkiye için geçici bir duraklama olmuş, 61-71 sürecinin etkisi, 12 Mart sonrasında özellikle saflaşma ve gruplaşmalarda görülmüş, sürdürülen mücadele 12 Mart'taki kırılmaya rağmen bir biçimde sürekliliğini korumuştur. 12 Mart, sosyalizmin meşruluğunu ve ideolojik üstünlüğünü yok edememiştir. bundan güç alan Türkiye sosyalist hareketi kendini kısa sürede toparlamış ve mücadelesine devam etmiştir. Bu haliyle 12 Mart'ta yaşananlar Türkiye için sadece siyasî bir yenilgi olurken, Avrupa'da "68" sonrasında yaşananlar ideolojik, düşünsel bir yenilgi olmuştur. Bu yüzden Avrupa'da "68" bu kadar kolay massedilmiş, sonraki sürece bir gelenek bırakamamıştır. Türkiye solu ise 12 Mart darbesini atlatabilmiş ve kendi geleneğini sürdürebilmiştir.

Avrupa "68"i bu olumsuzlukların yanı sıra kültürel, etik, politik bir yozlaşmaya da sahne oldu. "68"in bir yüzü yeterince siyasî olmasa da yükselen bir tepki, eylemlilik, hareketlilik ise, bir diğer yüzü de özellikle Avrupa ve Amerika'da yaygınlaşan çiçek çocukları ya da hippilikti. Sisteme, topluma karşı geliştirdikleri tepkileri siyasî bir çizgiye kanalize edemeyen birçok genç, kendi içine kapalı, toplumdan olabildiğince izole yaşamaya

çalışmış, tepkilerini de giysileri, takıları, inançları ve dinledikleri müzikle sınırlandırmışlardı. Toplum, bu insanları kültürel ve ahlâksal yozlaşma yarattıkları düşüncesiyle pek hoş karşılamıyordu; ancak yine de sistem için-bu yaşama tarzı, tepkilerin siyasî bir şekilde dillendirilmesine ve sistem karşıtlığına dönüşmesine göre tercih edilebilir bir şeydi. "1968 Avrupa ve ABD gençlik hareketleri, düzene başkaldırmak boyutu ve yeteneği kazanamadığından, sistemi silkelemiş, reforme etmiş, kendine uygun bazı değişimleri kısmen becermiş, ama bunları yaparken kendi de sistem içinde erimiştir. Dolayısıyla "68" Kültürü" emperyalist sisteme içerden bir eleştiriyi, onu yıkmadan yeni kültürlerle dönüştürmeyi temsil eder." (6) Türkiye'de ise "68" sonrasında böylesi bir yaşam tarzına tek tek insanlar veya küçük gruplar dışında alıcı çıkmamıştır.

Politik arenada ise "68"in ateorikliği ve marksizmi sorgulayışı, geleneksel soldan bir kopuşu doğurmuş, likide edilmiş marksizm ve marksizmden kopuk "marksist" yorumlar, yeni solun doğuşunu hızlandırmış, böylelikle Avrupa ve Avrupa "68"i yeni solun vatanı olmuştur. Tabi bu arada "uysallaşmayan" ve hâlâ belli bir tepkiselliği içinde barındıran "68"liler de yeni toplumsal hareketlerin içinde yer almışlardır. Çevreci hareket, sosyalist eksenden uzak kadın kurtuluş mücadelesi "68" sonrasında güçlenmiş ve yayılmıştır. Kültür ve ahlâk alanında olduğu gibi siyaset ve politikada da bu etkiler "68" sonrasında Türkiye'de kendini göstermemiş, etkili olamamıştır. Gerek kültürel, etik yozlaşma, gerek yeni sol etkiler ve yeni toplumsal hareketler Türkiye'ye çok daha sonra, 80 sonrasında girmiştir. Belirtmekte sakınca yok: 61-71 sonrası Türkiye, "68" sonrası Avrupa'dan çok daha rafine ve temizdir, Türkiye'de Avrupa'daki içeriğiyle bir "68" yaşanmadığı gibi, sonrasındaki olaylar da çok farklı şekilde gelişmiş, sonuçları da yine çok farklı yaşanmıştır.

Sistemin Gözüyle Avrupa "68"i

Avrupa "68"inin yarattığı kitlesellik ve hareketlilikle, sol için sosyalizm için önemli bir yer teşkil ettiği açıktır; ancak yaşandığı içerik ve üzerinde yükseldiği temel, kapitalist sistemin de işine yaramıştır. Hareketin iktidar perspektifinden yoksun oluşu ve bu yoksunluğun da ötesinde iktidar kavramını sorgulaması, bu biçimiyle sosyalist düşüncenin de sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda, hareket sosyalist temelden uzaklaştıkça burjuvazi

tarafından sahiplenilip, kullanılmıştır. "Burjuva devrimler döneminin kapandığı", "burjuvazinin bir sınıf olarak devrimci barutunu yitirdiği" türünden, doğru ve siyasal açıdan gerçekçi saptamaların, önemli bazı sınıfsal ve toplumsal "ayrıntı"ları gizleyebildiği zaman zaman görülüyor. Burjuva devrimlerinin üzerinden yüzyıllar geçmiş olması, kurulu burjuva düzenleri hedef alan her hareketin, her eylemin doğrudan doğruya burjuva kategorilerin dışında ele alınmasına, bunların tümünün şu ya da bu ölçüde sosyalizme "yakıştırılmasına" yol açıyor.

Çok da uzak sayılamayaycak bir geçmişte, Avrupa'yı saran "68" dalgasının yukarıda özetlenmeye çalışılan çerçeve içerisinde değerlendirilmesi anlamlı olabilecektir. Daha açık bir söyleyişle Avrupa '"68"ini, şu ya da bu nedenle hep birlikte ele alındığı "sosyalizm" kategorisinin biraz daha dışına taşıyıp, burjuva devrimleri bağlamında bir "soluk bakiyesi" biçiminde değerlendirmek mümkündür" (7).

Avrupa "68" hareketliliğinde altı sol söylemle doldurulamayan her boşluk, egemen ideolojinin girdileriyle doldurulmuştur. Böylelikle bir yandan Avrupa "68"inin içi boşaltılmış bir yandan da sosyalizmle olan ilişkileri örtülmeye çalışılmış, sosyalizmle ilişkilendirilebilecek yanları da silikleştirilmiştir. Bundan daha da önemlisi, egemen ideoloji tarafından harekete yapılan girdilerin bizzat kendisi sosyalizmle ilişkilendirilmiş, böylelikle sosyalizmin kendisine düzen dışına taşamayan özellikler atfedilmiştir. Bu sayede de "68" hareketi "zararsız", sosyalist düşünce de "düzen içi" ve "tehlikesiz" olacaktır.

Türkiye ve "68" Fetişizmi

Buraya kadar söylenenler, Türkiye'deki 61-71 süreci ile Avrupa "68"inin arasında gerek içerik gerek sonuçları açısından ciddi ayrımlar olduğunu ortaya koyuyor. Ancak günümüzde "68" yılı, "68" olayları söz konusu olduğunda birçok çevre, özellikle burjuva medyasının ve liberal görüşün temsilcileri, Türkiye'de ve Avrupa'da yaşanılanları benzer hâttâ aynıymış gibi ele almakta, Türkiye'deki 61-71 sürecini göz ardı etmekte, 10 yıllık bir süreci tek bir yıla indirgemekte ve Türkiye'yi incelerken ona sahip olmadığı bir takım özellikleri atfetmektedir. Her şeyden önce 61-71 dönemini sadece "68" yılına indirgemek tarihin yanlış ve bütünlüksüz değerlendirilmesinin de ötesinde, "tarih bilincine yönelik bilinçli bir likidasyon çabası"nın da ifade-

sidir. Peki ya, Türkiye'deki sürece bambaşka bir içerik atfetmek, bu sürecin sosyalist eksenini, çizgisini gözardı etmek, Deniz Gezmişleri, Mahir Çayanları sadece heyecanlı, tepkili, iyi karakterli ama yanlış yapmış gençler olarak değerlendirmek ve böylelikle 61-71 sürecinin, birçok değerli sosyalistin görüşlerinin ve Türkiye sosyalist hareketinin bir döneminin içini boşaltmak çabası ne anlam ifade etmektedir? Aslında böyle tariflenmiş bir "68"in kimseye hiçbir zararı yoktur. Bu haliyle her Türk evlâdı "68"e sahip çıkabilir, ona değre verebilir ve o dönemde yaşamış herkes de göğsünü gere gere "68"li olduğunu belirtebilir. Böylece hem "68"in sol, sosyalist yanına bulaşılmamış olur (hattâ bu yan hiç varolmamış gibi davranılabilir) hem de "liberalizme tarihsel köken" bulunmuş olur. "70'li yıllardaki dejenerasyon dönemi bir yana bırakılırsa, 80'li yıllardaki köklü sayılabilecek ekonomik dönüşümü sağlayan kadrolarla "68" ruhunu oluşturan o dönemin genç kadroları arasında belirli bir sosyolojik süreklilik bulunduğu söylenebilir" (8).

Türkiye için bir "68" yaratan, onun kökenini, esin kaynağını, öncesini Avrupa'da arayan düşünce tarzı, Che'yi yakışıklı, gözüpek, heyecanlı biraz da anarşist bir gerilla, Deniz Gezmiş ve Mahir Çayan'ı haksızlığa karşı gelen, iyi yürekli, delikanlı olan; ancak fazla heyecanlı olmalarından kaynaklı yanlış yapmış gençler olarak algılayan ve bu insanları ve "68"i metalaştırıp, bunların pazarını yaratan düşünce tarzıyla aynıdır. Bu bakış açısıyla Türkiye sol hareketinin bir dönemi yok sayılacak, bu dönem öncesi sonrası olmayan, birden parlayıp, birden sönen, biraz da acıklı biten bir hareketlilik olacaktır. Sonuçta da gerek o devirde yaşamış insanlar, gerek sonraki kuşaklar "68"i bir tebessümle, nostaljik bir anıyı düşünür gibi ancak, kolayca sahiplenecek ve seveceklerdir.

Toparlarsak;

Buraya kadar söylenilenlerden sonra Avrupa "68"i ile Türkiye 61-71 dönemini gerek içerikleri ve üzerinde yükseldikleri temeller, gerek sonuçları gerekse de içinde bulundukları tarihsel, toplumsal süreç açısından ayrı ayrı ele almak gerekliliği ortadadır. Bu, hem tarihi doğru ve bütünsel değerlendirebilmek için hem de bu konu çerçevesinde beliren bulanıklıkları ortadan kaldırmak ve ideolojik boşlukları doldurmak için zorunludur. Yazının bu ilk kısmında daha çok Avrupa "68"inden söz ettiğim için bu zorunluluğu yine bu özelde vurgulamak istiyorum. Avrupa "68"ini değerlendirirken, bu olgunun içinde barındırdığı sol öğeleri, tepkisellik, hareketlilik ve başkaldırı

doğrultusunda tümüyle devrimcilikle, sosyalizmle bağdaştırmak, çakıştırmak ne kadar yanlışsa, içeriği, yeterince siyasî ve sosyalizan olmayışı ve sistem tarafından kullanılması yüzünden Avrupa "68"ini yok saymak ve sahiplenmemek de o kadar yanlıştır. Söz konusu değerlendirme bir yandan "68"in olumsuzluklarını, yetersizliklerini teslim etmekle, yani ona sahip olmadığı özellikleri ve sıfatları atfetmemekle, bir yandan da ona sosyalist bir bakış açısıyla sahip çıkıp, mevcut ideolojik çarpıtmalara ve manipülasyonlara karşı savunmakla yapılabilir. Avrupa "68"inin devlet, iktidar karşıtlığı her ne kadar egemen ideoloji tarafından kullanıldığı ölçüde sosyalist devlet ve iktidara yönelmiş olsa da, Avrupa "68"inin asıl muhatabı kapitalist devlet ve iktidardır. Bu karşıtlık ve bu karşıtlığın sonucu oluşan sol muhalefet ve başkaldırı küçümsenmemelidir. Avrupa "68"i tarihsel olarak vardır ve yaşanmıştır. Tarihte olan her olay sosyalistlerin belirlediği politik hatta, istediği doğrultuda, öngördüğü gibi olmayabilir. Ancak bu durum, bize bu olayları yok sayma hakkını vermez. Avrupa "68"i de bu yönde ele alınmalıdır. Solun, sosyalistlerin Avrupa "68"inden çıkarabilecekleri, sahiplenilebilecek, zenginleşmeyi sağlayacak ve içerilebilecek öğeler egemen ideolojinin çıkarabileceklerinden daha fazladır. Bu anlamda, egemen ideolojinin toplumu, yaşamı her koldan sarmaya çalıştığı, sosyalist ideolojiyi etkisizleştirmek, silikleştirmek için, mal edebileceği her şeyi kendine maletmeye çalıştığı bir dönemde sol tarihe sahip çıkmak, sol tarihin maruz kalabileceği, çarpık, sağlıksız, içi boşaltılmış girdilere karşı uyanık olmak ve savaşmak gerekmektedir. Avrupa "68"inin de ideolojik mücadele arenasında kritik bir yere sahip olduğu unutulmamalıdır. Sosyalist ideolojinin üstün kılınması, toplumda belli bir hegemonya kurması zorunluluğunun yakıcılaştığı günümüzde Avrupa "68"i de günahıyla, sevabıyla, doğrusuyla, yanlışıyla ele alınması gereken, ideolojik üstünlük sağlama yolundaki yapıtaşlarından biridir.

Türkiye'de 61-71 Dönemi

Buraya kadar söylenenlerden sonra Türkiye'ye, 61-71 dönemine göz atmaya geçebiliriz. Ancak bu incelemenin 61-71 arasındaki Türkiye sosyalist hareketinin incelenmesinden ziyade, sosyalist hareketin gelişimine ve özelliklerine de değinmekle beraber 61-71 dönemindeki gençlik hareketlerinin incelenmesi çerçevesinde yapılacağını belirtmekte yarar var. Elbette ki, o

dönemdeki gençlik hareketini içinde bulunduğu süreçten koparıp, bağımsız olarak incelemenin olabilirliği ve anlamı yok. Bu çerçevede, yazının geri kalanında gençlik hareketinin içinde bulunduğu tarihsel süreci, gelişimi de göz önünde bulundurarak, bütünselliği içinde ele almaya çalışacağım. Bu vurguyu yapmamın en önemli sebebi, bazı çevrelerin gençlik hareketine yaklaşımıyla ilişkili. 61-71 dönemindeki gençlik hareketinin yükselişini, genel olarak sosyalist hareketin ve sınıf mücadelesinin yükselişiyle ilişkilendirmeyen ve gençlikteki bu hareketlenmeyi gençlerin kendine has bir takım özelliklerine bağlayan görüşün sahiplerine "süreç" ve "bütünsellik" kavramlarını ve Türkiye sol tarihiyle ilgili bazı bilgileri hatırlatmak istiyorum.

Bir hatırlatma da "gençlik" kavramıyla ilgili. Bazı çevrelerin bu kavramdan öğrencilerle beraber, genç işçi ve genç köylüleri anlamaktan mutluluk duyacaklarını bilmeme karşın, onları üzme pahasına gençlikle sadece öğrenci gençliği kastettiğimi belirtmek istiyorum. Daha gençlik hareketini incelemeye başlamadan, hareketin özelliklerini anlatmadan içeriği belirli bir gençlik kavramıyla başlamak bazılarına kastî gelebilir. Ancak bu kavramın altının dolduruluşunun zaten tarihin kendisiyle, gençlik hareketinin başlaması ve gelişimiyle birebir ilişkili olduğunu belirtmek gerek. Yani gençlik kavramıyla, öğrenci gençliğin anlaşılması gerekliliği, bir dayatma, zorlama bir kavramlaştırma değil, hareketin yapısının nasıl olduğu, bileşenlerinin, sürükleyicilerinin kimler olduğu sorusunun bizi getirdiği noktadır. Önemli olduğunu düşündüğüm bu vurguları yaptıktan sonra 61-71 dönemini incelemeye geçebiliriz.

Gençlik hareketinin incelenmesinden önce, az önce bahsettiğim bütünsellik ve süreç vurguları doğrultusunda ve gençlik hareketinin bağımsız gelişmiş ve sıçrama yaşamış bir hareketlilik olmadığını, genel olarak sosyalist hareketin ve sınıf mücadelesinin yükselmesiyle doğru orantılı olduğunu gösterme anlamında 27 Mayıs'a ve 27 Mayıs'tan sonraki sınıf mücadelesine ve sosyalist hareketin gelişimine de değinmek istiyorum.

27 Mayıs'la başlamak istememin sebebi, 27 Mayıs'ın 60'lı yılların başlarından itibaren sosyalist hareketi önemli bir şekilde etkilemesi, bazı düşünce sistemlerinin oluşturulmasında belirleyici olması ve belirleyiciliğin 12 Mart'a dek sürmesidir.

27 Mayıs'ın sosyalist cenahta da kabul görmesi ve desteklenmesi, 27

Mayıs'tan sonra oluşturulan 61 Anayasasıyla yakından ilgilidir. Daha önceki anayasalardan çok daha ilerici olan 61 anayasası, halkın iktidara başkaldırı hakkının olduğunu söylüyor, adalet, eşitlik ve özgürlüğü getireceğini vurguluyordu. Aynı zamanda iktidara belli sınırlandırmalar getiren anayasa, insanların hakları için mücadele etmesini meşru görüyordu. Böylesi özgürlükler getiren anayasa, hemen sahiplenildi. Hatta belli sosyalist çevreler, bu anayasayı oluşturan askerlere özel bir değer biçti ve devamında daha sonra biçimlenen birçok sosyalist düşünce, eşit, özgür toplumun askerlerin başını çektiği bir devrimle geleceğini düşünüyordu. Askere duyulan bu sevgi, zaman zaman marksizmin temel öğretilerini bile gölgede bırakıyor, işçi sınıfının yerini askerler alıyordu.

27 Mayıs'ın görünürdeki tüm özgürlükçülüğü, tanıdığı haklar sosyalistlerin önemli birşeyi gözden kaçırmalarına neden oluyordu. Son tahlilde 27 Mayıs DP iktidarına karşı yapılmıştı ve CHP'yi destekler nitelikte bir darbeydi. 27 Mayısçılar* tarafından dillendirilen hak, özgürlük, eşitlik vb. kavramlar, sosyalist kavramlar olmaktan ziyade, CHP'nin öngördüğü reformlar çerçevesinde tanımlanmışlardı. Gözden kaçırılan bir diğer nokta da 27 Mayıs'ı destekleyen toplum kesimleriydi. Bu kesimlerin başını sınaî burjuvazi, sivil ve askerî bürokrasi çekiyordu. Bu anlamda 27 Mayıs'ın sınıfsal niteliği es geçilmiş oluyordu.

27 Mayıs'ın görünürdeki yüzüne aldanan birçok sosyalist, sosyalist düşüncede yeri olmayan birçok kavramı düşüncelerine sokmuşlardır. Sosyalizm, işçi sınıfı yerine askerlerden medet uman ve yer yer Kemalizme yakınlaşan çevrelerce bulanıklaştırılmış, bu bulanıklık yanlış stratejiler belirlenmesine ve politika yapılırken sınıf ekseninden uzaklaşılmasına sebep olmuştur. Orduya umut bağlamak, ordunun ilericiliğinden ve devrimciliğinden şüphe etmemek, bazı çevrelerin sınıf hareketini, işçi sınıfı önderliğini göz ardı etmesinde belirleyici olurken, herkesi kurtaracak sol bir darbe dört gözle beklenmeye başlanmıştır. "Biz o zamanlar çok sevinirdik biliyor musun; işte Ankara karışmış, Ankara'da askerî bir darbe olacak, solcu subaylar iktidarı ele alackalar vb. diye. Yani böyle birşey olsun çok istedik biz." (9) 61-71 arasında gelişen birçok olay, özellikle de 12 Mart'a yaklaşılırken yaşananlar, ordunun ilericiliği ve devrimciliği konusunda olumsuz göstergelere sahip olmuşsa da, Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı gibi sosyalistler bu konuda bir an bile şüpheye düşmemişler, tezlerini sonuna dek

savunmuşlardır. Hattâ 12 Mart'ta açıkça ordudan ve darbeden yana olmuş, bunu desteklediklerini açıkça beyan etmişlerdir. Ta ki, darbe ertesinde darbeciler tarafından tutuklanıncaya kadar. "Filipin parlamentoculuğu için sonun başlangıcı olan ordunun müdahalesi, ne de olsa, küçük burjuva radikalizmi bakımından Demirel'e kıyasla daha makbul sayılabilecek bir siyasîyi başbakanlık görevine getirmiştir. Haksızlık etmemek için belirtmek gerekir ki, Erim'in geçmişinde bir Morrison şirketi temsilciliği, kendisini ve kardeşlerini yüz milyonluk bir servetin sahibi kılan şaibeli işler, camilere bomba koyarak yobaz saldırıları tertipçiliği, siyasal cinayetler kışkırtıcılığı pek yoktur. (...) Evet, 12 Mart muhtırası sonucunda meydana gelen durum eskisinden daha kötü sayılamaz. Tersini iddia etmek, düşürülen Demirel hükümetinin arkasından ağlamak durumuna düşmek olur. Bu gelişme, en elverişsiz şartlarda bile, bir ulusal kurtuluş savaşından doğmuş olan Türkiye Cumhuriyeti ordusunda Mustafa Kemal'in ilerici geleneğinin son tahlilde ağır bastığını gösterir" (10). Fakat belirtmek gerekir ki, bu olumsuz etkiler bilinçli yapılmış tercihlerin sonucu ortaya çıkmamıştır. Konjonktüre, gelişen olaylara doğru bakılamaması, tahlil ve tesbitler yapılırken marksist formasyondan, sosyalist bir bakış açısından hareket edilmemesi, durum değerlendirmelerinin burjuva siyasetinin tanıdığı olanaklar çerçevesinde yapılması, sosyalist düşüncenin burjuva siyasetinden ve resmî ideolojiden tam olarak kopartılamaması söz konusu olumsuz etkilerin doğuşundaki en önemli sebeplerdir. Bu olumsuz etkiler, uzun zaman sosyalist siyasetten koparılamamış, bu etkiler değişik formlar alarak devam etmiştir. Yazının bu bölümüyle doğrudan ilgili olmasa da 27 Mayıs'tan ve 27 Mayıs'ın sosyalist harekete olan etkisinden bahsetmemin sebebi, gençlik hareketinin tercihlerindeki ve yönelimlerindeki bazı özelliklerin bu olayla bağlantılı olmasıdır. Daha sonra gençlik hareketini ele alırken bazı tercihlerin ve stratejilerin anlaşılmasında önemli olacaktır.

Gençlik hareketine geçmeden önce söz etmek istediğim bir diğer konu da 61'le gelişen işçi hareketi ve sınıf mücadelesi. Bu vurgu, gençlik hareketinin tek başına gelişmediğini ve sosyalist hareketin bütünsel bir bakışla değerlendirilmesini belirtmek için gerekli. Bu doğrultuda sayısal veriler de vererek, sınıf hareketinin gelişimini kısa, anlatmak istiyorum.

27 Mayıs sonrasının hak ve özgürlükler tanıyan ortamı işçi hareketini de etkiledi. Türk-iş genişledi, 174000 işçiyi ve 215 sendikayı bünyesine aldı.

Türkiye'deki işçilerin % 62'sini sendikalar içinde örgütledi. 61 yılının başında toplantılar düzenleyen, eylemlere katılan işçiler yüzlerle anılıyorken, bir iki ayda bu sayı binlere çıktı. İllerde peşpeşe yürüyüşler, grevler oldu. Daha sonraki yıllarda çok sık vurgulanacak olan anti-emperyalizm söylemi, 1962 yılında NATO üssünden atılan işçiler için yapılan eylemde ilk nüvelerini barındırıyordu.

Ancak 61 Anayasasının hak ve özgürlükleri, iktidarın toleransı bir yere kadardı. Gittikçe yükselen ve taraftar toplayan işçi hareketi, artık can sıkmaya başlamıştı. İşçi eylemlerine polis gönderiliyor, sık sık çatışmalar vuku buluyordu. Mücadele yükseldikçe, çatışmalar şiddetleniyor, gözaltılar sıklaşıyordu. 27 Mayıs'ın "özgürlükçü" yüzü görülmeye başlanmıştı. 1965'te Zonguldak'ta yapılan bir eylemde iki işçinin öldürülmesi özgürlükçülüğün nereye kadar gidebileceğinin göstergesiydi. Artık çelişkiler ve mücadelenin tarafları herkes için çok daha netti.

1960 sonrasında gelişen işçi hareketi basit bir ekonomik talepleri elde etmek için verilen bir mücadele değildi. Sömürüyü ilk elden yaşayan ve ilk olarak buna karşı çıkıp, grev, sendika vb. taleplerle yürüyen işçiler, mücadele yükseldikçe netleşen sınıf çelişkilerini gördükçe siyasal bir hareketliliğe de biçim vermeye başladılar. Toplumun her alanında başlamış olan ayrı ayrı hareketlilikler içinde en organize ve siyasal olanıydı. Sınıf mücadelesinde katedilen bu yol ve gelinen nokta, genel olarak toplumsal muhalefetin gelişip, şekillenmesinde ve siyasallaşmasında etkili olmuştur. 61-71 dönemindeki hareketliliği bundan bağımsız düşünmek mümkün olmayacaktır.

Türkiye'deki 61 yılından itibaren meydana gelen ve sosyalist harekete damgasını vuran olaylara değindikten ve o zamanın Türkiyesi hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, biraz da dünyadaki gelişmelerden söz etmek yerinde olacaktır. Gençlik hareketinin doğup, büyümesini ve gelişimini anlamak açısından Türkiye'nin o zamanki mevcut nesnelliğinin yanısıra dünyadaki olaylardan ve bu olayların etkilerinden de bahsetmek gereklidir. Dünyada gençlik hareketinin esinlendiği üç ana kaynak belirtilebilir:

1. Avrupa'daki öğrenci hareketleri,

2. Asya, Avrupa ve Latin Amerika'daki anti-emperyalist savaşlar ve ulusal kurtuluş mücadeleleri,

3. Çin kültür devrimi.

İlk bölümde söylenenlerden sonra Avrupa'daki öğrenci hareketlerinin, Türkiye'deki gençlik hareketlerini birebir etkilediğini ileri sürmek mümkün değildir. Aslında Avrupa "68"inin kendisi de son iki maddede belirtilen olayların sonucunda patlak vermiştir. Avrupa'daki öğrenci hareketlerinin, Türkiye'ye olan etkisi, hareketliliğin Türkiye'deki gençler tarafından örnek alınması, söz konusu hareketin gençlere bir biçimde özgüven ve moral aşılaması, gençlerin, kendilerini siyasî bir özne gibi hissetmeleri noktasındadır. "... Türkiye'deki öğrenci hareketine dahil olanların hepsi bir süre sonra kendilerini sosyalistler ve marksistler olarak kabul etmeye ve dünyaya da böyle bakmaya başladıktan sonra Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki kurtuluş hareketlerinden ve silahlı mücadelelerden hız almaya başladılar uluslararası plânda. "68"in etkisi Türkiye'de hemen hemen 6 ayda geldi, geçti, gitti. Yani Avrupa'daki hareketle bir izdüşüm ve bir çakışma o ölçüde olmadı. Çok okuyup yazan, Avrupa'ya kendisini daha yakın hisseden insanlar arasında Avrupa'da ortaya atılan motifler etrafından bir şeyler düşünüldü ama, hareket bir kere ilk momentumu kazandıktan sonra ilgisi bence hep Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki kurtuluş savaşlarına yönelik oldu. Avrupa'daki "68" hareketi ile Türkiye'deki öğrenci hareketi kendisini pek fazla özdeş görmedi" (11). Gerçekten de, Türkiye'deki gençlik hareketlerinin siyasî temelinin oluşmasında son iki madde belirleyici olmuştur. Özellikle Asya, Avrupa ve Latin Amerika'daki anti-emperyalist savaşlar ve ulusal kurtuluş mücadeleleri, harekette sık sık vurgulanmış olan anti-emperyalizm söylemine ve bağımsızlık vurgusunun doğuşuna kaynaklık etmiştir. Bunların dışında, "İkinci Kurtuluş Savaşı" söylemlerinden, milliyetçi yanlar taşıyan sosyalizm düşüncelerinin oluşturulmasına ve Türkiye sosyalizmi tanımlarına kadar pek çok düşüncede dünyadaki ulusal kurtuluş mücadelelerinin etkisi görülmektedir.

61-71 Arası Türkiye'de Gençlik Hareketleri

27 Mayıs sonrası "özgürlükçü" ortam, kısa sürede üniversitelerde de etkisini gösterdi. Artık üniversiteler, salt öğretim yapılan yerler değil aynı zamanda gündemdeki olayların, düşünce sistemlerinin konuşulduğu, tartışıldığı yerler de olmaya başladı. Özellikle sosyalist düşünce, öğrencilerin gündemine girdi ve birçok taraftar toplamaya başladı. Öğrenciler, bir yandan bu

tartışmaları sürdürürken, bir yandan da, önce üniversitelerinde gördükleri aksaklıklar üzerinden oluşturulan daha sonra ise sistemin kendisine yönelen bir tepkiselliği örgütlemeye başladılar. O zamanlar öğrenci örgütlülüğünü temsil eden yapılar olarak TMTF (Türkiye Millî Talebe Federasyonu), MTTB (Millî Türk Talebe Birliği) ve TMBT (Türkiye Millî Gençlik Teşkilâtı) vardı. Ancak bu yapılar bir biçimde devlete bağlıydı ve devletten, devletin resmî ideolojisini savunanlardan destek görüyordu. Özellikle MTTB, devletin resmî görüşünü yayma ve savunma amacıyla kurulmuştu. "Yöneticileri arasında daha sonra bakanlık yapacak olan İbrahim Öktem, Tevfik İleri gibi kişilerin bulunduwğu MTTB'nin öncülüğüyle "Vatandaş Türkçe Konuş" (1928), "Yerli Malı Kullan" (1929) mitingleri, İstiklâl Marşı'nın öğretilmesi için kampanyalar (1933) düzenledi. Gençlik bir yandan da ilerici, sosyalist yazarlara karşı harekete geçiriliyordu." (12) Bu anlamda bu yapılar üniversitelerde tepkileri örgütlemekten ziyade buralarda resmî ideolojinin yayılması amacını taşıyordu. Yükselen muhalefetle ve hareketle bir dönem bu özelliklerinden uzaklaşır gibi oldularsa da, hareketin sistem karşıtlığı netleştikçe bu yapılar da gerek eskiden beri taşıdıkları yapısal özellikleri, gerekse de devlet eliyle sağcılaştırılmaları sonucu sosyalistler için hareket içinde bir anlam ifade etmemeye başlamış ve etkisizleşmişlerdi. Hattâ zamanla bu yapılar, tümüyle gericileşmiş ve sosyalistleri karşılarına almışlardır.

Ancak TİP'in kuruluşunun ve sosyalist düşüncenin propagandasının rahatça yapılmaya başlanmasının, sosyalizmin toplum içindeki meşruluğunun hızla artmasının ve toplumun her kesiminde yükselen muhalefetin gençliği de etkilememesi beklenilemezdi. Gençlik hareketi, sosyalizan bir özellik kazandıkça eski öğrenci örgütlerinden kopmaya başladı. 1965 seçimlerinde 15 milletvekili çıkaran TİP'in en büyük destekçileri olan öğrenciler, kendilerini, düşünce ve pratiklerini net olarak ifade edecekleri ve birçok yönden bir dönüm noktası olan FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu)'yi kurdular.

FKF'nin kuruluşuna gelininceye kadar tanık olunan öğrenci hareketinin temel özellikleri tam olarak tanımlanmamış, ancak yükselmekte ve meşrulaşmakta olan bir sosyalizm anlayışı ve anti-emperyalizm ekseninde şekilleniyordu. TİP'le organik bağları olmasa da, TİP'in görüşlerini paylaşan öğrencilerin fikir kulüplerini kurmaları sosyalizmin daha ciddi bir biçimde gündeme alınması ve tartışılması anlamında önemli bir adım oldu.

bu kulüplerdeki öğrenciler TİP ve Yön dergisi arasındaki polemikleri izliyor ve kendi içlerinde de tartışıyordu. Zamanla FKF, tartışmalar, kültürel etkinlikler düzenleyerek üniversitelerde ideolojik bir üstünlük sağladılar. "Aslî fonksiyonları da sosyalist düşünceyi yaymak ve bunun etrafında esas itibarıyla fikir tartışmaları çerçevesinde yürüyen bir etkinlik göstermekti. Tabii bunlar, dolaysız olarak üniversite ve fakültelerin öğrenci birliklerindeki ilişkilere de ister istemez yansır oldu. Öğrenci birlikleri seçimlerinde sosyalist fikir kulüplerinden yana olanlarla karşı olanlar, yani sosyalistlerle sosyalist olmayanlar arasındaki ayırımlarda, bütün sosyalistlerin yanında olduğu ve tanıdığı tek örgüt fikir kulüpleriydi. Dolayısıyla bunların üst örgütü olan Fikir Kulüpleri Federasyonu da Türkiye'deki bütün sosyalist öğrencilerin özlemlerini ve fikirlerini yansıtan bir örgütlenmeydi. Ama 65'ten başlayarak FKF'nin etkinlikleri üniversitelerde yürütülen fikir mücadelesiyle sınırlı olmaktan çıktı. Muhalif kitle hareketlerine de klavuzluk etmeye başladı" (13).

Artık öğrenciler, olaylara sadece bulundukları okullarda olup bitenler çerçevesinde değil de, daha üst bir belirlenimden baktıkları için her alanla yükselen toplumsal muhalefetle bir biçimde ilişkilenmeleri kaçınılmazdı. Nitekim, FKF okullarda yürüttüğü çalışmaların da ötesinde, işçi ve köylü eylemlerine destek verdi, hükümet politikalarını cepheden karşıya alan eylemliliklerde bulundu. Ayrıca FKF, anti-emperyalist bakışın sosyalist bir içerik kazanmasında da etkili oldu.

1968'le birlikte öğrenci hareketinde ve FKF'de önemli değişimler gözlendi. sosyalist mücadelenin her alanındaki yükselişine karşı, faşist harekete de yükseltilmeye çalışılıyordu ve başarılı da olunmuştu. Bir yandan hem öğrencilere hem işçilere karşı polisin baskısı ve müdahalesi devam ederken bir yandan da sivil faşistler bu kesimlere karşı saldırılarını artırıyordu. Artan saldırılar karşısında tepkisiz kalınamazdı. Bu tepkiyi ilk veren de Yön dergisi çevresi oldu. Yön dergisi çevresi gittikçe çoğalan saldırılara karşı anti-faşist bir cephe oluşturulması önerisini ortaya attı. Bu öneri, saldırılardan en fazla zarar gören kesim olan gençler arasında hemen taraftar buldu. TİP ise bu cephenin örülmesi faaliyetine sıcak bakmıyor ve destek vermiyordu. TİP'in bu konudaki sessizliği, gençleri Yön çevresine yakınlaştırdı ve TİP, zamanla gençler arasındaki etkisini yitirdi. FKF de bundan nasibini aldı. Önce TİP'in görüşlerini savunduğu için öğrenciler

arasındaki etkisini yitiren FKF, daha sonra TİP'ten uzaklaşarak, MDD çizgisine yakınlaştı.

Aslında bu dönüm noktası göründüğünden daha büyük bir öneme sahipti. Herşeyden önce TİP, Türkiye sosyalist hareketi için çok özel bir önem taşımaktaydı. Sosyalizmin yükselişe geçmesinde ve meşrulaşmasında büyük rol oynamıştı, kısa sürede kitleleri sosyalizme yakınlaştırmış, beklenenden çok daha büyük bir ilgiye mazhar olmuştu. Gençler, işçiler, Kürtler TİP'e çok yoğun bir ilgi göstermekteydi ve toplumun herhangi bir kesimindeki hareketlenme bir şekilde TİP'le ilişkileniyordu. FKF, TİP'le organik ilişki içinde olmasa dahi TİP'in görüşlerini savunan insanlardan oluşuyordu. İşçi mücadelesinde yeni bir dönem açan DİSK'i, TİP'liler kurmuştu. Yani o zaman için sosyalizm, TİP'le özdeşti. Bu anlamıyla TİP, en önemli siyasî çekim merkeziydi. Belli yanlışlara ve eleştirilecek yönlere sahip de olsa, TİP'in savunduğu sosyalizm anlayışı, birçok çevreye göre çok daha dikkatli ve incelikli yapılmış tahlillere dayanıyor, marksist bir çerçeveye oturuyordu. İşçi sınıfı öncülüğü vurgulanıyor, mevcut olaylara sosyalist bir bakışla yaklaşılıyor, anti-emperyalizm sosyalist bir eksende ele alınıyordu. Bu yanıyla TİP, üzerinde etkili olduğu kitlenin daha donanımlı ve sağlam bir zemine oturan bir sosyalizmi savunmasını sağlıyordu. Bu da solun üzerinde etkili olan 27 Mayıs ve Kemalizm gibi olguları geri plâna düşürüyor, sosyalist solun daha ileri bir konumda olmasını sağlıyordu. Yön çevresi ise, 27 Mayıscı, askerci bir tutum sergiliyordu. Yapılan tahliller yüzeyseldi ve sosyalist perspektiften uzaktı. 27 Mayıs ve askerlerin "ilerici" etkisi, 27 Mayıs'ın sistem içindeki yeri, askerlerin, bir kurum olarak ordunun sosyalizm açısından ne anlam ifade ettiği gereğince çözümlenemiyor, pratikteki "olumluluklar", örtük ilişkileri görmelerini engelliyordu. Bu haliyle Yön çevresinin savunduğu sosyalizm eklektik, bulaşık ve yer yer zorlama argümanlarla oluşturulmuş bir sosyalizmdi. TİP, eleştirilecek yanları olmakla birlikte çok daha ordotoks bir çizgide duruyordu.

Böylesi kritik bir öneme sahip olan TİP'in faşist saldırılar karşısında pasif kalması, sosyalist sol için ciddi bir gerilemenin başlangıcını oluşturmuştur. Örneğin, Yön çevresi o zamanlar siyasî bir çekim merkezi olmamasına karşın sırf bu faşist saldırılar karşısında gösterdiği kararlılık sayesinde gençler için ideolojik bir çekim merkezi hâline gelmiştir. Burada önemle altının çizilmesi gereken nokta, gençlerin bu tercihinin teorik, poli-

tik bir tercih olmayışıdır. O dönemde gençler, Yön çevresine yakınlaşırken SD-MDD polemiklerini, işçi sınıfı-asker sivil aydın zümre ikiliğini, sosyalizme bakıştaki farkları vb. tartışmamışlardır. Aslında gençlerin, önce, kurulan anti-faşist direnç hattına, anti-faşizme, aktivizme, ardından devrime, sosyalizme örgütlendiklerini söylemek daha doğru olacaktır. Anti-faşizm, anti-emperyalizm gibi pratikte popüler olan gündemlerin sosyalizmi öncelemesi, bu gündemlere yaklaşımdaki sosyalist eksenin yitirilmesine sebep olmuştur. TİP'in sessizliğinin, TİP'in etkili olduğu FKF'yi de sessizleştirmesi, FKF'nin öğrenci hareketine kattığı sosyalist bakışın kaybedilmesi, Kemalist ve özellikle de 27 Mayısçı etkilerin harekete nüfuz etmesi sonucunu doğurdu. "Ancak, bu eylemler sırasında FKF'nin inisiyatifi büsbütün elinden kaçırması, dipten gelen öfkeye tercüman olamayışı, sosyalist bir anti-emparyalizm perspektifinin yitirilmesine kendiliğinden, sıradan bir milliyetçi havanın gençliğin direnişi üzerinde egemenlik kurmasına yol açtı. Polis vahşetinin ve anti-komünist saldırganlığın araya ancak askerî birliklerin sokularak engellenebilmiş olması, "Demokratik Devrimciler"in tezlerinin doğruluğuna bir kanıt hâlini almış; "zinde kuvvetler"in gençlikle yanyana olduğu yanılsaması birçok zihinde pekişmiş; "ordu gençlik el ele" solganı harekete hakim olmaya başlamış ve sözleri değiştirilmiş Harbiye Marşı yürüyüşlerin başlıca müziği olmuştu" (14). TİP'in faşist hareket gibi önemli bir gündemde pasif kalışı ve tepki örgütlemeyişi, genel olarak hareketin tümünde özellikle de gençlik hareketinde sosyalist bakışın yitirilişi anlamında büyük talihsizliktir. Ancak TİP, Yön çevresinin tercih edilmesi konusunda haksızlığa maruz kalmamalıdır. Bu tercihin ideolojik-politik bir tercih olduğu gibi bir yanılsama yaratılmamalı, sosyalist harekete sızan birçok geriletici unsurun bu dönemden sonra girdiği ve pekiştiği gözden kaçmamalıdır. Kısa vadede harekete sızan gerici unsurlar, kendilerini kurulan örgütlenmelerde, eylemlerde ve yeni sosyalist tipolojide de göstermiştir. "Saldırılar yoğunlaştıkça, genç sosyalist tipolojisi de değişmeye başladı. Bir önceki dönemde çok okuyan, çok bilen, doğru sözler eden, büyükleri nezdinde az çok mazbut gençler sosyalist gencin örneğiyken, kavga arttıkça dögüşen, döğüşmeyi bilen, fiziksel olarak güçlü insanlar öne çıkmaya başladılar" (15).

Bu süreçten sonra yapılan eylemlerde ise aktivizm ve sosyalist eksenden uzak, bağımsızlıkçı ve milliyetçi bir anti-emperyalizm ön plâna

çıktıkça ve eylemlerin sosyalist arkaplânı yeterince açıklanamadıkça, eylemler niceliksel bir artış yaşarken, niteliksel bir gerilemeye de uğruyordu. "1967'den beri 6. Filo İstanbul'a geldiğinde kentte ve özellikle eğlence yerlerinin ve genelevlerin bulunduğu Beyoğlu'nda dolaşan Amerikan askerlerine karşı "taciz" eylemleri düzenlemeye başlanmıştı. Askerlerin keplerini başlarından kapmak, üstlerine mürekkep atmak, üniformalarını jiletlemek, ya da kıstırıp dövmek buna katılmak isteyen herkesin yapabileceği bir "anti-emperyalist eylem" biçimi hâlini almıştı" (16).

Uzun vadede ise bu etkilerin sonucu çok daha kalıcı oldu. Önce pratikte olan olaylara, harekete, aktivizme insan örgütlemek, örgüt anlayışının yeterince olğunlaşmasını engellerken, amorf yapıların öne çıkmasına neden oldu. Belirtilen tarzda bir örgütlenme anlayışının bir başka önemli sonucu teoride ortaya çıktı. Pratikteki olaylara saplanıp kalma, çerçevesi belirli bir teorik hattan pratiğe ilişkin bir politika üretmek yerine, pratikten hareketle teoriye ulaşma çabasını doğurdu. bu noktada da marksizm gereği gibi ele alınamadı, incelenemedi ve bu da teori yoksulluğuna ve teori ile stratejiyi özdeşleştirmeye yol açtı. Bir düşüncenin doğruluğu pratikte olan bitenleri ne kadar doğruladığıyla belirlendi. TİP eleştirilerinin bir kısmı bundan hareketle yapıldı. "Bu genel atmosfer, özellikle 1968'den sonra genç kuşaktan devrimciler arasında TİP yönetiminin etkisizleşmesinin ve MDD eğiliminin güçlenmesinin başlıca tarihsel unsunlarından biri oldu. Çünkü TİP'in dünyada kendisini özdeşleştirebileceği bir tek devrim yoktu" (17).

Bu tarihten sonra 27 Mayısçılığın ve Kemalizmin etkisi kendini kısa sürede gösterdi. Bunun ilk örneği de Dev-Güç'tü.

Demokratik Devrimi savunanlar faşizme karşı bir güçbirliği öneriyordu. bu öneri, kemalistler tarafından da destek gördü ve Dev-Güç (Devrimciler Güçbirliği) kuruldu. Anti-faşist ve anti-emperyalist bir eksene sahip olan Dev-Güç zamanla Kemalistlerin sayısal olarak almasa da ideolojik olarak ağırlıklarını koydukları bir yer oldu ve bu ağırlık kendini hissettirdikçe Dev-Güç sosyalist eksenden uzaklaştı. Önce savunulan anti-faşist ve anti-emperyalist eksen sosyalizmle bağdaştırılmak yerine kemalist bir milliyetçilikle, bağımsızlıkla bağdaştırıldı ve dolayısıyla bu eksen düzen içine çekildi. En sonunda da Dev-Güç düzen dışılığını ve devrimciliğini kaybetti. MDD'ciler ise varolan hareketi yitirmemek için sosyalist perspektifi feda etti

ve bu gelişmelere seyirci kaldı. "... Dev-Güç'ün önderliğini ellerine geçiren Kemalistler açık bir anti-emperyalist çizgi izlemektense hareketin hedeflerini AP hükümeti ile sınırlamaya çalışıyorlardı. Kemalistler ihtilaflar anında anti-komünizm silahına başvurmaktan kaçınmazken "Demokratik Devrimci" önderlik "millî cephe"nin bozulması endişesiyle bu çizgiye karşı eleştirel bir tutum takınmayı sürekli olarak erteliyordu" (18). Dev-Güç'ün sosyalist perspektifini yitirişinin en iyi örneği 1968'de yapılan Mustafa Kemal Yürüyüşü'ydü. Amaç Samsun-Ankara arasında gerçekleşecek yürüyüşün sonunda hükümet politikalarını eleştiren bir eylem yapmak, Mustafa Kemal'i ve devrimleri anmaktı. Yürüyüşe FKF'nin alınmaması, "Kahrolsun Amerika!" sloganının atılmasının istenmemesi, enternasyonalin söylenmesi konusunda tartışma çıkması, Dev-Güç'ün gerçek yüzünü göstermesinin de ötesinde, Dev-Güç içindeki sosyalistlerin sosyalizmi, hareket, aktivizme kurban etmesi anlamına da geliyordu. Dev-Güç'te iyice somutlaşan olumsuz girdiler, daha sonra da farklı yoğunluklarda da olsa değişik örgütlenmelerde ve politikalarda da kendini gösterecekti.

FKF'den Dev-Genç'e

TİP'in sosyalist hareket içindeki etkisinin azalması ve FKF üzerindeki belirleyiciliğini yitirmesi FKF'de MDD çizgisinin baskın olmasına yol açtı. FKF'nin Dev-Genç'e dönüşmesi ise FKF'nin 4. Kurultayından sonra oldu. Bu kurultayda TİP çizgisini savunan ya da bu çizgiye yakın olan "oportünist"lerin ihraç edilmesinden sonra MDD çizgisi savunulan tek politik hat oldu. Bu kurultaydan sonra örgütün adı Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu olarak değişti. Ancak daha çok Dev-Genç kısaltmasıyla anıldı.

Dev-Genç, öğrenci hareketi içinde yeriyle, kitleselliğiyle ve günümüzdeki birçok devrimci-demokrat yapının kökeni olmasıyla Türkiye sosyalist hareketinde önemli bir yere sahiptir. Bunun dışında günümüzde Dev-Genç'e ilişkin farklı algılayışların olması da. Dev-Genç'i özellikle üstünde durulması gereken bir konu hâline getiriyor. Bu yüzden, bu konuyu ÖDP içindeki bazı yapıların Dev-Genç'i algılayışları, nasıl gördükleri ya da göstermek istedikleri ekseninde ele almak istiyorum.

ÖDP içindeki bazı gruplarca özellikle savunulan bir sava, Dev-Genç'in salt bir öğrenci örgütü olmadığı, genç işçi ve genç köylüleri de bünyesinde barındıran bir "gençlik" örgütü olduğu savıdır. Aslında Dev-Genç'in kendisi

öğrencilerin yoğunlukta olduğu, sürükleyici olduğu bir örgütlenmeydi. Zaten Dev-Genç'in kaynağı olarak götürelebilecek olan FKF, üniversitelerde başlatılan bir örgütlenmeydi, Dev-Genç de bunun doğal mirasçısıydı. Ayrıca bu yapının tüm gençliğin bir arada bulunacağı bir gençlik örgütü oluşturmak gibi bir perspektifi de yoktu. Dev-Genç için sözedilebilecek olan, Dev-Genç'in ülke çapında yükselen genel muhalefetin etkisiyle işçi ve köylü hareketlerine destek vermesi sırasında bazı işçi ve köylülerle ilişki kurduğudur. Ancak altının önemli çizilmesi gereken şey, bu ilişkilerin birebir Dev-Genç'e aktarılamadığı, Dev-Genç içinde etkili ve yönlendirici olamadığıdır. Dev-Genç tarafından kurulan bu ilişkilerse ileride THKP-C tarafından devralınmıştır. "Gerek Karadeniz'de, gerek Ege bölgesinde gerek Güney Anadolu'da -köylü hareketleri daha çok buralarda cereyan etmişti- geliştirilen bütün ilişkilerin birbirine bağlanmış olduğunu söylemek çok güç, yani diyelim ki, DEV-GENÇ dolayımı ile Karadeniz'deki bir tütün üreticisi, İstanbul'daki işçilere, Çukurova'daki topraksız köylü Ege'deki işçilere ve bunların hepsi gençlik hareketine organize bir tarzda bağlanmış olmuyordu" (19).

Ortadan kaldırılması gereken bir başka yanılsama da Dev-Genç'in işçi ve köylü hareketlerine önderlik ettiğidir. Dev-Genç'in yükselişinin ve kitleselleşmesinin, işçi ve köylü hareketinde de bir yükselişi doğurduğu ve yönlendirdiği gibi bir sav temelsizdir. Tersine tüm toplumsal muhalefet zaten gelen bir yükseliş içindeydi. Ve bu yükselişi asıl belirleyen sınıf mücadelesiydi. "Ancak 1969 boyunca her anı öğrenci kitlesinin gözleri önünde cereyan eden ve onların kitlesel onayıyla gerçekleşen bu mücadeleler, "küçük militan gruplar"ın eseri olabilmek için haddinden fazla yaygın bir alan üzerinde cereyan ediyordu ve kendi nesnel doğasına uygun olarak toplumsal gerilimi asıl tırmandıran da öğrencilerin eylemleri olmaktan çok sosyalist öğrencilerin çoğu yerde önünden değil ardından gitmek zorunda kaldıkları işçi ve köylü kitlelerinin eylemleriydi" (20). Öğrenci muhalefeti veya Dev-genç, diğer muhalif hareketlerle ister istemez ilişkilenmiş, onlara destek vermiştir; ancak hiçbir zaman bunun ötesine geçip, belirleyici olmamıştır. bu anlamda, gençlik hareketinin gerilediği ve bir yılgınlık taşıdığı 1970'de 15-16 Haziran'ın yaşanmış olması oldukça açıklayıcıdır. "Türkiye'de hükümetin karşısında DEV-GENÇ diye bir örgüt var, özellikle köylüler bunu çok iyi biliyorlardı, o zaman Türkiye'de epeyi hareket halinde bulunan bir köylülük vardı özellikle küçük üreticiler ve topraksız köylüler,

daha sonra hiç görülmedi, bence son 20 yılda bir daha hiç öyle bir dönem yaşanmadı. DEV-GENÇ aslında bu hareketleri organize etmek ve doğurmaktan çok başlayan hareketlere bir tarzda destek olmaya çalıştı. Üreticilerin yürüyüşler örgütlemelerine gayret etti, işçilerin fabrika işgallerine katılmaya çalıştı, sendika seçme özgürlüğünün kısıtlanması hâlinde ortaya çıkan çatışmalarda işçilerden yana tavır aldı. Fakat bütün bunları organize etmek hem DEV-GENÇ'in gücünü çok aşan birşeydi, hem de DEV-GENÇ'in buna elverişli bir teşkilât yapısı yoktu. Üstelik hareketin tümü aşağı yukarı üniversite alanının ve büyük merkeztlerin dışındaydı. Oysa DEV-GENÇ'in hem kitlesi hem teşkilâtı Ankara, İstanbul, İzmir gibi üç kentle sınırlıydı, ya da diyelim ki % 90'ı böyleydi. Bu yüzden DEV-GENÇ'in yapabildiği daha çok patlak veren hareketlere katılmak ve onlara bir şekilde yön vermek biçiminde oluyordu" (21). Bu alıntıda dikkat çeken bir nokta da Dev-Genç'in daha çok büyük şehir merkezlerinde örgütlü olduğunun vurgulanmasıdır. Aslında bu bilginin önemi şu an ÖDP'de Bağımsız Gençlik Örgütü (BGÖ) mevzu bahis olduğunda, Dev-Genç'e gönderme yapılıp, BGÖ'nün de Dev-Genç gibi ülke çapında, her yerde bir örgütlenme olmasının gereklililği söylendiğinde ortaya çıkmaktadır. Söz konusu sav ve gönderme, gerçekte var olanla çelişki içindedir. Bugün Dev-Genç'e benzetilerek ve ondan feyz alınarak önümüze sunulan BGÖ, aslında Dev-Genç gerçekliğine uymamaktadır. BGÖ'nün ilham aldığı Dev-Genç, sayıltı bir örgüttür. Bu yüzden BGÖ'nün temellendirilmesinde öne sürülen ve Dev-Genç'e ait olduğu iddia edilen öğrenci, işçi, köylü tüm gençleri kapsama, ülke çapında (taşra da dahil) yaygın olma, ülke genelindeki muhalefeti sıçratma ve yönlendirme gücüne sahip olma gibi özellikler asılsızdır. Dolayısıyla BGÖ'nün kendisi tarihsel dayanaklardan yoksundur. BGÖ'nün teorik arkaplanı olmadığı gibi, BGÖ'nün çıkarsanacağı tarihî bir örnek, oluşum da yoktur.

BGÖ'nün tarifinde vurgulanan "bağımsızlık" da ayrıca sorunlu bir noktadır. Dev-Genç'in birilerinden ya da bir yerden bağımsızlaştığını iddia etmek çok güçtür. Örneğin; Dev-Genç'in TİP'ten bağımsızlaştığını söylemek mümkün değildir. Gençlerin bu tercihi, daha önce de belirttiğim gibi üzerinde düşünülmüş, tartışılmış, teorik, ideolojik bir kopuş değildir. Ayrıca Dev-Genç'in genel olarak eski kuşaktan bağımsız olduğunu iddia etmek de mümkün değildir. Genel olarak gençlerin Mihri Belli ve Hikmet

Kıvılcımlı'dan etkilenmiş olduğu gerçeği ortadadır. Bu etkilenme gençlik içindeki tartışmalara ve belirlenen politikalara da yansımış MDD'cilik üst başlığı çerçevesinde belirleyici olmuştur. Daha sonraları Dev-Genç içindeki bazı çevreler Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı'nın düşüncelerinden uzaklaşsa da, bu düşünceler belli insanlar tarafından savunulmuştur. Örneğin, Atilla Sarp yönetimi Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı'dan açıkça etkilenmiştir, bu etkilenmeyi de Dev-Genç içine yansıtmadığı da doğru değildir. "1970'in en önemli eylemlerinden biri Dev-Genç'in Ankara ve İstanbul'da düzenlemiş olduğu "Bağımsızlık Haftaları" oldu. Bunlar Dev-Genç'in kitleselleştiği dönemin ürünleriydi. Gerçekten bu yıllarda Dev-Genç gençlik içinde tartışmasız en güçlü, öğrenci gençliğin en fazla temsil edildiği bir örgüttü. Ama bu dönem bir başka açıdan örgüte 'siyasal atıfların' yapılmaya başlandığı ve ilerde siyasal yapıları temsil edecek grupların örgüt içinde hem siyasal kimlik hem de belirli bir taban bulmaya çalıştığı dönemdi" (22). THKP-C, THKO ve Perinçek çizgisinin bizzat Dev-Genç'in içinden çıkmış olması bunun göstergesidir. Dahası her yapı ve insan, sahip olduğu politik hattın propagandasını yapmış, baskın olmaya çalışmıştır.

Dev-Genç'in belirtilmesi gereken önemli bir yanı da kitleselliği ile ilgili. Dev-Genç'te anti-emperyalizm ve anti-faşizm üzerinden birçok sosyalist ve sosyalist olmayan öğrenci, bu zeminde geniş bir birliktelik oluşturdu, ki bu durum cephe tarzı yapılan örgütlenmelerde gayet normaldi. Sorun, sosyalistlerin tıpkı daha önce Dev-Güç'te de olduğu gibi, anti-emperyalizm ve anti-faşizmin sosyalistler için ne olduğunu, altının nasıl doldurulması gerektiğini, kemalizmin veya sosyal demokrasinin bakışı ile sosyalist bakış arasındaki farklılıkları yeterince vurgulamamalarıydı. Bu sorun, Dev-Genç'i anti-emperyalizm ve anti-faşizme ve dolayısıyla bu doğrultuda belirlenecek strateji ve pratiğe sıkıştırdı. Pratiğin, sosyalist teoriyle beslenmesi hep eksik kaldı. Ve teori yoksulluğu, yine teoriden, belirlenecek stratejiyi anlamanın sonucu giderilemedi. "Ne var ki, anti-emperyalizmin sosyalizm mücadelesi bakımından ifade ettiği değerin yani bunun geçiciliğinin, çok açık bir biçimde anlatılamamış olması, bunun DEV-GENÇ'liler arasında doğru dürüst anlaşılamamış olması bir dereceye kadar sonraki ideolojik gelişme olumsuz etkide bulundu doğrusu; DEV-GENÇ'in sosyalist görevlerini yerine getirmesini engelledi ve hep yurtsevrelik plânı üzerinde çalışılması, sonuçta DEV-GENÇ'lilerin kendilerinin ideolojik bakımdan epeyce bir körelmelerine ve durgunlaşmalarına da yol açtı" (23).

Dev-Genç'in Türkiye sosyalist hareketindeki önemi ise gençlik muhalefetini örgütlemesinin ötesinde, MDD çizgisinin temsil edilmesi, tanımlanması, bu tanımlamalar çerçevesinde daha sonra Türkiye sosyalist hareketinin devrimci demokrat kesimlerine damgasını vuracak olan ayrışmaların ilk habercisi ve başlatanı olmasıydı. Dev-Genç, sadece gençlerin akademik-demokratik mücadelesine önderlik eden bir gençlik örgütü değildi. Dev-Genç, içinde bulunan herkesin bir üst başlık olarak MDD'yi kabul ettiği bir yapıydı. Ancak Dev-Genç içinde bu çizginin açımlanması noktasında farklı yorumlar ve siyasî yönelimler ortaya çıkıyordu. bu siyasî yönelimleri temsil eden yönetimleri vardı. Her yönelimin Dev-Genç içinde az veya çok tabanı bulunuyordu. Bu şu anlama geliyordu: Dev-Genç aslında gençlik mücadelesinde etkin olmakla birlikte, mücadeleyi bundan ibaret görmüyordu. Farklı politik hatların, devrim projelerinin bir arada bulunduğu ve bunların tartışıldığı bir yerdi. Bu tartışmaların vardığı nokta THKO, THKP-C vb. örgütlerin ortaya çıkmasıdır. Ancak bu önemli nokta, gençliğin her dönemde mevcut yapılanmalardan, örgütlerden, siyaset anlayışlarından kopup kendi örgütünü, siyasî hattını oluşturabileceği ve Türkiye sosyalist hareketine yön vereceği şeklinde algılanmalıdır. Dev-Genç'in bu çıkışı, 61-71 sürecine, o zamanki tarihsel, toplumsal gelişmelere özgü bir durumdur. Benzer bir çıkışı günümüz veya daha sonrası için öngörmek zorlama olacaktır. bu konuyla yakından ilgili ve önemli olduğunu düşündüğüm için Metin Çulhaoğlu'nun "Türkiye'de Öğrenci Gençlik Dinamizminin Temel Belirleyicileri" başlığı altında sıraladığı maddelerden birini alıntılamak istiyorum: "Türkiye'de öğrenci gençlik hareketliliği söz konusu olduğunda iki dönem ayırdedilebilir. bunlardan biri 1961-71 dönemi ise, diğeri 1970'lerden günümüze uzanan dönemdir. Bu iki dönemden ilkinin belirleyici özelliği, öğrenci gençlik hareketinin, özellikle 1969-71 kesitinde, kampus sınırlarını aşan, kendi sosyalizm ve siyaset anlayışını kendi başına oluşturmaya çalışan bir çıkış sergilemesidir. Bu çıkış, öğrenci gençliğin genel anlamda siyasete, sosyalizme hattâ marksizmin ülkedeki biçimlenişine kendi özel damgasını vurduğu ilk ve son örnektir. Bunun ardından, devrimci öğrenci hareketi yeni siyasal ekoller yaratmamış, iniş ve çıkışlarını mevcut siyasal ekollerin ya da geleneklerin belirleyiciliğinde yaşamıştır".

61-71 dönemine değinmişken, es geçilemeyecek bir nokta da eski ve yeni kuşak arasındaki çatışma ve özellikle 61-71 döneminin sonlarında

beliren kopuştur. bu gerilimin nedeni ise basit bir kuşak çatışmasından öte, kuşakların içinde bulundukları nesnellikle yakından ilişkilidir. Örneğin, eski kuşak, sosyalizmin meşru olmadığı, baskının çok fazla uygulandığı ve hissedildiği bir dönemde yaşamıştı. Sosyalizm söylemlerinde ulusalcı, halkçı, devletçi öğeler fazlaca yer etmişti ve dolayısıyla sosyalizm resmî ideolojiyle fazlaca iç içe geçmişti. Tek parti diktatörlüğünün baskısı eski kuşağın kişisel özelliklerinden de belirgindi. Sürekli temkinli konuşan ve davranan, polisi ensesinde hissederek yaşayan bir kuşaktı eski kuşak. Yeni kuşak ise görece baskılardan arınmış, özgür bir ortamda yaşıyordu. Sosyalizm meşruydu. Sosyalizm propagandası rahatça yapılabiliyordu. Sosyalizmin meşrulaşması için resmî ideolojiye eklemlenmesine gerek yoktu. Böylesi bir ortamda da gençler, açıktan siyaset yapabiliyor, temkine ihtiyaç duymuyorlardı. Bu iki kuşağın bir aradalığında gelişen 61-71 dönemi, yükselen bir muhalefete, kitleselliğe sahne oldu. Böylesi bir kitlesellikle ilk kez karşılaşan eski kuşak bu konuda pasif kaldı, gençler ise deneyimsizdi. Böyle büyük bir kitlesellikle karşılaşmak ve bu kitleselliği karşılayabilmek gençlerde büyük bir özgüven hattâ narsizm yarattı. Ancak bu özgüven ve narsizm, zamanla eski kuşağı ve taşıdıkları deneyimi görmezden gelmeye sebep oldu. Bir zaman sonra da gençler neredeyse sosyalist siyasetin tek öznesi, tek belirleyeni oldukları yanılsamasına kapıldılar. Hattâ, sosyalist hareketin olumsuzluklarını eski kuşağa atfederek, kendilerini bu olumsuzlukların dışında tutup, arındırabileceklerini sandılar. "... Artık göğüslenecek sınır kalmadı. Daha fazla göğüsledin mi, kurşunu göğsünün ortasına yersin... Genç kadrolara -daha öncesinden, batakçılıktan başka pek az miras kalmıştır. O zaman, kendin deneyip, hareket içinde doğruyu bulacaksın... Devrimci hareketin genel hastalıkları genç kadrolara da bulaşmıştır. Gençlik içinde dejenerasyon gittikçe kemikleşmiş, had safhaya gelmiştir" (24). Kendini sosyalist hareketin aksaklıklarından muaf görmek, kendi doğrusunu kendi bulmaya çalışmak, sosyalist hareketin mirasını yok saymak, sosyalist mücadelenin sürekliliğini ve bütünselliğini gözardı etmektir. 61-71 döneminde gençler, doğrularını kendileri aradıkları için hatalar yapmış, ağır bedeller ödemiştir. Sosyalist siyasette hiçbir yapının diğer yapıları, özneleri, sosyalist tarihi, diğer kuşakların deneyimini yok sayma hakkı yoktur. Tersini yapmak, Amerika'yı yeniden keşfetmek olacaktır. Ve sosyalistlerin aynı hataları yapma ve tarihi tekrar keşfetme lüksü yoktur.

Birikim'in "68"i

Buraya kadar söylenilenlerin ardından yazıyı bitirmeden son olarak değinmek istediğim bir şey daha var: Birikim'in ""68" Neydi, Ne Kaldı?" konulu Mayıs sayısı. Bu sayıda Taner Akçam ""68"den geriye ne kaldı?" başlıklı yazısında Türkiye için bir 61-71 döneminden sözetmek yerine bir "68" tanımlıyor. Bu hareketin de temel olarak üç özelliğini vurguluyor: Hümanizm, anti-otoriterlik ve demokratiklik.

Herşeyden önce sözkonusu ""68""in bu özelliklere sahip olup olmadığı şaibelidir. İlk olarak da şunu sormak gerekir: Hümanizm, bu hareket tarafından ne kadar içeriliyordu? Belirtmek gerek ki, hareket hiçbir zaman salt insanı insan olduğu için seven, ona değer veren bir bakış açısına sahip olmamıştır. Varolan düzen her ne kadar "insanlar daha iyi, daha rahat, daha mutlu yaşama hakkına sahiptirler" gibi bir argümanla eleştirilmiş olsa da bu argümandaki hümanizm kesinlikle yukarıda tanımlanan hümanizm değildi. Hareket ilk başlarda sadece akademik-demokratik taleplerle yola çıkmış olsa da hep bir düzen karşıtlığını içeriyordu. Zaten hareketin kısa sürede öğrenci mücadelesinin dışına taşması bunun sonucudur. En baştan beri düzen karşıtlığını içeren böyle bir mücadelede ise kof bir insan sevgisi temelli bir hümanizm yerine, en temel olarak sınıf çatışkılarının, sömürünün farkında olan bir hümanizm içeriliyordu. Hümanizm hiçbir zaman salt hümanizm olduğu için değer ve anlam kazanmaz. Hümanizme biçilen değer ve anlam sosyalist ideolojiyle ilişkilendirilmesiyle doğru orantılıdır. Bu anlamda, yazarın söz konusu ettiği apolitik, taraf olmayan, olsa olsa varoluşçulukla anılabilecek bir hümanizm zaten "68"in özelliği değildir. Olmaması da iyidir. Sahip olunan hümanizm ise politik, taraf olan ve tercihini proleteryadan yana kullanan bir hümanizmdir.

Anti-otoriterliğe gelince... Sözkonusu hareketlilik için net tanımlanmamış bir anti-otoriterlikten bahsedilemez. İllâ bir anti-otoriterlik tesbiti yapılacaksa, bu ancak mevcut düzenin, kapitalizmin otoritesine başkaldıran bir anti-otoriterliktir. Yoksa hareketin, her türlü devlet biçimine ve dolayısıyla otoriteye karşı olmak gibi bir özelliği olmamıştır. Bilakis hareket, farklı farklı siyasî çizgilerin temsil ettiği farklı yollarla ulaşılacak bir devlet biçimini savunan unsurları kapsamıştır. Bu haliyle yazıdaki gibi bir anti-devletçilik ve anti-otoriterlikten bahsetmek eksik ve tehlikelidir. Bu doğrultuda, hiçbir zaman Türkiye'deki hareketin tartışmasız her türlü devlet biçimine ve otoritesine karşı olduğu yanılsaması yaratılmamalıdır.

Hele ki 70'li yılların silahlı mücadelesini açıklar ve eleştirirken, "oğulun babaya rüştünü ispatlaması", "toplumsal süper egonun gelişmemesi" gibi psikolojik etmenlere başvurmayı sadece ve sadece zorlama argümanları tarihsel dayanaklarla savunamayınca zorlama psikolojik sorunları öne sürmek olarak görmek gerekir.

Yazar tarafından anti-otoriterlikle bağdaştıran ve en çok tartışılan konular arasında olduğu iddia edilen "babanın yanında sigara içmek doğru mudur?", "Büyüklerin yanında, bacak bacak üstüne atarak oturmak gerekir mi?" gibi sorunsallara gelince... Böylesi sorunların boş zamanlarda, dost sohbetlerinde vb. tartışılmış olması olasıdır. Ancak o zamanın tartışma konularının SD-MDD polemiği, anti-faşist, anti-emperyalist mücadeleyi örgütlenme, faşist saldırılar vb. çerçevesinde oluştuğu gerçeğini bu tablonun neresine koyacağımızı, yazarın öne sürdüğü iddiayla nasıl bağdaştıracağımız, iddianın sahibinin kendisine sorması gereken önemli bir sorudur.

Üçüncü özellik olarak sözedilen demokratiklik ise harekette içerilmişti. Gerek öğrenci mücadelesinde öne sürülen akademik-demokratik talepler, gerek hareketin genelinde dile getirilen demokratik hak ve özgürlükler hareketin bir demokratiklik özelliği edinmesini sağlamıştır. Ancak, yine ikinci özellikte söz konusu olan eksiklik burada da giderilmelidir. Hareketin demokratik bir yanı olmasının ötesinde asıl özelliğini belirleyen şey devrimci ve sosyalist olmasıydı. Bunu gözardı edip, demokratikliği ön plâna çıkarmak kasıt olarak görülmelidir.

Birikim'de değinmek istediğim bir diğer yazı da Kürşat Bumin'in ""68" Türkiye'de Yaşandı mı?" başlıklı yazısı. Kürşat Bumin, yazısının sonunda şöylesi birşeyi dillendiriyor: "Türkiye niçin '"68"den nasibini alamadı. Mehmet Ali Aybar, "1968'in TİP için sonun başlangıcı olacağını kim tahmin edebilirdi?" diye soruyordu. Evet, '"68" bizler için Batı'dakilerden bambaşka şeyleri "keşfettiğimiz" bir yıl oldu. Onlar Stalinizme en ağır darbeyi vurur-ken bizler Parti'nin ne yüce bir kurum olduğunu yeni anlamaya başlıyorduk. Batı'da Leninizmin defteri kapatılırken, bizler "Ne yapmalı"nın cevabını el kitaplarında arıyorduk. '"68" Ağustos'unda Çekoslovakya'nın işgali Sovyet totalitarizmini suç üstü yalnız bırakırken, bizler bu "müdahale"yi anlamlı kılmanın yollarını aradık. Aybar'ın ateşlediği hürriyetçi sol biraz olgunlaşabilseydi, '"68"de değilse de hiç değilse 78'de belki bizde de bir şeyler değişirdi".

Ben ise iyi ki partinin ne yüce bir kavram olduğunu anladık, "Ne Yapmalı"nın cevabını el kitaplarında aradık, Çekoslovakya'ya Sovyet müdahalesini anlamlı kılmanın yollarını araştırdık diyorum. Gerçekten de iyiki de yaptık, doğru, yanlış, eksik, fazla tüm bu aranışlar Avrupa'ya nazaran bir geri kalmışlığın, tarihi geriden izlemenin bir belirtisi değil, tersine Avrupa'dan siyasî ve ideolojik olarak çok daha ileride olduğumuzun göstergesidir. Şöyle ki, Avrupa'nın yazar tarafından olumlanması sonucunu doğuran "Stalinizm"e en ağır darbeyi vurmak, Leninizmin defterini kapamak ve Sovyet totalitarizmini suç üstü yalnız bırakmak, bugün Avrupa'ya insan malzemesi olarak, "68"deyken eylemlerin içinde olabildiğince aktif olan ancak bugün apolitikleşen, ya da politika yapmayı, solcu olmayı çevrecilikle, kadın hareketiyle sınırlandıran ya da toplumdan izole olmuş, müziği, giyimi, yaşam tarzıyla sözde düzen dışı aslında tam da düzenin ortasına oturan insanlar miras bırakmıştır. Bugün Avrupa'ya miras kalan başka şeyler de teorik alanda likide edilmiş bir "marksizm", siyaset alanında ise liberal eğilimler ve sivil-toplumculuktur. Türkiye'ye gelince... Yazar tarafından olumsuzlanan tüm maddeler, Türkiye'yle Avrupa'nın tersine tüm ideolojik ve siyasal yıpranmalara karşı ayakta durmayı başarmış sosyalistleri, mücadele aracı olarak partiyi, iktidar perspektifini, mücadeleciliği, sosyalizmi miras bırakmıştır. Kendi adıma bu iki sonuçtan ikincisini tercih ediyor ve ne iyi ki Türkiye'de bir "68" yaşanmamış diyorum. Bu duruma üzülenlere de şunu söylemek istiyorum: Eleştirilecek birçok yanı olan devrimci, sosyalist bir insan ve hareket, her zaman için apolitik bir insandan ve hareketsizlikten çok daha tercih edilebilir bir şeydir. Alıntıyla ilgili değinmek istediğim bir başka şey de TİP hakkındaki değiniler. Herşeyden önce eğer TİP için bir sonun başlangıcı söz konusuysa, bunun nedeni 1968'den sonra Türkiye'de yaşananların TİP'le uyuşmazlık içinde olması ve bu uyuşmazlığın sebebinin de TİP'in hürriyetçi sol söyleminden kaynaklı Avrupa "68"ine daha yakın olması, diğer solun ise otoriter, totaliter vb. bir çizgide olması değildi. Uyuşmazlığın sebebi daha önce de belirtildiği gibi TİP'in faşist saldırılara karşı pasif kalışı, Yön çevresinin ise bu sorun karşısında hemen refleks vermiş olması ve bunun sonucu olarak kitle desteğini kendine çekmesiydi. TİP'in hürriyetçi sol söyleminin olgunlaşması ve bunun sonucunda bizim de en azından 76'de birtakım kazanımlar elde etmemiz dileği, temelsiz bir istekten öte birşey değildir. TİP'in hürriyetçi sol söylemini böylesine ön

plâna çıkaran ve bunu bir biçimde Avrupa "68"i ile bağlantılandıran yazara küçük bir hatırlatma yapmak istiyorum: TİP'in hürriyetçi sol dışında dillendirdiği, yaygınlaştırdığı ve çok daha baskın olan söylemleri de vardır. Partinin yani TİP'in biricik sosyalist örgüt olduğunu söylemesi, anti-emperyalist mücadeleye sosyalist bir eksen kazandırmaya çalışması, işçi sınıfına öncülük misyonunu yüklemesi, TİP'in yaptıklarının ve söylediklerinin asıl eksenini oluşturuyordu. TİP, Türkiye'ye bilimsel sosyalizmin girmesi ve bu topraklarda tartışılıp, yaygınlaşması yolunda önderlik etmiş ve en fazla çabayı harcamıştır. TİP'in vurguladığı ve yer yer yazarın söz ettiği otoriterlik ve totaliterlikle çakışan bu söylemlerinin gözardı edilmesi ve hürriyetçi sol düşüncesinin cımbızlanması, eğer bir bilgisizliğin sonucu değilse, ancak Avrupa "68"inin Türkiye'de gerçekleşmiş olması özlemine Türkiye sosyalist tarihinden bir yandaş aramanın kof bir çabasıdır.

•

DİPNOTLAR

1. Daniel-Cohn Bendit, "Anarşizm 1", Ant yayıncılık, İstanbul 1969, s. 157.

2. Sartre Sartre'ı Anlatıyor, Çeviren: Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti. 1993, s. 55-56.

3. Michel Foucalt, "Doğruluk, erk, kendilik: Michel Foucalt ile bir görüşme", Ben'in Yapımı içinde, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.6.

4. Metin Çulhaoğlu, "Türkiye Solu İçin Bir "ilmihal" Denemesi", Sosyalist Politika Kitap Dizisi, sayı 11, Aralık 1996, s. 19.

5. Halil Berktay, "Türkiye'nin Özgüllükleri Üzerine Bazı Düşünceler", Saçak, sayı: 41, s. 10.

6. Ergun Adaklı, "Biz "68"li Değiliz", Emek Kitap Dizisi, sayı 3, Mart 1998, s.89.

7. Metin Çulhaoğlu, "Avrupa '"68"i: Mağlup Hangi Yolda Galip Sayılabilir?", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 5 içinde, İletişim Yayınları, 1988, s. 1533.

8. Ertuğrul Özkök, Elveda Başkaldırı, Afa, 2. Baskı, s. 33.

9. Anlatan M.İ. Gürkan, Alev Er, Bir Uzun Yürüyüştü "68", Afa yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 77.

10. Mihri Belli, Aydınlık S.D. Mart-Nisan, 1971, s. 371.

11. Nadire Mater, "Devrimci Gençlik Hareketi Üzerine Ertuğrul Kürkçü ile Görüşme", Türkiye Sorunları Dizisi-2 içinde, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 12.

12. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 6, "Tek Parti

Diktatörlüğü" içinde, İletişim Yayınları, s. 1914.

13. Nadire Mader, a.g.d., s. 14.

14. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7, "Türkiye'de 1968", İletişim Yayınları, s. 2085.

15. y.a.g.a., s. 2082

16. y.a.g.a., s. 2084

17. y.a.g.a., s. 2096

18. y.a.g.a., s. 2082

19. Nadire Mater, a.g.d., s. 29.

20. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, s. 2135

21. Nadire Mader, a.g.d., s. 28.

22. y.a.g.a., s. 2136

23. Nadire Mader, a.g.d., s. 20.

24. İleri, Dev-Genç Yayın Organı, sayı: 6, Ocak 1971.

YENİ SOL

Engin ERKİNER

Kısaca "yeni sol" olarak adlandırılan -terimi ilk kullanan C. Wright Mills'dir -kendi içinde farklı parçalar taşıyan akım II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktı. Çıkış yeri gelişmiş kapitalist ülkeler -önce ABD sonra özellikle Fransa- ortaya çıktığı çevre ise aydınlardır. Kendisini klasik sosyalistlerden, "reel sosyalizm"den ayırmak amacıyla "yeni sol" adını kullanan, görüşlerini ilk kez 1960'lı yılların ikinci yarısında -özellikle 1968'de- dar grupların dışında uygulama olanağı bulan bu akımın ortaya çıkış nedenleri şöyle sıralanabilir:

1. Yaşayan sosyalizmden duyulan hayal kırıklığı: Bu, SSCB'dir. Hitler faşizmine karşı kazandığı zafer ve Doğu Avrupa ülkelerinin de katılımıyla sosyalist bir blokun ortaya çıkması nedeniyle prestiji oldukça yüksek olan SSCB, diğer yandan yakın tarihindeki uygulamaların açığa çıkması -bu konuda Kruşçev'in SBKP 20. Kongresi'nde Stalin'e karşı yaptığı açıklama özellikle etkili oldu- ve 1956'da Macaristan'daki muhalefetin zor yoluyla bastırılması sonucu Batı'daki sol aydınların bakış açısından "insanlığın yüce umutlarını temsil eden ülke" konumunu yitirmişti. Bu aydınlar sosyalizme inanıyorlardı ama sosyalizm adına yapılan birçok uygulamayı da onaylamıyorlardı. Kendilerini inandıkları değerlere düşman bir geleceği kurmaya yardım eden insanlar durumuna düşürmek istemiyorlardı. J. P. Sartre'in sözleriyle: ... Komünist olmamızı keşke o kadar imkansız hale getirmeselerdi" (1).

Batı aydınının Sovyet sosyalizminin yeni insanı oluşturabileceği konusundaki umudu ciddi olarak sarsılmıştı. 1960'lı yıllarda Çin Kültür devrimi bu konuda yeni bir umut oldu ancak etkisi uzun sürmedi.

2. Ülkelerdeki komünist partilerden duyulan hayal kırıklığı: Gelişmiş kapitalist ülkelerde -Fransa dışında- güçlü bir KP yoktu. Nazi işgaline karşı başarılı mücadelesi ve işçi sınıfı içindeki etkinliği nedeniyle bir dönem çok sayıda sol aydını bünyesine çeken FKP; daha sonra SBKP ile olan sıkı bağı ve SSCB'nin Macaristan'daki ayaklanmayı bastırmasını kınamaması, iç politikada yeterince radikal bir çizgi izlememesi ve Cezayir savaşında baştan

açık bir tutum almaması nedeniyle, sol aydınların uzaklaşmaya başladığı bir parti durumuna geldi.

3. Emperyalist ülkelerde sosyalistler ne yapabilir? Marksizm, teoride, bu soruya açık bir yanıt veriyordu, ama 1945 sonrası dünya koşullarında bu yanıtın pratikteki karşılığı yoktu. Marksizm, teoride, bu ülkelerin işçi sınıfına yüksek bir değer veriyordu. 1871 sonrasında -1919'daki kısa süren ayaklanmalar ve bazı alanlarda iktidarı ele geçirme girişimleri dışında- Batı ülkelerinin işçi sınıfları hiç de teoride kendilerine biçilen devrimci role uygun bir tutum göstermemişti. Lenin'in açıklaması -sömürgelerden elde edilen kazancın bir bölümünün işçi sınıfına dağıtılması ve güçlü bir işçi aristokrasisinin oluşturulması- yeterince inandırıcı değildi. Yeni bir toplum kurmak, yeni bir insan yaratmak, tarihin akışını bilinçle düzenlemek devrimci potansiyeline sahip bir sınıfın, yaşam koşullarının biraz düzelmesi ve oportünist yöneticilçrle pasifleştirilmesi Batılı sol aydın için yeterince açıklayıcı değildi.

Yeni sol'un ortaya çıkışının Batı (özellikle Batı Avrupa) ülkelerinde sosyal devletin ve görece bir sosyal refahın bulunduğu koşullarda gerçekleştiğini de unutmamak gerekir. Bu ülkelerde çalışanlar için sosyalizmin çekici yanı neredeyse yoktu. İş güvencesi, sosyal haklar vb. olgular II. Dünya ülkelerinin insanları için önemliydi, ama gelişmiş kapitalist ülkelerde -özellikle de o dönemde- fazla bir anlam taşımıyordu. İşçi sınıfı ve KP'ler ülkedeki düzenin en fazla sol bir parçasıydı.

Yeni sol'un özellikle başlangıçta devrimci bir öz taşıdığını vurgulamak gerekir. Gelişmiş kapitalist ülkeler, son derece önemli alanlar olmalarına karşın, sol'un görünürde yapabileceği pek bir şey olmayan yerlerdi. Birlikte de yapılabilecek iki seçenek vardı: Radikal toplumsal bir değişimin koşulları olmadığından demokrasi mücadelesi vermekle yetinmek ve/veya III. dünya ülkelerindeki kuruluş mücadelelerini desteklemek. Her iki yolun da temelinde, yaşanılan ülkede daha uygun koşulların ortaya çıkmasını beklemek yatıyordu. sosyalist ülkelerin daha hızlı gelişerek kapitalistleri geçmesiyle, III. Dünya ülkelerinin artan oranda kapitalist sistemden kopması, bu ülkelerdeki iç çelişkileri keskinleştirecekti. Yeni sol, dış etkenleri önemsiz görmemekle birlikte, bu ülkelerin içinde başka bir yol arayışına girdi.

Yeni Sol'un Özellikleri

1. Yeni sol'un reel sosyalizme karşı tutumu, eleştirel yaklaşımdan onun burjuva toplumunun bir başka çeşidi olduğu saptamasına kadar uzanır. Eleştirinin esas hedefi SSCB'dir. ÇHC, kısa bir dönem dışında ciddiye alınmamıştır.

2. Yeni sol, bulunduğu ülkedeki KP (veya aynı içerikte ama başka isimde) olan partiden ayrıdır. Öncü parti anlayışından öteye, parti olarak örgütlenmeye karşıdır. Kendisini "hareket" olarak tanımlar.

Yeni sol'a göre, sosyalizmdeki bozulmanın en önemli nedenlerinden birisi örgütlenme tarzında yatar. Leninist parti sosyalizmde bürokratlaşmaya, kitleden kopmaya yolaçmaktadır. Ardından genel olarak partiye karşı çıkış gelir. Örgütlenme; doğrudan demokrasiye dayanan, anti-otoriter, anti-hiyerarşik bir karakter taşımalıdır. Örgütlenmede katılımcılık esas olmalıdır. Bu anlayış kısaca "sovyet tipi her çeşit örgütlenmeye evet, partiye hayır" olarak da ifade edilebilir.

3. İşçi sınıfının toplumun radikal dönüşümünde öncü bir işlev yüklenmesi beklenemez. Dahası, gelişmiş kapitalist ülkelerde bu sınıfın devrimci olarak tanımlanması bile zordur. İşçi sınıfı düzenin bir parçası durumundadır.

Herbert Marcuse, Haziran 1967'de Berlin Özgür Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta "yeni proleterya" tanımını getirir (2). "Yeni proleterya", gelişmiş endüstri toplumunda hiçbir ayrıcalığa sahip olmayan -ve olamayacak- insanlardır. Bunlar en başta ulusal azınlıklar, zencilerdir. Dünya çapında ise yeni-sömürge halklarıdır. Endüstri toplumlarındaki "yeni proleterya" üretim sürecinde önemli bir yere sahip değildir. Sistemin esas yükünü taşımak zorunda olduğundan -marksist tanıma uymasa da- devrimcidir.

Marcuse, konuşmasında Batı Avrupa ve ABD işçi sınıfları arasında ayrım yapar. O'na göre Batı Avrupa ülkelerindeki işçi sınıfından yine de biraz umut vardır. ABD'de işçi sınıfı düzenin bir parçasıdır ve radikal bir toplumsal değişimden çıkarı yoktur.

4. Yeni sol, sosyalizmi ekonomik olmaktan çok, değişik bir yaşam tarzı olarak algılar. yeni bir hayat tarzı "a way of life" olarak ele alır. Yeni insanı oluşturacak olan da budur.

Yeni Sol Uygulamada Ne Yaptı?

Her teori, pratiğiyle birlikte ele alınmalıdır. Bu marksizm için olduğu kadar yeni sol için de geçerlidir. Yeni sol'un özellikleri Türkiyeli okura tanıdık gelmiş olmalı. Türkiye sosyalist hareketi farklı ülkelerden teori alımından çok çekti, ama ilke olarak buna karşı çıkmak doğru değil. Burada bir şeyi istemeye özellikle hakkımız var: Teoriyi tam -pratiğiyle birlikte- değerlendirin. Batı ülkelerinde yeni sol'un ortaya çıkışından sonra neredeyse 40, görüşlerinin pratiğe uygulanmasının üzerinden de 30-35 yıl geçti. O görüşler nasıl uygulandı ve hangi sonuçlara ulaştı? Reel sosyalizmi pratiğiyle birlikte değerlendirmek, ama onu eleştiren ve farklı bir seçenek sunmak iddiasındaki görüşleri ise, yaşanan pratiği gözardı ederek sadece "teori" olarak ele almak; en hafif deyimiyle yabancı dil bilmek ve bazı kaynaklara ulaşabilmek ayrıcalığını kötüye kullanmak olur.

Yeni sol, "büyük uygulama"yı sembolik bir tarih olan 1968'de yaptı. Batı 1968'i, bu anlamda, yeni sol'un ne olup ne olmadığının da göstergesidir.

Yazımızın amacı Batı 68'ini anlatmak değil. Üç ülkede -ABD, Fransa, Almanya- yeni sol'un önemli düşünürlerinin teorik görüşlerini, bunların ve toplumu radikal olarak değiştirmek iddiasındaki başlıca grupların düşüncelerinin pratikteki sonuçlarını ele almakla yetineceğiz.

ABD ve Herbert Marcuse

Marcuse, 1960'lı yıllarda Batı Avrupa ülkelerinde de önemli etkisi olan bir düşünürdür. Etkisi, gelişmiş sanayi toplumuna yönelttiği güçlü eleştiriden gelir. Eleştirisinin en önemli yönü, yaşam tarzı ve bunun sonucunda ortaya çıkan tek boyutlulukla ilgilidir. "Tek Boyutlu İnsan"da ifadesini bulan bu eleştiri ana hatlarıyla günümüzde de -daha yaygın olarak- geçerlidir. "Özgür ve bağımsız" olduğunu sanan ama düşüncesi medya tarafından belirlenen, kendini kullandığı eşyaların markasıyla tanımlayan ve taşıdığı kredi kartının harcama limiti oranında güçlü hisseden bu insan, Batı'da her zaman ve yaygın olarak varoldu. 1960'ların ikinci yarısında Türkiye'de yok denecek kadar azdı, bir süreden beri fazlasıyla var.

Marcuse'un gelişmiş sanayi toplumuna yönelttiği eleştirinin önemli bir başka yönü, otoriter demokrasidir. Görünürde birey özgürlüğü üzerine kurulu bir toplumun bireyi nasıl ezdiğini, koşullandırdığını ve yabancılaştırdığını anlatır.

Marcuse'un olanı teorileştirme çabası umutsuzca bir çıkış yolu aramaktı. Gelişmiş sanayi toplumuna yönelttiği eleştirilerin dışında teorisinin ömrü, onu savunanların eylemi kadar oldu: En fazla 15 yıl.

Öğrenciler bütün ülkelerde olduğu gibi ABD'de de geçici bir toplumsal kategoriydi. Büyük çoğunluk için okul bitince düzene karşı muhalefet de bitti. Zenciler, azınlıklar ve bazen bunlara eklenen "yabancı işçiler"e gelince; 1970'li yıllarda Batı Avrupa ülkelerindeki bazı küçük gruplar da bu kesimlere "toplumun en devrimci unsurları" olarak umut bağlamıştı. Oysa ki, bu kesimlerin muhalefeti toplumu radikal olarak değiştirmekten çok, topluma giriş çabası olarak değerlendirilebilir. Bu kesimler topluma girdiklerinde -yeni haklar elde edilmesi, yabancı işçiler için kalıcılaşma gibi- toplumu bir oranda dönüştürürler, ama kendileri de önemli bir ayrışmaya uğrar. Her durumda eski muhalefetten pek azı geriye kalır.

ABD'deki yeni sol, batı ülkelerindeki benzerleri arasında sosyalizme en uzak durandı. Başta işçi sınıfı ve öteki çalışanlar olmak üzere toplumun önemli bir bölümünü etkileyemedi. Zaten Marcuse da Berlin'de yaptığı konuşmada, ABD'deki muhalefetin "işçi sınıfı da dahil toplumun çoğunluğuna karşı olması"ndan sözeder.

Marcuse'un dönemindeki büyük etkisi marksizme yönelttiği eleştiriden değil, gelişmiş sanayi toplumuna karşı güçlü saldırısından gelir. Frankfurt Okulu'ndan gelen Marcuse'un marksist olduğu söylenemez. Ne var ki, O da marksizmin tarihindeki büyük karşıtlığı, "eleştirmekle yapmak" arasındaki ikilemi aşamadı. Hatta bu konuda reel sosyalizmden bile oldukça geride kaldı. Marcuse'un görüşlerini savunanlar yaşadıkları toplumu iyi eleştirdiler, ama eleştirilenin yerini alabilecek, düzeni radikal olarak değiştirebilecek bir seçenek üretemediler.

Yeni sol'un reel sosyalizme yönelttiği önemli eleştirilerden bir tanesi örgütlenmeyle igiliydi. Katılımcılığı, yerel çalışmanın önemini ve karar süreçlerinin merkezleşmemesini savunan bir örgüt anlayışı seçenekleri de vardı. Onu uygulamaya çalıştılar ama -kendi istedikleri anlamda bile- herhangi bir örgüt yaratamadılar.

Hangi türden olursa olsun, bir örgütün en önemli özelliği, kalıcılıktır. Örgüt darbe yiyebilir, geçici olarak dağılabilir, ama yine de kendini sürdürür. Kalıcılığı olmayan örgüt ancak geçici birliktelik olabilir. ABD örneğinde de bundan farklı bir gelişme görülmedi.

Avrupa'dakine göre oldukça "uçuk" özellikler taşıyan ABD'deki yeni sol, yine de bir dönem, özellikle de zencilerin eşit haklar hareketi ve ABD'nin Vietnam'dan çekilmeye karar vermesi gibi konularda etkili oldu. ABD toplumunda sayısının ötesinde bir etki yarattı, ancak bu etkiyi örgütleyemedi, onu geleceğe taşıyacak kurumları -kendi anlayışına uygun olarak- bile yaratamadı.

Burada belirtilmesi gereken ilginç bir olgu da şudur: 1960'da iki derginin -Studies on the Left ve New University Thought- ortak toplantısında sol, özellikle de sosyalizm teriminin prestijini kaybettiği, bu nedenle de kullanılmaması gerektiği konuşulur. Türkiye'de kendini "yenilikçi" olarak tanımlayan bazı solcuların aslında ne kadar eski oldukları bu örnekten de anlaşılabilir. Bu ülkede son birkaç yıldan beri "yeni" olarak sunulan herşey aslında Batı'daki 1968 hareketinden alınmadır. "Özgürlük sokaktadır" gibi sloganlar bile.

Rivayete göre, Fatih Sultan Mehmet, ölümünden 500 yıl sonra "öteki dünya"nın kapısına varmış. "Bunca zamandır neredeydin?" diye sormuşlar. "Mehter marşıyla ancak geldik" demiş. Öyle görünüyor ki, Batı 68'inin bazı önemli belirlemeleri de 35-40 yıl sonra ülkemize ancak gelebilmişler!

ABD'deki yeni sol'un ütopik sosyalizmle olan benzerliği de önemlidir. Martin Luther King'in "I have a dream" sözlerindeki gibi, yeni sol'un da bir ütopyası vardı. 1990'lı yılların başında Türkiye'de örneklerini sıkça gördüğümüz gibi, ütopyasını konuşmakla yetinmedi; gerçekleştirmeye de çalıştı.

ABD yeni sol'u bireyin kendini en iyi yerel örgütlenmelerde ifade edebileceğini, toplumsal pasiflikten kurtulacağını, katılımcılığın ancak bu şekilde ileri bir düzeye ulaşabileceğini düşündü. Alternatif yerel örgütler kurdu. Hatta o dönemde üniversitenin toplumsal eylemdeki özel yeri nedeniyle alternatif bir üniversite kurmaya da yöneldi. Bu amaçla çeşitli bölgelerde insanları etkiledi, harekete geçirdi. Liberalizmin yanısıra sosyal-demokrasi ve bolşevizm gibi eskimiş saydığı ideolojileri de reddediyordu. Yeni sol kendine göre yenilikçiydi ama yeniyi kurmayı beceremedi. Kısa süre sonra iki yakıcı soru öne çıktı: Yerel birimler ortaklaşa iş yapmaya nasıl yöneltilecek ve birşeyleri reddetmek savunulacak somut görüşlerin bulunduğu anlamına gelmez. Devrim istiyoruz, ama bu nasıl bir devrim olacak? (3).

ABD'deki yeni sol, özellikle Vietnam savaşının bitmesinden sonra büyük bir hızla dağıldı. Savaşa karşı olmak birbirinden farklı çeşitli grupları birleştiren en büyük unsurdu. Bu grupların büyük bölümü mevcut topluma karşıydı. Neyi istemedikleri konusunda anlaşıyorlardı, ama neyi istedikleri konusunda anlaşmaları mümkün değildi. Daha doğrusu çoğu gerçekte neyi istediğini de bilmiyordu. İsyan etmek istiyordu, etti. Duygularını tatmin etti, ardından istediğinden çok az değişen düzenin eskisine göre oldukça değişmiş bir parçası oldu. "Dünyayı değiştirmek istedik; o değişmedi, ama biz değiştik" sözü de bunu anlatır.

ABD'deki yeni sol, bu ülkedeki sol entellektüellerin tarihinde bir devrim sayılır. Yeni sol, başarılı olmasa bile, en azından doğru olduğuna inandığını yapmaya çalıştı. Bu tutum ABD solunda az rastlanan bir olgudur. ABD üniversitelerindeki sol entellektüeller 1930'lu yıllardaki büyük ekonomik bunalım zamanında özellikle marksizme sarıldılar. Şimdi ise dünyada olup biteni açıklamak için özellikle Foucault'u inceliyorlar. Amerikalı düşünür Richard Rorty'nin söyleşisinde (4) belirttiği gibi; "politik olarak kullanmak için değil, kendilerini tatmin için öğreniyorlar."

Fransa ve Cornelius Castoriadis

Yeni sol'un özellikle teorik olarak gelişştiği en önemli ülke Fransa'dır. Bu rastlantı olmasa gerek. Fransız Komünist Partisi kitleselliğinin yanısıra teorik olarak da güçlü bir partidir. Yeni sol'un önde gelen düşünürleri de FKP (ve doğal olarak SSCB ile) hesaplaşmış, yeni konumlarını onları eleştirerek belirlemiş kişilerdir. Okur, yeni sol'un Fransa'daki söylemini günümüz Türkiyesi'ndeki bazı sol gruplar için oldukça tanıdık bulacaktır.

İlk olarak **"Sosyalizm ya da Barbarlık"** dergisini ele alalım. 1949-1966 yılları arasında yayınlanan derginin başlangıçtaki amacı; Komünist Manifesto'dan yüz, Ekim Devrimi'nden otuz yıl sonra sosyalizmin teori ve pratiğini yeniden değerlendirmekti (5). Devrimci teorinin geliştirilebilmesinin ancak Stalinizme karşı mücadeleyle gerçekleşebileceği düşünülüyordu. Derginin yayıncıları, bu nedenle, aradıklarını başlangıçta Troçkizm'de buldular ancak orada durmadılar. Rusya'da Stalinizmin rastlantı olmadığını, Rus devriminin örgütlenme anlayışından kaynaklandığını saptadılar. Ardından, yüz yıllık işçi sınıfı hareketi tarihi boyunca, işçi sınıfının yarattığı bütün örgütlerin onun için bir yüke dönüştüğü, ya kapita-

list sistemin bir parçası haline gelip kendini kurtardığı ya da (işçi sınıfı yerine) örgütün iktidara geldiği sonucuna ulaştılar.

Bu değerlendirmenin sonucu olarak sözü edilen dergi grubu, sosyalizmin tüm geleneksel örgütlenmeleriyle bağını koparmak kararı aldı: 2., 3. ve 4. Enternasyonal ve onların partileri, sosyal-demokrasi, Bolşevikler, Troçkistler, "aşırı sol" gruplar; kısacası sosyalist bir gelecek için geçmişin deneyimlerinden yararlanan herkesle bağını kesmek. Grup bu sırada kendini halen marksist olarak tanımlamaktadır, ancak burada da durmaz.

Sosyalizm ya da Barbarlık'ın marksizmden kopması beş aşamaya ayrılabilir: Bürokrasi tahlili (1944-1948), marksist ekonomi eleştirisi (1950-1954), sosyalizmin yeniden tanımlanması (1955-1958), çağdaş kapitalizmin analizi (1959-1960), marksizmden kopuş (1960-1964). Ardından modern toplumda bürokratikleşmenin merkezi öneminin incelenmesi gelir. Bu toplumun ana çelişkisi ekonomik temelde değildir, yönetenle yönetilen arasındadır. Bu nedenle sosyalizmde sömürünün ortadan kalkması için üretim araçlarının özel mülkiyetinin kalkması yeterli değildir. Üretim sürecinde yönetilenle yöneten arasındaki farklılığın kalkması gerekir. Sosyalizmin temeli bireyin özerkliği olmalıdır. Bireyin ana sorunu olan yabancılaşma ancak böyle ortadan kaldırılabilir.

Teorik görüş özetle budur. Ardından bunu gerçekleştirmek içinmücadele edecek "yeni bir örgüt tipi"nin yaratılması gündeme gelir. bu örgüt; anti-hiyerarşik, anti-bürokratik olmalı, bireyin karar süreçlerine doğrudan katılımını sağlamalıdır. Bunu yaparken de kendiliğindenciliği yüceltmemelidir. "Anarşist olmayan özgürlükçü sosyalizm"; amaç budur.

Burada "Sosyalizm ya da Barbarlık", Arguments ve Situationistische Internationale'in ana açmazı görülür: Ne istediğinden çok neleri istemediğini bilmek, kendini tezlerden çok anti-tezlerle tanımlamak, savunulan tezlerin de hayata nasıl geçirileceğini bilememek. Fransa 1968'i yeni sol'un amaçladıkları açısından bu anlamda açık bir başarısızlıktır.

Gelişmiş kapitalist ülkeler kapsamında ele alındığında 1968 Fransa'sının özel bir yeri vardır. Başka hiçbir ülkede hareket bu oranda öğrenciler dışındaki kitleye -özellikle işçilere- bu kadar yayılmamış, kapitalist sistemle sert çatışmaya dönüşmemiştir. Sonuçta Haziran 1968'de yapılan erken seçimleri de Gaulle açık farkla kazanmış ve sonraki yıllarda da

Fransa'da sistemi radikal şekilde dönüştürmek isteyen azçok kitlesel bir hareket görülmemiştir.

Castrodiadis, Marcuse'un aksine ülkesi dışında pek tanınmaz ve 68 Mayıs'ında kısa bir dönem dışında aktif politikayla uğraşmamış, eleştirel bir ses olarak kalmaya çalışmıştır. Bizi burada asıl ilgilendiren, Fransa'da da aynen ABD'de olduğu gibi, yeni sol'un azçok yavaş yükselişine karşın hızlı düşüşüdür. Yaşayan sosyalizme eleştirisi örgütlenme sorunundan başlamakla birlikte, yeni sol'un Fransa'daki başarısızlığı en başta örgütsel alanda, örgütlenememekte yatmaktadır. İktidarı ele geçirmek -ya da kafalarındaki toplumu oluşturmaya ciddi olarak girişmek- için kurumlaşmak zorundaydılar. Bu yaptıkları zaman da kendilerini yadsımakla karşı karşıya kalacaklardı.

Yeni sol'un Fransa deneyimi, yaşayan sosyalizmle kapitalizm arasında üçüncü bir yol açma çabasının da başarısızlığını gösterir. Fransa'da bu yolu önce Sartre denedi. Kurdukları yapı kısa sürede özellikle gençleri yapısında topladı, ama bir yıl sonra örgütlenme çizgisi, ortak eylem ve KP ile ilişki konusunda iç anlaşmazlık nedeniyle dağıldı. 1960'da kurulan Birleşik Sosyalist Parti (PSU), "yeni tür bir parti" olarak ortaya çıkmasına ve bir dönem azçok etkili olmasına karşın, 1968'in ardından önemini kaybetti.

Aynı yıllarda Polonya, Macaristan ve özellikle Çekoslovakya'da da benzer bir çaba, -dünyadaki iki sistemin dışında bir yol aramak- görülür ve başarısızlıkla sonuçlanır. Bir sistemden ayrılmak er veya geç başka bir sistemin kapsamına girmek anlamına gelmektedir. Geçici olarak arada durabilenler de bunu ancak sistemlerden birisine yoğun olarak yaslanarak yapabilmektedir. Kapitalizm ve yaşayan sosyalizm dışında ayrı bir seçenek teorik olarak savunuldu, ama başarı şansını en fazla yakaladığı Fransa'da bile pratik olarak gerçekleştirilemedi.

Almanya ve Rudi Dutschke

Almanya'da yeni sol, toplumsal etkisi yönünden Fransa'dakine göre oldukça zayıftı. Üniversite öğrencilerinin bir bölümü dışında toplumun hiçbir kesimiyle önemli bir bağ kuramadı. Sayısına göre etkisi yüksekti ama kapitalist düzen için kısa süreli bir tehlike bile olamadı. Buna karşın, Almanya'daki yeni sol -ve onun en tanınmnış kişisi Rudi Dutschke- reel sosyalizmle ve

onun iç gelişmesiyle daha yakından ilgiliydi. Bunda Dutschke'nin ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nin özel konumunun önemli yeri vardır. Bu özel konum, Rudi'nin ilk gençlik yıllarını geçirdiği Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin FAC için büyük önem taşıyan bir ülke olmasından kaynaklanır. "Bölünmüş Almanya", II. Dünya Savaşı'nın sonucuydu ve Avrupa'da kapitalizmle sosyalizm arasındaki mücadele de özellikle bu iki devlet arasında somutlaşıyordu. FAC (yazıda kısaca Almanya olarak anılmaktadır) içindeki yeni sol -öğrenci hareketi olarak- özellikle Batı Berlin'de yoğunlaşmıştı. Almanya'nın ikiye bölünmesini bölünmüş yapısında yansıtan bu kent, kapitalizmle sosyalizmin doğrudan karşılaştığı bir alandı. Bu nedenle başta DAC, sonra çeşitli Doğu Avrupa ülkeleri (özellikle Çekoslovakya) ve Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler Almanya'daki yeni sol'u Fransa, İngiltere ve ABD'dekine göre daha doğrudan etkiliyordu.

Almanya'daki yeni sol'un kapitalizmle reel sosyalizm arasında üçüncü bir yol bulma arayışı, diğer ülkelerdeki benzer örneklere göre daha somut, daha bilinçlidir. Bu ülkedeki yeni sol'un -Rudi Dutschke'nin de etkisiyle- diğer ülkelerdekine göre daha sosyalist olduğu söylenebilir.

"Bürokrotik sosyalizmin alternatifi Batı'daki burjuva toplumu değildir" (6). Değildir de nedir? Batı'nın gelişmiş sanayi ülkelerinde başlangıçta marksist teoride öngörüldüğünden farklı olarak hiçbir devrimci gelişme olanağının görülmemesi, Rudi'yi önce bu sorunla ilgilenmiş Lukacs, Bloch, Korsch, Marcuse ve Horkheimer'i incelemeye iter. Horkheimer'in 1963'te yaptığı bir saptama üzerinde önemli durur: "Devrimci bir teorinin temeli politik ekonominin yeni bir eleştirisindedir." Diğer yandan Doğu Avrupa ülkelerinde, özellikle de Polonya ve Çekoslovakya'da rejimi soldan eleştirenlerin görüşleri üzerinde durur. bunlardan bir tanesi Jacek Kuron ve Karol Modzewski'nin yazdığı ve Almanca çevirisi 1969'da yayınlanan "Tekelci Sosyalizm"dir. İki yazarın kitapları nedeniyle hapsedilmesi, Çekoslovakya'daki Dubçek'le simgelenen reform iddiasındaki hareketin bastırılması -Rudi 1968'de bu ülkeye gitmiş, çeşitli örgüt ve kişilerle yaptığı konuşmalarda "bireysel özgürlük, demokrasi ve sosyalizmi birleştiren yeni bir yolun bulunması" gereğinden söz etmiştir- ardından Rudolf Bahro'nun "Alternatif" kitabının da DAC'de etkisiz kalması ve yazarın hapsedilmesinden sonra Rudi, reel sosyalizmde değişim konusunda umudunu tümüyle yitirecektir.

Almanya'daki yeni sol da sosyalizmdeki bürokratikleşmenin önemli bir nedeni olarak leninist parti anlayışını görür. Kadro partisi katı hiyerarşi, yabancılaşma ve bürokrasi yaratmaktadır, ancak bunları ortadan kaldıracak sosyalist bir örgüt anlayışını da -pratikte- somutlayamaz. Katılımcılık, hiyerarşi karşıtlığı, sovyetler ilkesinin partinin içine de taşınması gibi "alternatif ilkeler" ancak kendiliğindencilikle birlikte gerçekleşir. Bu tür "örgüt"lerin de ömrü fazla sürmez. Diğer ülkelerdeki yeni sol'un özelliği burada da görülür: Kendini karşı olduklarıyla tanımlamak ancak onların yerine somut olarak neyin konulacağını bilememek. Teoride güzel isteklerde bulunmak, pratikte ise yapamamak ve dağılmak.

Sonuçlar

1. Yeni sol kendiliğindencidir. Ortamı yakalar, insanları harekete geçirir, bir dönem sayısal gücünün de üzerinde etkili olur, ama sistemle kesin çatışma düzeyine bile ulaşamaz, ulaştığında da etkili olamaz. Dağılır. Yeni sol'un önemli bir özelliği, kalıcı örgütlenme yaratamamasıdır. Yeni sol, bu anlamda, örgütsüzlük demektir. "Örgüt olmayan örgüt"ün pratikteki anlamı örgütsüzlük ya da ancak kendiliğindenciliğin izin verdiği kadarıyla örgütlülüktür. Yeni sol'un anti-hiyerarşik, anti-bürokratik hatta kurumlaşmaya bile karşı çıkan "örgüt" anlayışı, örgütsüzlükle sonuçlanmıştır.

Bu arayışın başarısızlıkla sonuçlanması onun yanlışlığını göstermez, denilebilir. Kuşkusuz öyledir ve aynı mantıkla "doğruluğunu da göstermez" denilebilir. Hayat, en azından, bu arayışın nasıl yapılmaması gerektiğini göstermiştir.

2. Yeni sol'un tüm ülkelerde ortak bir özelliği var: Kapitalizmden daha fazla reel sosyalizme düşman. Kendini sol olarak tanımlama iddiasında olanlar için bu ilginç bir özelliktir ve üzerinde durulması gerekir.

Fransa'da 1968 ve öncesindeki süreçte bulunanların önemli bir bölümü 1969'da kurulan Sosyalist Parti'ye katıldı. Bu parti sağ sosyal-demokrat bir özellik taşır. SSCB'ye, yaşayan sosyalizme ve genel olarak konünizme karşıydı. Benzer bir durum Almanya'da da ortaya çıktı. Yeni sol'un çeşitli kişileri -Rudi de dahil- Yeşiller'e katıldılar.

Kişi reel sosyalizme karşı olabilir. SSCB ve diğer sosyalist ülkeleri şiddetli biçimde eleştirebilir hatta onları sosyalist de bulmayabilir, ama

sosyalistse eğer, bu eleştirisinin ardından, klasik sağ partiler gibi olmasa da kapitalizmi savunan, komünizm karşıtı bir partiye katılmaması gerekir. Yeni sol'un evriminde özellikle dikkat çekici yan budur: Sol adına düzene "sol"dan entegre olmak, "sol" söylemi kapitalizmden çok reel sosyalizme karşı kullanmak. 1965-1985 döneminde kapitalizm, hem iç muhalefeti saptırmak hem de reel sosyalizme saldırmak için "sol" söylemi özellikle kullandı. Reel sosyalizme çeşitli biçimlerde yönelen fiili saldırı daha çok ABD'den kaynaklanırken, "sol" söylemi özellikle kullanan ideolojik saldırı esas olarak Batı Avrupa merkezlidir.

Yeni sol'un kapitalizme "sol entegrasyon"u sadece düzenin onları satın almasıyla açıklanamaz. Yeni sol'un yapısında bu tür bir entegrasyona ciddi bir yatkınlık da söz konusudur. Bu yatkınlık üç ayrı örnekle incelenebilir:

Yeni sol'un en az sosyalist olduğu yer ABD idi. Burada önde gelen amaç; bireysel özgürlüğe daha fazla önem veren, daha adaletli ve eşitlikçi, gençlerin daha fazla söz hakkının olduğu bir topluma ulaşmaktı. Vietnam savaşı bitirildi, üniversite reformu yapıldı, gençlere toplumda daha fazla söz hakkı tanındı, cinsler arası ilişkide katı kurallardan uzaklaşıldı ve yeni sol'un düzenle önemli bir sorunu kalmadı. Yeni sol'un amacı, sosyalizm dışında bir sol yaratmaktı. Bunu da düzenin "sol" tarafında buldu. Bu "sol" tarafın adı değişebilir, ama ortak özellik sosyalizm karşıtlığıdır.

Yeni sol'un teorik ve pratik olarak en fazla geliştiği ülke olan Fransa'da aynı özellikler vurgu farklarıyla görülür. Bu ülkede reel sosyalizme soldan yapılan eleştiri, daha iyi ve gelişmiş bir sosyalizm yaratma çabasından çok, sosyalizmle araya sınır çekmeye hizmet etmiştir. Gelişmiş kapitalist ülkelerin hiçbirisinde kendine özgü kalıcı bir kurum yaratmayı başaramayan yeni sol, sonunda iki kötüden kendine göre "daha iyi" olanını seçmiş ve kapitalizme entegre olmuştur.

"Sol entegrasyon"da sosyalist motifin en fazla olduğu ülke Almanya'dır.

Kasım 1979'da Yeşiller'in Offenbach'daki kongresine o sırada yeni serbest bırakılan ve Batı'ya geçen Rudolf Bahro da katılır. Kongre'de yaptığı konuşmada, yeşille kırmızının birbirine iyi uyduğunu söyler ve Yeşiller'in sadece çevreciliği değil, gördüğü kadarıyla, insanın genel kurtuluşunu amaçladıklarını belirtir. Bu değerlendirme, reel sosyalizmin değişemeyeceğine ancak yıkılabileceği sonucuna ulaşmış Rudi tarafından -bazı soru işaretleriyle birlikte de olsa- benimsenmektedir.

Rudi düzene soldan entegre olacak kadar yaşamadı. Birkaç ay sonra öldü. Burada önemli olan, Yeşiller'in ana yapısını yeni sol'un oluşturması ve Rudi gibi kendini sosyalist olarak görenlerin de bu yapıda yer alması hatta solun önemli bir kesimini Yeşiller'e katmayı kendisinin önemli bir işlevi olarak görmesidir.

Yeşiller -RAF, Kızıl Tugaylar, Action Directe gibi silahlı mücadele hareketleri dışında- yeni sol tarafından oluşturulan "en sol" örgüttür. Barışçılar, atom silahları karşıtları, çevreciler ve çeşitli sosyalistleri yapısında toplayan Yeşiller'in en önemli özelliği, mevcut toplumsal ilişkilere seçenek getirmeleridir. Örgütlenmede bilinen normlara uyulmaması, hiyerarşinin zayıf olması hatta çoğu kez olmaması, yöneticiliğin dönüşümlü olması, farklı bir cinsler arası ilişki, çocuk yetiştirme ve eğitim anlayışı, toplumdaki yabancılar ve azınlıklarla dostluk vd. Her çeşit sorunun çözümünü sosyalizmin gelmesine erteleyenlere karşı "değişim, hemen şimdi" anlayışı. Sosyalist teori genelle, insanlığın büyük sorunlarıyla uğraşırken, o genelin içindeki tek tek olgulardaki değişimi yeterince dikkate almadı. Yeni sol -ve Yeşiller- vurguyu bu olgulardaki değişime yaptılar. Sosyalizmden daha radikal bir dönüşümün savunucuları olarak ortaya çıktılar. Genelde hiç de öyle değillerdi, ama çağdaş kapitalizmin son derece gelişkin "imaj" -bir şeyi başka bir şeymiş gibi sunmak -özelliği- burada da etkili oldu. Örneklerden doğru olmayan bir genellemeye gidilerek Yeşiller'in -en azından başlangıçta- düzende radikal bir dönüşümden yana oldukları imajı yaratıldı. Düzenin klasik sağ partilerinin Yeşiller'i hedef alması da onların "düzen karşıtı" imajını pekiştirdi.

Kapitalizm on yılda Yeşiller'i de içine alacak şekilde kendini yeniden düzenledi. Yeşiller de içlerindeki "aşırı"ları büyük oranda tasfiye ettiler. böylece sosyalizme karşı "sol" bir düzen partisi ortaya çıktı.

3. 1968'i "gelişmiş sanayi toplumlarında kültür devrimi" olarak değerlendirenler doğru bir saptama yapıyor. Bu ülkelerdeki yeni sol için de durum aynıdır: Kapitalizme karşı onun sınırları içinde kalan bir "seçenek". Bu seçenek arayışının özellikle başlangıçta "sol" bir söyleme sahip olması, onun kapitalizme eklemlenme yeteneğini ortadan kaldırmıyor.

Bu anlamda, yeni sol'un ve 1968'in Batı toplumlarının kendini yenilemesinde önemli bir işlevi oldu. Kapitalizmde -esas olarak kültürel

temelde bile olsa- her çeşit önemli yenilenmenin sol söylemle yapılması yeni bir olgu değildir.

4. Son olarak; bazı Batı ülkelerinde dergi çevreleri olarak varlıklarını sürdüren, çağdaş kapitalizmin eleştirisinde iyi, ama çağdaş bir sosyalizm için örgütlenmede oldukça kötü olan -hatta böyle bir niyeti bulunmayan- "demokratik sosyalizm"i savunan grupları ele alalım. "New Left Review" bu konudaki örneklerden en tanınmışıdır. İngiltere'de yeni sol'un yayın organı olarak ortaya çıkan bu dergi zamanla gelişmiş, çok sayıda sol entellektüeli bünyesinde toplamıştır. Çağdaş kapitalizm eleştirisinde ve sosyalizmin bazı genel sorunlarının irdelenmesinde izlenmesi gereken bir yayın organıdır. Ne var ki, derginin savunduğu "demokratik sosyalizm" uygulanamayacak bir anlayıştır.

Kapitalizm, denetleyebileceği oranda demokrasiden yanadır. Teknik gelişim taban demokrasisinin olanaklarını arttırmakla birlikte daha fazla denetim olanağını da birlikte getirmektedir. Örneğin küçük bir ülkede -diyelim İsviçre'de- iyi örgütlenmiş bir internet ağı aracılığıyla herhangi bir konuda seçmen yaşındaki herkesin fikrini sormak ve bu referanduma göre karar vermek mümkündür. Aynı teknik gelişme insanların daha fazla denetlenebilmesini ve sahip oldukları görüşlerin daha iyi yönlendirilebilmesini de sağlamaktadır. Günümüzde "özgürlük", 30 yıl öncesine göre daha fazladır. Bu olgu, insanın daha iyi yönlendirilmesiyle, daha fazla "tek boyutlu" olmasıyla birliktedir. Batı ülkelerinde sansür, yapısal değişim geçirmiş, yoğun ve ulaşılabilir bilgi yığını içinde gerekli olanın geride tutulması ya da çarpıtılarak sunulması biçimine bürünmüştür.

Bu nedenle, çağdaş kapitalizmin eleştirisi çıkış noktası olarak iyi olmakla birlikte, buradan hiçbir yere gidilemez. Bu eleştirinin işlevi, çağdaş bir sosyalizm için teorik yapı oluşturmak, örgütlenmek ve mücadele etmekten çok, rejimin kendini düzeltmesine hizmet eder. Oysa ki, sosyalist eleştirinin amacı, kapitalizmin daha demokratik olmasını sağlamak değil, düzeni değiştirmek, sosyalizmi kurmaktır.

Bu yazıda Türkiye'deki yeni sol'u ele almadık. Okur, Batı ülkelerindeki yeni sol'un temel görüşlerinin ülkemizde oldukça gecikmeli olarak nasıl ortaya çıktığını, yaşanan ülkenin yapısına uymadığı için hangi eklektik biçimlere büründüğünü ve çıkışsızlıkla nasıl daha çabuk karşılaştığını görmekte zorlanmayacaktır.

DİPNOTLAR

1. Simone de Beauvoir, "Mandarinler, s. 285.

2. Argument, sayı: 45, 1967.

3. R. Hauser, P. Jacobs, S. Landau, "Die Linke in den USA, Carl-Hausel Verlag, 1969, s. 43-49.

4. Frankfurter Rundschau, 20 Mayıs 1998.

5. I. Gilcher, Holtey, "Die Phantasie in der Macht, Suhrkamp, 1995, s. 43-105, Fransa 68'ini konu alan kitabın adıyla içeriği uyum halindedir: İktidardaki Fantezi.

6. Rudi Rutschke ile ilgili ayrıntılı bilgi eşi Gretchen Dutschke tarafından yazılan ve bu yıl Büchergilde Gutenberg tarafından yeni baskısı yayınlanan R. Dutschke: Eine Biographie kitabında bulunabilir.

7. Bu konuda bkz. M.Ş. Güzel, "Otuz 'Yol'/ Otuz Yıl, Avrupa ve Türkiye'de Yazın", sayı: 81, s.6.

DAHA YAKIN ÇEKİMLERLE YENİ SOL VE GELENEKSEL SOL

Metin ÇULHAOĞLU

İçeriği yeterince belirginleştirilmemiş kavramların ortalıkta uçuşması, sol düşünce ve hareket için her zaman tehlike oluşturur. Türkiye solunda kavramlarla düşünme ve tartışma alışkanlığı fazla yerleşik değildir. Olsaydı, kimi kavramların yıllar yılı muğlak kalması gibi bir durumla karşılaşmazdık. Düşünce ve tartışma süreçleri sonucunda kimi kavramların içeriği belirginleşir, başka kavramlar ise böyle bir netliğe yatkın olmadıkları için işlevsizleşip terkedilirdi.

Burada, Türkiye solunun genel kavram dağarcığıyla uğraşmayıp, solun kendi içinde tasnifini amaçlayan özel kavramlar ya da kategoriler üzerinde (bir kez daha) durmaya çalışacağım. Örneğin, devrimcilik, reformizm, leninizm, vb. bu tür genel tasnifler için öteden beri kullanılmaktadır. Buna karşılık, bugünkü *Sosyalist Politika* ve *Gelenek (SİP)*, daha ayrık biçimde, bundan yaklaşık 12 yıl önce geliştirilen tasnifleri benimsemiştir. Kısaca hatırlatmak gerekirse, tasnife esas oluşturan üç kavram vardır: Geleneksel sol, yeni sol ve devrimci demokrasi ...

Kuşkusuz, *Sosyalist Politika*, sahiplendiği bu tasnif kategorilerini ayrıntılandırmak ve değişen koşullara uyarlamak için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu çabalarda, bir yandan "marksizm" ve "leninizm" gibi yerleşik kavramlara başvurulmuş, diğer yandan da "radikal demokrasicilik" ve "devrimci marksizm" türünden daha genel kategorizasyonlara yönelinmiştir. Şimdi, şöyle bir bakıldığında, ortada "marksizm", "leninizm", "yeni sol" "geleneksel sol", "devrimci demokrasi", "devrimci marksizm" ve "radikal demokrasicilik" gibi kavramların dolaştığı görülecektir. Oysa, bizim gibi insanların ona buna ad takma ve durup dururken kavram icad etme merakına kapılmaları sakıncalıdır. Bu nedenle, benimsenen kavramların yeniden sınanmalarında, içlerinin doldurulması için yeni göstergelere başvurulmasında ve nihayet, eğer mümkünse, kavram çeşnisinde belirli bir sadeleşmeye gidilmesinde yarar vardır.

Tasnif ille de gerekli mi?

Ama, hepsinden önce bir konuda açıklık gerekiyor. Solun genel anlamda tasnifine yönelik bu tür kavramların yararı nedir? Yoksa, insanlar sırf uyuzlarını kaşımak için mi böyle kavramlar icad edip bunların çevresinde dönüp duruyorlar? Ya da kimbilir, belki belirli öbekler sol içinde kendilerine "özgün" bir yer açabilmek için bu tür tasnifleri zorluyorlardır. Böyle mi?

Bir kere, Türkiye solundaki bütün öbeklerin sol içi tasniflere meraklı olduğunu söylemek mümkün değil. Ama meraklı olanlar var. Açık konuşmak gerekirse, *Sosyalist Politika* bu tasnif işini ciddiye alan öbeklerden biridir. O halde, işin içine başkalarını katmadan, *Sosyalist Politika*'nın söz konusu tasniflere neden titizlikle yaklaştığını anlatmakta yarar var. Kısaca özetliyorum:

1- Günümüz solunda, eyleme ya da pratiğe yönelik bütün vurgulara karşın, bileşenleri kendi içinde iyi dengelenmiş, bütünlüklü bir düşünce sistemine sahip olunması, sosyalizmin genç kuşaklarını *uzun soluklu* kılmada büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, kuramın, ancak ve ancak devrimci eylemi izleyebilecek bir *türev* sayılması ilk bakışta sanılabileceğinden daha tehlikeli bir eğilimdir. Belirli ekollerin sahiplenilmesi, şöyle ya da böyle ama *önsel* bir kuramsal çerçeveyle birlikte gerçekleştiğinden, kuramsızlığın olumsuz sonuçlarına karşı set oluşturabilmektedir.

2- Yukarıda anlatılan türde bütünlüklü bir düşünce sisteminin varlığı, nihai hedef-güncel politika, temel güç-yan güçler, maddi dinamikler-ideolojik/politik etkinlik dengelerinin ya da bileşimlerinin çok daha uyumlu biçimde oluşturulmasını mümkün kılmaktadır.

3- Gene böyle bir sistemin varlığı, aynı sistemin görece boşluklu ve eksik yönlerine *ölçülü* biçimde yaklaşma becerisi sağlamakta, aranışçılığı ve sorgulayıcılığı rasgele bir yere değil de bunların gerekli olduğu noktalara yöneltmektedir.

4- Nihayet bu donanım, insanları, somut siyasal gelişmelerin, tek tek eylemlerin, hareketlerin vb. nereye oturtulabileceği, bunlara nasıl yaklaşılması gerektiği gibi konularda az çok tutarlı bir konuma yerleştirmekte, böylece pragmatizme ve ampirisizme kesin sınırlar çizmektedir.

Bütün bunlar soyut bulunuyorsa, çok daha somutunu ve açığını söyleyebilirim. Kendi konumunu belirli bir tasnife göre saptamış, bu konu-

muyla sahiplendiği genel sistemi içselleştirip geliştirmiş biri, (örneğin) Sovyetler Birliği çöktü diye karalar bağlamayacak; örgütteki üstünden kazık yedim diye siyasete küsmeyecek; "demokratik hak" diye başörtüsü eylemcilerinin kuyruğuna takılmayacak; kazık kadar olduktan sonra "68" dolmuşuna binmeyecek; sisteminin görece zayıf noktalarını suçlu gibi örtbas etmeye çalışmak yerine bunları açıklayıp değiştirmeye çalışacaktır... Bunlar öyle az buz şeyler değildir.

"Gerekçe" konusunda, bu kadarını şimdilik yeterli buluyorum. Şimdi işin özüne gelelim. *Sosyalist Politika*'nın ve *Gelenek*'in, geleneksel sol, yeni sol ve devrimci demokrasi olmak üzere üçlü bir tasnife yöneldiğinden söz etmiş, bu tasnifin bundan yaklaşık 12 yıl önce yapıldığını eklemiştim. Soru şu: Tasnif, o günkü içeriğiyle taşıdığı geçerliliği bugün de koruyor mu? Bu sorunun yanıtına birtakım gözlemlerle başlamak mümkün sanıyorum. Gözlemler, şunlar:

1- Zamanında, geleneksel solu tanımlayan başlıça ögelerden biri olan "dünya sosyalist sistemine sahip çıkmanın ve destekleme"nin karşılık düştüğü maddi olgu bugün gündemden düşmüştür. Ne var ki, geleneksel sol kategorisi, sosyalist sistemin yok olmasıyla birlikte geçerliliğini yetirmiş değildir elbette. Bugün, geleneksel sol zemini tanımlayan başlıca dayanaklar arasında, marksist determinizm, leninist örgütlenme-öncülük anlayışı ve toplumsal devrimi önceleyen, onun yolunu açacak olan siyasal devrim kurgusu yer almaktadır. Ancak, bu "demirbaş" unsurların ötesinde, geleneksel sol özellikle aşağıdaki konularda kendini geliştirmek, yetkinleştirmek ve dayanaklarını tahkim etmek zorundadır:

a) Geleneksel solun *marksist* kültürü ve birikimi zaman zaman eksik ve zayıf kalabilmektedir. Geleneksel sol gelişip yetkinleşmek istiyorsa, marksizme yaratıcı ve araştırıcı biçimde yeniden eğilmelidir.

b) Geleneksel sol, sahiplendiği leninizmi (Lenin'in siyasal pratiğini) *soyutlamak* ve bu anlamda leninizmi evrensel geçerliliği daha rahat savunulabilir bir düzleme taşımak yerine tikelliklere ve dar tarih kesitlerine sıkışıp kalmaktadır. Geleneksel sol Lenin'in "soyutlama bekleyen bir ayrıntı zenginliği" olduğunu hiçbir zaman unutmamalıdır.

c) Geleneksel sol "nasıl bir sosyalizm" başlığı altında şirazesinden çıkartılan ve adeta beş atış yirmibeş atmasyonculuğuna dönüştürülen ütopyacılıklara bulaşmamakta haklıdır. Ancak, geleneksel solun, yeni sosyalizm

projelerine yönelik temel çıkarsamalardan fazlaca uzak durduğu, bu konuyu büyük ölçüde es geçtiği de bir gerçektir. Geleneksel sol, öncülük kavramını, siyasal iktidarın fethi öncesindeki ve sonrasındaki öncülük misyonları bağlamında (varsa, aradaki farklılıklarla birlikte) kuramsal bir açımlamaya tabi tutmalıdır. Özellikle Sovyet deneyimi konusundaki suskunluk ya da apolojist tavırlar, geleneksel solun inandırıcılığına darbe vurmaktadır.

2- Yeni sol, genellikle sanıldığından çok daha geniş ve içi karışık bir kategoridir. Bu kategori içinde, marksist yeni solcularla diğerleri arasında ayırım gözetmek gerekir. Yeni solun marksist olmayan kesimi, bu kategori içinde marjinal ve tarihsel olarak geçici bir öbek oluşturur. Başlıca özellikleri, aydınlanma karşıtı bir irrasyonalizme eğilimli olması, kuramı kategorik olarak reddetmesi ya da en çoğu bir eylem *türevi* olarak görmesi, maddi dinamiklere değil etik temellere oturması ve her tür parti örgütlenmesine karşı çıkmasıdır. Geleneksel sol şöyle dursun, herhangi bir marksist konumlanışın bu tür bir yeni solla alışverişinin olması düşünülemez. Sözünü ettiğim bu öbek "68"den sonra zaten "sol" niteliğini de büsbütün yitirip başka yerlere kapılanmıştır.

Gelelim yeni solun bizi ilgilendiren asıl öbeğine. Önce Thatcher-Reagan ikilisiyle başlayan neo-liberal saldırı; ardından postmarksist ve postmodernist eğilimlerin yaygınlaşması; Sovyet sisteminin çöküşü; küreselleşme ve "yeni dünya düzeni" savları, marksist yeni solun içini daha da karıştırmış, marksizmi sahiplenmeye devam edenlerle diğerleri arasındaki ayrışmayı belirginleştirmiştir. Az önce sıralanan gelişmelerin katalizörlüğü kuşkusuz önemlidir. Ancak, yeni solun, bütün bu gelişmelerden önce *de* karışık bir kategori olduğunu unutmamak gerekiyor (bir önceki paragrafta anlatıldığı gibi). Örneğin, zamanında, bir Cohn-Bendit ile İngiltere'de *New Left Review* dergisini çıkartan marksistleri "yeni sol" içinde *aynı* yere koymanın hiçbir anlamı yoktur. Bunlar bir yana, son dönemin gelişmeleri sonucunda kendi içinde daha da ayrışan yeni solun kimi ögeleri, marksizmi saygı duyulacak biçimde savunup sahiplenebilmektedirler ve bu dikkate alınması gereken bir durumdur.

3- Devrimci demokrasi, dünyanın ve Türkiye'nin son 10-15 yıllık döneminde giderek güç, dayanak ve çerçeve yitiren bir kategoridir. Devrimci demokrasi bağlamında en önemli coğrafyalardan birini oluşturan Latin Amerika'daki durum ayrı bir irdelemeyi gerektiriyor. Ama devrimci

demokrasinin Türkiye'de büyük bir erozyon yaşadığı da açıktır. Daha açığı, bugün Türkiye'de Kürt hareketi hariç devrimci demokrasi kategorisine yerleştirilebilecek ciddi hiçbir hareket yoktur. Devrimci demokrasinin eski ana öbekleri büyük ölçüde sivil toplumcu-demokrasici bir çizgiye yerleşmiştir. Ancak, bu söylenenler, en azından Türkiye için devrimci demokrasi kategorisinin *tarihsel tükenişi* anlamına gelmemektedir. Türkiye'de yeniden yükselecek kitlesel bir sol dalga, kendi yeni kuşak devrimci demokratlarını da kaçınılmaz olarak yaratacaktır. O halde, devrimci demokrasinin yaşadığı erimeye en azından Türkiye'de konjonktürel ve geçici bir erime olarak bakmak mümkündür. Türkiye toplumu, devrimci demokrasinin yeniden palazlanacağı sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları sürekli olarak yeniden ve yeniden üretmektedir.

Bu yazının geri kalan bölümlerinde, devrimci demokrasi kategorisini bir yana bırakıp yeni sola daha yakından eğilmek, yeni solla geleneksel sol arasındaki ilişkileri *günümüz koşullarında* bir kez daha irdelemek istiyorum. Burada üzerinde yoğunlaşmaya çalışacağım ana tema şu olacak: Geleneksel sol, kendini yeniden inşa etme sürecinde yeni sol içindeki ayrışmalara özenle yaklaşmalı, yeni solun marksist damarı belirgin kesimlerine de burun kıvırma gibi bir yanlışa düşmemelidir...

Kim bu adamlar ?

Yazının ilerleyen bölümlerinde yararlanacağım başlıca kaynağı, Ellen Meiksins Wood'un *Socialist Register* adlı derginin 1995 sayısında yayınlanan yazısı oluşturuyor. Yazının başlığı hayli uzun: "A Chronology of the New Left and its Successors, or: Who's Old-Fashioned Now" (Yeni Sol ile Ardıllarının Kronolojisi, ya da Şimdi Demode olan Kim?" Yazı, adından da anlaşılabileceği gibi, yeni solun 1950'lerin sonundan günümüze uzanan yaklaşık 40 yıllık tarihçesini veriyor. Burada tutup bu kronolojiyi motomot aktaracak değilim. Wood'un yazısı, yeni solu tanımak ve iç ayrışmalarını belirlemek açısından oldukça önemli ipuçları sağlıyor. Bu ipuçlarından hareketle birtakım sonuçlara varmak istiyorum.

Çok genel çizgilerle tanımlamak gerekirse yeni sol, Batı Avrupa'da, Sovyet marksizmi (buna "stalinizm" diyorlar) ile sosyal demokrasi dışında marksizm temelli bir üçüncü yol aranışının ürünüdür. Burada bir noktaya özellikle dikkat etmek gerekiyor. Yeni solun yeniliği, söylediği şeylerin

yeniliğinden çok, ortaya çıkış tarihiyle ilgilidir. Daha açığı şöyle söylenebilir: Yeni sol, her ikisi de marksist kökenli olan Sovyet sosyalizminin ve Avrupa sosyal demokrasinin temsil ettikleri genel paradigmaların *büsbütün dışında*, yepyeni bir paradigma ile ortaya çıkmamış (1950'leri kastediyorum), özellikle *1956* yılından başlayarak, bu paradigmalardan ikincisine uzak duran, ilkini ise eleştiren bir konuma yerleşmiştir. Yeni solun başlıca entelektüel meşguliyetini oluşturan sınıf hareketi-siyasal hareket ilişkisi, bilinç-ideoloji, burjuva demokrasisi-sosyalist demokrasi, proletarya diktatörlüğü ve devlet gibi konuların *yeni* konular oldukları söylenemez. Yeni olan, bu konulara Sovyet marksizminin ve sosyal demokrasinin dışında kalarak bakma çabalarının, 1956'dan sonra (Macaristan'ın işgali ile geleneksel komünist partilerden soğuma) yoğunlaşmasıdır.

Bu durumda, şöyle bir saptama yapmak mümkün: Daha sonraki evrimiyle kimi eski marksistleri bambaşka yerlere taşımış olsa bile, yeni sol, kökeni ve zemini itibarıyla *marksist* ve *devrimci* bir birikimi temsil etmektedir. Devam ediyorum: Özellikle 1968 dalgasıyla belirginleşen anarşizan-liberter yönelimleri, burada anlatılan yeni solla özdeş görmek büyük bir hata olacaktır. Burada anlatılan marksist yeni sol ile kimi 68 zıpırlıkları arasında kuşkusuz temas noktaları, alışverişler olmuştur; ama yeni solun, bu zıpırlıkların yansıttığı anarşizan-liberter yönelişlere indirgenmesi hiç mümkün değildir. Bir tek örnek yeterli olacaktır: Althusser yeni sol'dur ve "68" dalgası üzerinde belirli bir etkisi olduğu söylenir; ama bu Althusser'de, marksist paradigmayı (bununla özellikle sınıf ve sınıf mücadelesi vurgusunu kastediyorum) anarşizan-liberter bir paradigmayla *değiştiren* hiçbir yönelim bulamazsınız.

Wood'un kronolojisinde geçen isimlere şöyle bir göz atmak da yararlı olabilir. Wood'un "birinci kuşak" yeni solunda John Saville, E.P. Thompson, Ralph Miliband, Stuart Hall, Charles Taylor ve Raymond Williams gibi isimler vardır. Gene Wood'a göre, "ikinci kuşak" yeni solun ön plandaki isimleri ise Perry Anderson, Tom Nairn ve Robin Blackburn'dür. Bu insanların bir bölümü bugün yaşamamaktadır. Yaşamayanların hepsi, yaşayanların ise büyük bölümü marksist eksenden fazla uzaklaşmamış, hele hele anarşizan-liberter yönelimlere hiç bulaşmamış insanlardır. O halde, sözü uzatmayalım, tarihsel kökeni ve evrimi itibarıyla yeni sol, tartışmasız biçimde marksizm damgalı bir ekoldür. H. Marcuse,

Cohn-Bendit gibi 68 yıldızı isimlere gelince; böylelerini yeni solun merkezi değil çeperi saymak gerekir.

Gelgelelim, Wood'un da altını çizdiği gibi, yeni sol topluluğun kimi isimlerinin, maoculuğun, avrupakomünizminin, yeni toplumsal hareketçiliğin, postyapısalcılığın vb. rahlei tedrisinden geçtikten sonra postmodernizme, kimlik ve söylem politikalarına demir attıkları ortadadır. Bununla birlikte, bu kısmi veriden hareketle, yeni solun geçmişine, kökenine ve marksist zeminine ilişkin retrospektif karalamalara yönelmek pek makbul bir determinizm türü olmasa gerek. Sonuçta, yeni sol olmayan *Marxism Today*'in editörleri de böyle bir evrim geçirmişlerdir. Ayrıca, sayı veremem, ama dün SBKP Bilimler Akademisi'nde "ortodoks" marksizmin ya da geleneksel solculuğun tafrasını yapıp bugün globalizme ve anti-marksizme savrulanların sayısının, yeni sol kökenli postmodernistlerin sayısından çok daha fazla olduğuna eminim.

Demek ki, herkesin başına gelebiliyor.

Sonucu özetliyorum: Özellikle bu yazıda öne çıkatılan İngiliz kanadıyla yeni sol, korkulacak bir dipsiz kuyu değildir. Marksizmi belirli bir bütünlük içinde yeniden kurmak isteyenlerin, bu arada ve en başta geleneksel solun marksizmde ısrarlı olan kesimlerinin, gerek duydukları tahkimat için, yeni solun gündemine aldığı tartışmalara yönelmelerinde hiçbir sakınca yoktur.

Bu tartışmalardan özellikle canalıcı ve yararlı olanları daha sonra aktarmaya çalışacağım.

Defter kapandı mı?

Konunun daha net çizgileriyle ortaya konulabilmesi için uzunca bir alıntıya başvuracağım. Alıntı, *Gelenek* yazarı Cemal Hekimoğlu'ndan ve şöyle: "Demokratik sosyalizm, çoğulcu sosyalizm, bürokratik olmayan sosyalizm veya tekelleri kuşatma, ideolojik hegemonya, sivil toplumun güçlendirilmesi, alternatif hareketlerle ittifak, partisiz mücadele ve nihayetinde iktidarı kategorik olarak reddetmek... Bunların yeni şeyler olduğu herhalde söylenmeyecek. Oysa 'yenilik' ve 'yaratıcılık' iddiasının altından sadece bunlar ve benzerleri çıkıyor. Marksizm-leninizmin 21. yüzyılın eşiğinde bu saçmalıklara özel bir değer biçmesi, 'vulger marksizm' suçlamalarından ürkerek bu türden arayışlara şirin gözükme çabasına girmesi veya bunlarla bir

uzlaşma noktası bulmaya çalışması son derece anlamsızdır. Vulgerlikten arınmak, bizim kendi siyasal hedeflerimizin önünü açmak için gereklidir; bunun dışında yukarıda andığım arayışlarla acımasız ve dışlayıcı bir teorik mücadele başlatmak zorundadır. *Sosyalist teorinin güncel sorunlarını aşmak için marksizmin devrimci içeriğini köhneleştiren yeni solcu yaklaşımların koltuk değnekliğine ihtiyaç duyulan bir dönem (bu dönem Sovyet sosyalizminin yeni bir hamle yapmakta açık bir güçlük çektiği 1970'lerin sonu ile çözülüşün başladığı 1987-88 yılları arasındaki dönemdir ve geleneksel solun bütün devrimci bölmeleri, bu dönem boyunca geniş ve öncüllerini kapsayan anlamıyla geleneksel solun dışındaki teorik örgütsel kaynakları kullanmışlardır) kapanmıştır.* Hele hele Türkiye gibi bir ülkede döneklik ve teslimiyet üreten bir zemine kenar süsleri yapan unsurlara bir değer atfetmek anlaşılır bir tutum değildir." (Cemal Hekimoğlu; "Sosyalizmin Güncel Teorik Sorunları İçin Notlar: İktidardan Kaçış", *Gelenek*, Şubat 1998, Sayı: 56, ss. 9-10, italikler bana ait).

Hekimoğlu'nun "saçmalıklar" listesinde yer alan "tekelleri kuşatma", "sivil toplumun güçlendirilmesi", "partisiz mücadele" ve "iktidarın reddi", gibi kalemlere ben de işaret koyuyorum. Yani bunlar bana göre de "saçmalık". Ancak, geçerken küçük bir hatırlatma gerekiyor: İktidarın reddini yeni solun temel özellikleri arasında saymak doğru değildir. İktidara gelen bir sosyalizmin ilk planda hangi işleri yapması gerektiği konusunda sayfalarca yazı yazan birçok *yeni solcu* vardır. Bu arada, adıyla sanıyla yeni solcu olan Ralph Miliband'ın ölmeden önce yazdığı son kitabı da (*Socialism for a Sceptical Age)* baştan sona sosyalist bir siyasal iktidarın yapabileceklerine ilişkin bir çalışmadır. Bunu geçip "saçmalıklar" listesiyle devam ediyorum. "Alternatif hareketlerle ittifak"ın nerede saçmalık, nerede başka bir iş olduğu konusunda Hekimoğlu ile aramızda sorun çıkacağını pek sanmıyorum. "İdeolojik hegemonya" konusuna gelince; eğer burada sosyalist iktidar öncesinde toplumda ideolojik hegemonya kurmanın olanaksızlığına işaret ediliyorsa, yani ideolojik mücadelenin önemi yadsınmayıp bu mücadeleden beklenebileceklere bir sınır çiziliyorsa, buna da diyeceğim yok.

Gelgelelim, sosyalizmin önüne ille de bir ek koyma merakına kesinlikle karşı çıkmakla birlikte, özellikle "demokrasi"nin ve "bürokrasi"nin sosyalizmin çok önemli sorunları olduğuna inanıyorum. Yani, bunları yeni

sol "saçmalık" sayıp bir kenara bırakmanın doğru olmadığını söylüyorum. Bu başlıkları büsbütün bir kenara bırakanların, çok geniş bir coğrafyada nasıl kıçüstü oturuverdiklerini gördükten sonra, böyle bir lüksümüz olmasa gerek...

Ama bence bütün bunlardan daha önemlisi, Hekimoğlu'ndan yapılan alıntıda altı çizili olan bölüm. Çünkü, bu noktada taban tabana zıt düşünüyoruz. Ben, kendi adıma, sağlam bir marksist yapının inşasında yeni solun ürünlerinden, açtığı tartışmalardan yararlanılabileceğini söylüyorum. Hekimoğlu ise, geleneksel solun bir dönem için yeni solun koltuk değnekliğine ihtiyaç duyduğunu, ama bu dönemin artık kapandığını söylüyor. İşte, bunu anlayamıyorum. Anlayamadığım nokta şu: Eğer geleneksel sol bir dönem (ki bundan yalnızca on yıl öncesi) böyle bir desteğe gerek duymuşsa, bugün ne olmuştur, nasıl bir olgunlaşma yaşamıştır, hangi alanlarda hidayete ermiştir de artık duymamaktadır? Eğer geleneksel sol bugün böyle bir desteğe ihtiyaç duymuyorsa, geçmişteki hangi fakr u zaruret (aşırı yoksunluk) onu böyle bir aranışa itmiştir? Hekimoğlu'nun bu sorulara verdiği yanıt ne yazık ki doyurucu değil. Ayrıca, yeni solun koltuk değnekliğine, Sovyet sosyalizminin *hamle yapmakta güçlük çektiği* dönemde gereksinim duyulup aynı sosyalizmin *çöküşünden* sonra duyulmamasını aşırı öznelci, hattâ politiko-psikolojik bir konum saydığımı belirtmek zorundayım (çünkü, Hekimoğlu'nun söylediğinden ancak şu sonucu çıkartabiliyorum: Ortada kapı gibi bir Sovyetler Birliği varken yeni soldan sakıncasızca yararlanılabilir, aşırıya kaçanlar frenlenebilirdi; bugün ise, ortada böyle bir güvence yokken, yeni sola bulaşan ya davulcuya ya zurnacıya varır...)

Geleneksel solun, yeni solun ısrarla vurguladığı temalardan ve açtığı tartışmalardan nasıl, hangi zeminlerde yararlanılabileceğini daha sonra örneklemeye çalışacağım. Ama bundan önce Hekimoğlu'na söyleyeceğim bir şey daha var. İbrahim Tatlıses'in, kendi eğitim durumuyla ilgili bir soruya "Urfa'da Oxford vardı da biz mi gitmedik?" yanıtını verdiği söylenir. Ben de buna benzer bir şey söyleyeceğim: Boris Ponomaryov, Vadim Zagladin, Konstantin Zarodov, Yuri Krasin, P. Fedoseyev ve diğerleri, marksist kuram ve marksist siyaset ilişkisi konusunda çok önemli, çok değerli şeyler yazıp söylediler de biz mi kulak asmadık? Ya da, Hekimoğlu dahil olmak üzere *Gelenek* yazarları son on yıllık dönemde yeni sol girdilerden hiç

yararlanmadan, "acımasız" ve "dışlayıcı" mücadeleler sonucunda dörtbaşı mamur bir marksizm geliştirdiler de biz mi farkedemedik?

Eğer defter kapanmadıysa, bu defterde neler var, biraz daha yakından bakalım.

Yeni solun başlıca sorunsalı ne?

Yeni solun marksist kesimi, ciddi bir entelektüel-akademik birikime sahiptir. Bu birikim, ekonomi politikten çok tarih ve sosyoloji üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kuşkusuz, bu insanların çok geniş bir alana yayılan çalışmalarını ve ürünlerini tek tek ele alıp irdelemek mümkün değil. Buna karşılık, bir genelleme yapmak, yeni solun ortak sorunsalını tanımlamak mümkün. Geleneksel solla yeni sol arasındaki ilişkide, geleneksel sol açısından verimli olabilecek temas noktasını da bu sorunsal oluşturuyor. Bu temel sorunsal, daha somut alt başlıkları ayrıca verilmek üzere, "marksist determinizmin yorumlanması" başlığıyla ortaya konulabilir. Alta doğru inecek olursak, bu sorunsal, marksist sistemdeki temel-üstyapı bağlantılarını; bu arada ideolojik ve siyasal etkinliğin toplumsal formasyon bütünlüğü içindeki konumunu (özerklik, göreli özerklik, vb.); işçi sınıfının maddi koşulları ile bilinç ve örgütlenme düzeyi arasındaki ilişkileri; ideolojinin yanısıra *kültürün* sınıf egemenliği içindeki yerini ve benzeri başka konuları kapsamaktadır.

İlginç olan nokta, yeni solun, bu sorunsala ilişkin önemli her tartışmada açık saflaşmalar yaşamış olmasıdır. Bu da, yeni solun önemli kuramsal sorunlarda hiç de türdeş sayılamayacak yönelimler barındırdığını gösterir. Yeni solun, zamanında Sovyetler Birliği'ne değişen ölçülerde eleştirel yaklaştığı, bu arada Stalin'e şiddetle karşı olduğu açıktır. Ama, görüldüğü kadarıyla, Stalin'e karşı olmak ve Sovyetler'e eleştirel yaklaşmak, yeni solun kendi içindeki ortaklıkları genişletmesine yetmemiştir.

Sözü uzatmadan örneklerine geçiyorum. Yeni sol, sosyalist politikanın sınıf temeli ve sınıfla ilişkileri konusunda tartışmaya girmiş, bu tartışma daha ortodoks bir marksist çizgide kalanlarla bu çizgiden uzaklaşanları ayrıştırmıştır; yeni sol, ideoloji ve politika alanlarının "temelden" ne ölçüde özerk sayılabileği konusunu tartışmış, bu tartışma ayrışma yaratmıştır; yeni sol Avrupa'daki 68 dinamiğini tartışmış, sonuçta farklı konumlar belirmiştir;

yeni sol sınıf nezdinde öncülük konusunu tartışmış, burada da ayrışmıştır; nihayet yeni sol kapitalist düzenin kendini yeniden üretmesinde kültürün oynadığı rolü tartışmış, bir kez daha bu konuda da hayli farklı eğilimler üretmiştir ...

Yukarıda örneklenen tartışma konularını ayrıntılarıyla tek tek ele almamız gerekmiyor. Burada asıl vurgulamak istediğim nokta şu: Yeni solun temel sorunsalı çevresindeki tartışmalar, *her zaman ve her örnekte*, tartışmaya katılanlardan bir bölümünü, marksizmi kendi özgün çizgisinde derinleştirmeye ve zenginleştirmeye yöneltmiştir. Ya da, kimi tartışmalarda gidilen uçlar (örneğin E.P.Thompson'un Althusser eleştirisinde olduğu gibi) görece sağlıklı bir marksist hattın iki yanındaki sınır çizgilerini belirginleştirmiştir. Bütün bunlar, geleneksel solun yeniden inşasında ve tahkiminde yararlanılabilecek yeni sol girdilerdir. Yeni solun temel sorunsalının ne olduğundan ve bu sorunsalla ilgili bellibaşlı tartışma konularından az önce söz etmiştim. Geleneksel solun, bütün bu tartışma konularının tek tek herbirini kesin ve nihai çözümlerle tüketip kemâle ermiş bir yapıda olduğunu düşünmüyorum.

Wood'u izlediğimizde, yeni solun başlıca tartışma konuları açısından 1968 yılının gerçekten de bir düğümlenme noktası oluşturduğu görülüyor. Wood, yeni solun tarihçesinde kritik yeri olan üç yıl veriyor: 1956, 1968 ve 1989. 56'yı, Avrupa'daki marksist aydınların bir bölümünün, Sovyet sosyalizmiyle ve geleneksel komünist partilerle ilişkiyi kesip *kendiliğinden* bir yeni sol öbek oluşturduğu yıl sayabiliriz. 68, daha doğrusu 60'lı yıllar, yeni solun temel tartışma konularında en uç konumların belirginleştiği dönemdir. Nihayet, Sovyet sistemindeki çöküşün başladığı 89, yeni sol için bir tür nihai katalizör olmuş, marksist konumda kalanlarla bu konumu büsbütün terkedenler net biçimde ayrışmışlardır. Bu kısa tarihçede 68'in önemi, 89'daki kopuşlara zemin oluşturan kuramsal yönelişlerin bu dönemde yoğun biçimde birikip kristalize olmasıdır. Başka bir deyişle 68, 56 hoşnutsuzlarını daha kapsamlı formülasyonlara taşımış, bu özelliğiyle de 89 dönemecinin ön birikimini yaratmıştır.

Daha açık söylersek 60'lı yıllarda, marksist düşünce-sınıf hareketi ilişkileri; devrimci kuram-devrimci eylem kronolojisi (hangisi önce?); sınıf politikalarına yönelme ile sınıf politikalarını ikame etme; öncülüğün yeniden tanımlanması; ideolojik ve politik etkinliğin özerklik derecesi; ideolojik-

siyasal egemenlikle kültürel egemenliğin görece ağırlıkları gibi konularda yeni solun *kendi uçları* belirginleşmiştir. En önemlisi, bu tartışmalar bağlamında beliren her uca karşı, yeni solun, kendi içinden "ortodoks" marksist bir eleştiri ve konumlanış üretebilmesidir. Birkaç örnek veriyorum:

1- Yeni solun bir kesimi işçi sınıfından umudu kesip yeni toplumsal özne aranışlarına yönelirken, karşısında sınıfçı bir yeni sol bulmuştur. Sınıfçı yeni sol, "sınıftan kaçan" yeni solun savları karşısında kendi konumunu ve karşıt savlarını güçlendirme gereğini duymuş, bu da *sınıf kuramının* zenginleşmesine katkıda bulunmuştur.

2- Yeni solun marjinal kesimi, o dönemde hayli moda olan üçüncü dünyacılığın (ve döneme özgü, Mao, Debray, Guevara, Fanon, vb. yorumlarının) da etkisiyle kuram karşıtı bir çizgiye sürüklenmiş, Lenin'in "devrimci kuram olmadan devrimci eylem olmaz" deyişini tam tersine çevirmiştir. Bu kuram düşmanlığı karşısında yeni solun ana öbeği devrimci eylem-kuram ilişkisine daha ciddi biçimde eğilme gereği duymuştur.

3- Yeni solun özellikle daha genç kuşağı, "bolluk toplumu", "refah devleti", "tüketim kapitalizmi" gibi kavramlar bağlamında sınıf üzerindeki kültürel hegemonyaya başat yer tanımış ve geleneksel siyasal-ideolojik mücadeleyi geri plana itip "kültürel politika" temasını öne çıkartmıştır. Bu yönelime en ciddi eleştiri, "değişeni abartıp eskisi gibi kalanı küçümseme", "kapitalist devletin gücünü ve etkisini azımsama" ve böylece "kültür politikalarının sağlayabileceklerini abartma" gibi başlıklar altında gene yeni solun kendi içinden gelmiştir (bkz. Wood, *a.g.m.* s. 25).

4- Yeni solun bence en önemli tartışması, ideolojik ve siyasal etkinliğin özerklik derecesi ve buna bağlı olarak *öncülük* konusu üzerinde olmuştur. Bu tartışmanın, geleneksel sol açısından en önemli ve ilginç yanı, ideolojik ve siyasal etkinliğe (ya da ideolojik ve siyasal "kertelere") belirli bir özerklik tanınmasının, hem leninist öncülük anlayışının *hem de* işçi sınıfının devrimci misyonunu büsbütün reddedip öncülüğü başka öznelerde arayan yeni sol türevlerinin ortak zeminini oluşturmasıdır. Yeni solun marksist kesiminin bu tartışmadaki sağlıklı tutumu, ideolojik ve siyasal etkinliği basit "yansıma" sayma yüzeyselliğine da düşmeden, sınıf hareketi referanslı bir özerk etkinlik ile, böyle bir referansı kategorik olarak reddden diğer yönelim arasına net bir çizgi çizebilmesidir. Wood'un aktardığı kadarıyla, yeni solun eski kuşağı (Thompson, Miliband, vb.) ideolojik ve siyasal çalışmanın sınıf bağlantıları

konusunda her dönem titiz ve duyarlı olmuştur. Örneğin Miliband'a göre yeni solun kimi kesimleri artık kendilerini "kurtuluşu hedefleyen bir hareketin aydınları olarak değil, o hareketin bizzat kendisini oluşturan aydınlar" olarak görmeye başlamışlardı (bkz. *agm.*, s. 34-35).

Önemli olduğunu söylediğim bu son tartışmayla ilgili birkaç eke daha gerek var: Leninizmin de, işçi sınıfının öncülük misyonunu reddedenlerin de yola ideolojik ve siyasal etkinliğin özerkliğinden çıktıkları konusunda hiçbir kuşku yok. Ancak, leninizmin ayrı ve sağlıklı yanı, bu özerk etkinliği *sürekli olarak* sınıfın koşulları ve sınıf hareketinin durumuyla terbiye etmesi, yani böyle kalıcı bir referans noktasına sahip olmasıdır. Yola çıkış zemini aynıdır; ama leninizm "*göreli özerklik*"te kalırken, yeni solun sınıftan kaçan kesimi yalnızca işçi sınıfını değil her tür sınıf referansını reddeden *belirmenmesiz* bir konuma sürüklenmiştir.

Şimdilik bu kadarıyla yetiniyorum. Geleneksel sol, kendini geliştirip daha yetkin bir sisteme ulaşmak için bu tür girdilerden yararlanmak, en azından kimin hangi konuda ne dediğine kulak vermek zorundadır.

Geleneksel solun geleceği

Dünya ölçeğinde ele alındığında geleneksel solun temel belirleyicileri, uluslararası ilişkilerde Sovyetler Birliği'nin desteklenmesi, ulusal planda ise geleneksel komünist partilerin içinde ya da yörüngesinde yer alınması olmuştur. *Uluslararası* geleneksel solun, başkalarına göre gerçekten ayrı, ama kendi içinde ortak tek yanı bu olmuştur. Bunun ötesinde, örneğin leninizmin belirli bir derinlikte sahiplenilmesi, öncülük konusunun günümüz üstyapıları bağlamında çözümlenmesi, devrim kurgularında klasik aşamacı ve cepheci modellerden uzak durulması, hiçbir zaman, geleneksel solun evrensel özellikleri *olmamıştır*. Bu durumda, Sovyetler Birliği'nin tarihe karıştığı ve geleneksel komünist partilerin neredeyse hepten eriyip tükendikleri koşullarda, uluslararası ölçekte geçerli, güncel ve *içi yeterince dolu* bir geleneksel sol tanımı yapmak mümkün değildir.

Söylenecek başka şeyler de var. Zamanında, geleneksel sol çizgide yer alanlar arasında sosyalizmin kuramsal sorunlarına daha derin ilgi duyanlar elbette olmuştur. Ancak, böylelerinin ulaştıkları kuramsal sonuçların, "geleneksel sol" olarak net bir başlıkta ayrıca toplanabileceği kesinlikle

söylenemez. Daha açığı, geleneksel solun marksizme ve sosyalizme ilişkin kuramsal derinleşmeleri, her zaman ve her yerde, yeni solun marksist öbeğinin kuramsal çabaları ile temasa geçmiş, ilişkilenmiş ya da örtüşmüştür. Geleneksel sol, kendi yörüngesinde derinleştiği her yerde, yeni solun marksistleriyle *devrimci marksizm* alanında buluşmuştur. Buradan kuşkusuz örgütsel ve siyasal bir birliği değil, bir tür sorunsal, konu ve dil ortaklığını kastediyorum.

Bütün bunlar geleneksel solun artık tükenmiş ve anlamını yitirmiş bir kategori olduğunu mu gösteriyor? Bence hayır. Ancak, geleneksel solun kendini yeniden inşa etmesi, geçmişte pek fazla önem tanımadığı konulara ciddiyetle eğilip buralardan kendine yeni dayanaklar türetmesi gerekiyor. Sovyetler Birliği'nin ve yerleşik komünist partilerin varlığı, geleneksel solu, önemli kuramsal sorunlara ve ilkesel konulara *reel politika* merceğinden bakmaya zorluyordu. O kadar ki, reel politikanın gerekleri ve kendi iç mantığı, marksizmin ve sosyalizmin önemli birçok sorununa ilişkin tartışmaları kestirmeden belirleyebiliyor ya da kesip atabiliyordu. Bunun bir daha olmaması, en azından geçmişteki ölçülerde olmaması gerekiyor.

Bu durumda, geleneksel solun (Türkiye'den söz ediyorum), bir yandan vazgeçilmez bir girdi olarak örgütlü siyasal pratiğin getireceği deneyimle; diğer yandan da devrimci marksizm alanındaki aranışları, ilişki ve etkileşimleriyle, kendini yavaş yavaş yeniden inşa etmesi gerekiyor. Geleneksel solun, örneğin Sovyet deneyimine bakışta, leninist öncülük anlayışının yeniden yorumlanmasında, kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde devletin rolü konusunda, ulusal soruna yönelik kuramsal ve pratik-siyasal yaklaşımlarda, Türkiye'deki burjuva devrim sürecinin çözümlenmesinde, "yeni toplumsal hareketler" arasında özellikle feminizme biçilen değerde ve benzeri kimi başlıklarda, devrimci marksizmin diğer kesimlerinden ayrıştığı yönler kuşkusuz vardır ve daha da olacaktır. Ama, öncelikle devrimci marksizm alanında buluşulması, bu alandaki derlenip toparlanmaya ve güçlenmeye ağırlık tanınması, az önce sıralanan fiili ve olası ayırım çizgilerini daha bugünden kalınlaştırmaya göre çok daha sağlıklı bir yol olacaktır.

YENİ SOL'UN BİRİKİM'İ

Selçuk SOYLU

Türkiye solu 12 Eylül'de kendi dışında gelişen bir milad yaşadığından beri yeni olan herşeye dört elle sarılır oldu. Bu arada Türkiye'deki kökeni 60'li yillara kadar uzanan yeni sol, günümüzde hiçbir dönemde olmadığı kadar Türkiye solu üzerinde etkili oldu. Bu etkinin yoğunluğu, bütünsel olarak yeni sol tanımının içine yerleştirilemeyecek olan sosyalist öbeklerin de yeni solun uzanım alanı içine yerleşmiş olmalarıyla ölçülebiliyor.

Geleneksel soldan devrimci demokrasiye kadar birçok öbek seksen sonrasında yeni solu keşfetti. Bunun en fütursuzcasını Yeni Açılım dergisi ve kimsenin artık adını ağzına almak istemedigi Zülfü Dicleli örneğinde yaşadık. Likidasyon eşliğinde yaşanan bu deneyimde, Türkiye solu talihsiz bir radikal demokrasi girişimine yakından tanıklık etti.

Türkiye sosyalistlerindeki yeni sol etkiyi yaratan kaynaklardan en önemlisi olan Birikim dergisini konu alan bu yazıda Zülfü Dicleli'den söz etme gereği duyuluyor. Bir örnegi de Birikim'de var çünkü: Taner Akçam. Hernekadar mutfaktan bir yazar olmasa da Taner Akçam, hem en önemli deklarasyonlarını bu dergide yaptığı için, hem de sıklıkla Birikim sayfalarında arz-i endam ettigi için "Birikimci" sayılabilir. Ayrıca Akçam, Birikim dergisinin birşeyleri başardığında ne gibi felaketlere yol açabilecegi konusunda çarpıcı bir örnek oluşturuyor. Zira, Birikim 1975'teki ilk çıkısından bu yana devrimci demokrasiyi yeni sola çağıran bir misyonerliği sürdüregeliyor. Mutfaktan yazarların hakkını yememek için, Zülfü Dicleli ve Taner Akçam örneklerinde oldugu üzere farklı siyasi pratiklerden yeni solun özellikle marksizmle ilintisi olmayan bölmelerine zıplayanlarda bir tür hazımsızlığın yaşanabileceğini not edip Birikim'in bir "sosyalist kültür dergisi", bir teorik dergi olarak tarihine göz atalım.

İlk Birikim'ler

Birikim dergisi, 1975'te Murat Belge, Yavuz Çizmeci, Onat Kutlar, Ömer Laçiner ve Can Yücel'den (Murat Belge'nin seksen sonrasının Birikim'inin

100. sayısında ifade ettigine göre bu ekip içinde Yilmaz Güney de varmış, ancak çalışmalara katılmamış) oluşan bir yayın kuruluyla yola çıkarken, siyasi bir odak yaratma iddiasını taşımıyordu. "Çıkarken" başlıklı yazıda derginin amaçları şu şekilde özetleniyordu: "1) Teorinin büyük ustalarının ışığında, kendi sorunlarımız, hedeflerimiz, kendi toplumsal bütünlüğümüz açısından, kendi teorik dünyamızı kurmak; 2) Bunu yaparken yöntemi, bilimsel teoriyi ayni anda hem kavramak, hem uygulamak, hem de açıklamak; yöntemi soyutta değil, olması gereken yerde, somutun içinde bulmak; 3) Geçmişin ve bugünün kültürünü araştırmak, eleştirmek ve gelecegin kültürel temellerini şimdiden kurmak; 4) Sosyalist kültürü bir yasama sorunu olarak ele alıp işlemek; 5) Bütün bunların üstesinden gelecek bir aydın kadronun olusmasına katkıda bulunmak için mümkün olan her türlü çabayı harcamak" (1).

Bu söylenenlerin arkaplanında, yazarlarının (özellikle de daha sonraki süreçte dergiyi pratik olarak sürükleyecek Murat Belge-Ömer Laçiner ikilisinin) siyasi geçmişlerinden dolayı hareket geleneğine teorik gıda sağlamak ve bir nevi yol gösterici olmak düşüncesinin yattığını söylemek yanlış olmayacak. Sözün kısası, devrimci demokrasiye Yeni Sol aşısı yapma çabaları böyle ortaya çıktı.

Bu yazının asıl konusunu oluşturacak olan Birikim dergisinin seksen sonrası etkinligine geçmeden önce birinci döneme ilişkin satır başlarını belirleyelim: Birikim, Sıkıyönetim'in 1 Mayıs önlemleri çerçevesinde 1980 yılında yayınına son verilinceye kadar çıkardığı 61 sayıda batı marksizminin ve yeni solun Türkiye temsilciliği görevini başarıyla yürütmüştür. Açıklayıcı kenar notlarıyla, tanıtma yazılarıyla, çevirilen yazıların Türkiye için ne anlam ifade edebileceğini göstermeye çalışan imzasız yazılarıyla yeni bir okur ve yeni bir gündem yaratmak için gereken tüm çaba gösterilmiştir. Bu çabaların Türkiye için yeni birşey olan batı marksizminin teorik konularına ilgi uyandırmak gibi olumlu bir yolda ciddi adımlar olduğunu söylemek gerekiyor. Teorik geleneği oldukça kısır olan ve teorik metinlere de içinden devrim stratejileri çıkarabileceği zaman değer veren o zamanın Türkiye solu, Althusser'ı, Poulantzas'ı, Laclau'yu, Macciochhi'yi ve daha birçok teorisyeni, batıda süregelen birçok tartışmayı Birikim'den öğrendi. Ancak, Birikim içten içe biriktirse de teorik konulara pratiğin bazen önünden, bazen arkasından gelecek ama sonuçta pratiğin dar anlamda ihtiyaçlarını giderecek bir araç gözüyle bakan devrimci demokrasiyi kurguladığı ölçüde etkile-

yemedi. Seksene yaklaşırken Birikim, devrimci demokratların arayışlarına bir çözüm bulabilme konusuna yoğunlaşmış durumdaydı. Bu yoğunlaşma içinde, pratikte yapılan yanlışları teori yoluyla düzeltmek, Murat Belge'nin deyimiyle budamak (2) ve alternatif örgütün nasıl olabileceği konusunda akıl yürütmek üzerinde duruldu.

Seksen öncesi süreç içinde Birikim, belki de Murat Belge'nin özel Althusser merakıyla yapısalcı marksizm çerçevesinde, marksizmin temel kavramlarını kullanarak çözümlemelerini geliştirmistir. Bu konuda, seksen sonrasi marksist-leninistlikten daha genel bir sosyalizm tanımına geri çekilmeyi anlatırken Ömer Laçiner'in sözlerini dinlemek ilginç olacak: "Diyalektik maddeci" olmaktan söz eden marksizm-leninizme sık sık referans yapan Birikim'in o dönem dilini kullanırken, bunu katlanmamız gereken bir mecburiyetmişçesine yapmıyorduk; aksine bu terim ve kavramlara verdiğimiz içeriğe, daha doğrusu bunlardan anladığımız şeye içtenlikle inanıyorduk. Fakat öte yandan da aynı terim ve kavramlara bazı başkalarının verdiği içeriğe, kasdettikleri düşünüş tarzına da şiddetle karşı idik. Sanırım başlangıçta ve epey bir süre, aradaki bu ciddi farklılığın bizim "doğru" saydığımız yorum lehine giderilebileceği umudunu taşıdık. Ama şahsen bir süre sonra literatürde ve uygulamada yorumların da en az bizimkiler kadar gerekçeye, kanıta sahip olduklarını teslim etmemiz gerektiğini gördüm" (3).

Bu bakışla, Birikim seksen sonrası yeni bir politik dil oluşturma çabalarına ağırlık verecek, marksizmin getirdiği ağırlıklardan kurtularak daha kolay uçabilecektir.

İkinci Birikim Dönemi: Marksizmden Sivil Toplumculuğa

Birikim dergisinin tarihinde, 1989'da yeniden çıkışına kadar dokuz yıllık bir ara vardır.

Ancak, Birikim dergisi yazarları, bu süreçte magazin agırlıklı haftalık Yeni Gündem dergisi, İletişim Yayınevi çevresindeki yayın faaliyeti, Gençlik ve Toplum dergisi gibi faaliyetleri sürdüregeldiler. Halen kimilerinin kafasında süregelen E. Ali Türkmen'in deyimiyle "bu ülkedeki her olağanüstü olaydan sonra, sol entelijansiya açısından farklı üç kulvarı yani, Birikim'i, Yalçın Küçük'ü ve Aydınlık'ı izlemeden politika yapılamayacağı" düşüncesinin ilk tohumları o dönemde atıldı. Bu olgu, aynı dönemde

Gelenek kitap dizisi tarafından "Türk solunda üç aydın: Belge, Küçük, Perinçek" baslığı altında eleştiri konusu yapıldı. Gelenek'in haklı tepkisi, bu üç aydının nezdinde solda ortaya çıkan rantiyecilik zihniyetineydi.* Toplumdaki örgütlülük düzeyinin en alt düzeyde olduğu bu dönemde, siyasete ilgilerini henüz kaybetmemiş olan insanlarla yeni yeni sol siyasete ilgi duymaya başlayan üniversite gençleri, bu üç aydının çevresinde birer münazara izleyicisi konumundaydılar. O yılların en gözde siyasal etkinliğinin paneller olması, bu üç aydına at koşturabilecekleri geniş bir alan sağlıyordu.

Bu ortamda Birikim'in yeniden çıkmasını sağlayan koşullar oluşmuştu. Yetmişli yillarda devrimci demokrasiye sözünü dinletemeyen Belge, solun alabildiğine örgütsüz olduğu bu dönemde şaşırtıcı derecede geniş bir alıcı kesimle karşılaştı. Bu kadar alıcıya yeni, farklı birşeyler satmak gerekiyordu. Birikim, "sivil toplumculuk"la malul yeni ürününü 1989'da piyasaya sürdü. Bu kez, marksizmin içinde değil kıyısında, belki de dışında konumlanilacekti. "Bir teorik dergi olarak Birikim, sosyalist hareketin sorunlarını değil, bunun daha ötesinde ve öncelikli olarak bizatihi sosyalizmin kendisini ele almak istiyor. Bir insan ve dünya görüşü, kavrayış tarzı ve pratik olarak sosyalizmin kaynak, dayanak ve dinamikleri yeniden belirlemek ve böylece onun ayırdedici çizgilerini netleştirmek için bir çağrı, bu kapsamlı ve hayatı girişime bir katkı olmak üzere yayınına başlıyor" (4).

Çikiş bu sözlerle yapılıyordu. Şimdi, yeniden ele alınan ve marksizm dışı kaynaklara daha çok önem verdiği söylenen Birikim'in sosyaizminin temel özelliklerine bir bakalım.

---

* Sözkonusu yerde rantiyecilik şöyle açıklanıyordu: "Sosyalist mücadelenin aydını, ama elbette gerçek aydından söz ediyorum, yükünü nasil almişsa aynen öyle boşaltan bir marşandiz vagonu değildir. Yüklenme sürecini izleyen ya da onunla eşzamanlı olan son derece önemli bir işleme, çözümleme ve kurgulama süreci vardır gündeminde. Bu zihinsel emek süreci, sosyalist mücadeledeki aydının canalıcı işlevini oluşturur. Yük, ancak bu süreçle birlikte "boşaltım" aşamasına gelebilir. Ve, paylaşımı güçlendiren de bu süreçte ham yüke belirli bir biçimin verilmiş olmasıdır. Çünkü, ancak biçim verilmis, yeniden kurgulanmış bir yükün boşaltımı sırasındadır ki paylaşımcıların nitelikleri ve yeterlilikleri ön plana çıkabilir. Özellikle toplumsal mücadelenin kısır geleneklere dayandığı ülkelerde yetkin insanları yalnız bırakan, budur. Aldıkları yükü olduğu gibi boşaltanlar ise daha çok şarlatanlar, gevezeler ve sosyalizmin işportacılarıdır" (Metin Çulhaoğlu; "Solda Rantiyecilik", Gelenek, Sayı:19).

"İktisadi aklın eleştirisi", özellikle Ahmet İnsel ve Ömer Laçiner'in yazılarında geçen ve geleneksel sosyalizmin ekonomist olduğu öngörüsüyle beslenen bir düşünce olarak Birikim'in sosyalizmini sınıfın dışına taşımıştır. "Sınıftan kaçış", sözkonusu çevreyi Sosyalist Politika'nın sayfalarında hep tırnak içinde ele alınan, Türkiye'de bir türlü hareket olamamış "Yeni Toplumsal Hareketler"e taşımıştır. Kadın hareketi, çevre hareketi, yurttas girişimleri, barış hareketi gibi girişimler, Türkiye'de esas olarak sosyalistlerin biraz da Yeni Toplumsal Hareket yapalım diyerek yarattıkları, daha sonra da kendilerinin bunları gerçekleştirdiklerini unutup "Yeni Toplumsal Hareketleri önemsemek gerek" diyerek tapındıkları bir olgu olmuştur. Sözkonusu girişimlerin Türkiye'de gereğinden fazla önemsenmesinde ve sınıf hareketinin gölgede bırakılmasında Birikim dergisi ve çevresindeki yayın faaliyetinin etkisi büyüktür.

Şimdilerde burjuva politikacılarının da diline doladığı "sivil toplum" kavramı, Türkiye'de bugünkü yaygınlığına Gramsci sonrasi Batılı düşünürlerden ithal edilerek Birikim tarafından kavuşturulmuştur. İkide bir yapılan "Türkiye çözülüyor" tesbitlerine eşlik eden politik toplum- sivil toplum karşıtlığı ve bu kavramlaştırmaya verilen marksizm dışı içerik, politik yelpazenin değişik kesimlerinden muhatabını bulmuştur. Öyle görünüyor ki Birikim dergisi yazarlarına kalırsa, Ercan Karakaş'lı bir sosyal demokrasi, Aydın Menderes'li bir "orta sağ", Ali Bulaç'li bir siyasal islam (Ömer Laçiner buna dinî hareket diyor) ve hatta Muhsin Yazıcıoğlu'lu bir fasist hareket Türkiye'nin nurlu ufuklarına doğru atılan büyük bir adım olacaktır. Yoksa Murat Belge'nin Büyük Birlik Partisi'nin yayın organı olan Yeni Hafta gazetesine "ben klasik solculardan degilim" temalı tam sayfa röportaj vermesine ne anlam vereceğiz.

Sosyalizmi yeniden ele alma teması, "nasıl bir sosyalizm" sorusu çevresinde Türkiye solunda ütopyacılığa alan açmıştır. Yaşanmış hayal kırıklıklarından beslenen ve değişik uçukluklara yol açan bu yönelim, hareket geleneğinden de epey alıcı bulmuştur.

Devrimci Yol'un "tartışma süreci", Kurtulus çevresinin "sosyalist demokrasi" tartışmaları bu tür bir ihtiyacın Birikim'in seslenmeye çalıştığı kesimlerde de olduğunu gösteren ögelerdi."Kimlik" kavramı, Birikim'in seksen sonrası oluşturduğu sözlükte önemli bir yer tutar. Bu kavram, milliyetçilik başta olmak üzere birçok konuya yaklaşırken "siyaset" kavramına

alternatif oluşturmuştur. Sosyalizmi bilimsel temelinden koparıp bir etik seçim olarak ele almayı seçen Birikim yazarları, bu yönüyle marksizmi hegelcilik adı altında tarihselcilikten koparmak üzere çıktıkları yolda "iktidar"dan kaçış, örgütsüzlüge övgü gibi ortak noktalara ulaşmışlardır.

Yukarıda sözü edilen temel özellikleri sarmalayan, onlara biçimini veren asıl özellik ise, siyaset ve örgüt düşmanlığı, liberalizmden ödünç alınma totaliterlik kavramıyla jakobenizm eleştirisidir. Birikim, ilgisini marksizm dışına yoğunlaştırdığından beri aydınlanma ve modernizm eleştirisi için yönünü postmodernizme ve liberalizme çevirmiştir. Halbuki, aydınlanmanın ve modernizmin eleştirisi, ancak bunların bir ürünü olan marksizm ile yapilabilir. Yoksa dağılanı toplamaya kimsenin gücü yetmez.

Sonuç yerine;

Cumhuriyet gazetesinde Hasan Cemal-Osman Ulagay ekibi, İlhan Selçuk-Ugur Mumcu ekibini ayrılmak zorunda bıraktıklarında sıkıntı yasarlar. Gazeteyi yürütecek bir ekibe ihtiyaçlari vardır. İmdatlarına Birikim çevresi yetişir; Ahmet İnsel, Tanıl Bora, Akın Atauz, Ruşen Çakır vb. Behiç Ak da gazetede kalanlardandır, İlhan Selçuk'u despotlukla suçlayan bir karikatür çizer.

Çok net söyleyelim. Sosyalist Politika, kendisini Kürt Sorunu konusunda 4. Kongre'de Türkiye solunda ilk kez net tavır koyan TİP üzerine, seksenlere yaklaşırken "kemalizmden kopuş"u siyasal deklarasyonunun temel maddelerinden biri yapmış olan Sosyalist İktidar dergisi üzerine inşa etmektedir. Resmi ideolojinin Türkiye tarihinde her zaman egemen ideoloji olmadığını, kemalizmi ve Türkiye solundaki kemalist etkiyi eleştirirken liberalizm tuzağına düsülmemesi gerektiğini söylemektedir. Sosyalist ideolojinin her türlü bulaşıklıktan muaf olarak yoluna kendi başına devam edebilecegini iddia etmektedir.

Bunları söylemek gerekiyor, çünkü yukarıda sözü edilen kavgada ve başka yerlerde, Birikim dergisi kemalizme karşı liberalizmin yanında saf tutarken, siyasete karşı, iktidar vurgusuna karşı, jakobenizme karşı saf tutuyordu. Hiç gereıi yok. Çünkü, marksistleri sivil itaatsizlik, politik toplumun sivil toplum tarafından kuşatılması, burjuva demokrasisi, çok kimlikli, çok kültürlü bir toplum vb. kesmez. Yine sınıf eksenli politikaya övgü, yine

öncülüğe, jakobenlige övgü, yine iktidar vurgusu, yine devrim, yine sosyalizm" Öbür tarafta parçalanmışlık, postmodernizmin karanlık dehlizleri var, sınıftan kaçış var, ütopik sosyalistlere taş çıkartan bir "hemen şimdi"cilik var, kraliçenin saygıdeğer muhalefeti var. Bir Birikim okurundan dinleyelim bunları: "Politika hangi kimlik altında, hangi açılımla olursa olsun manasızlastı. İnsanların bu tür şeyleri algıladığı kanallarsa çoktan kireçlendi. Birşey anlatabilmenin ve anlayabilmenin sanat dışında, resim, edebiyat ve sinema dışında pek az yolu kaldı. Hatta belki de kalmadı. Hayatın akış hızı politik açıklamaları anlamsız kılıyor" (5).

Hayatın akış hızını yakalayan Birikim dergisi yazarlarının hepsi (belki Ahmet İnsel dışında, o da gazetelerde fıkra yazarlığı yapiyor) aynı zamanda pazar dergisi yazarlarıdır.

Yeni Gündem dergisinde başlayan bu gelenek, zamanın Güneş gazetesi, Yeniyüzyıl, Ekspres, Radikal Iki, Gazetepazar vb. yayın organlarında süregelmiştir. Ümit Kıvanç'ın, Tanıl Bora'nın, Ömer Laçiner'in ve tabii ki Murat Belge'nin her telden yazılarını uzun pazar kahvaltılarında okumak zevkli olabilir. Ancak, bu ilgi alanı çeşitliliğini, eksensizlik ve sorumsuzluk olarak sosyalist mücadeleye tahvil ettiğinizde sonuç dayanılmaz oluyor.

Örneğin, Türk Hava Yolları'nın 10.000 feet'in üzerindeki yüksekliklerde okunan Skylife dergisinde eski bir "İstanbul efendisi" olarak Balıkpazarı'nin öyküsünü yazarken, hangi mevsimde hangi balığın alınması gerektiğini anlatan Murat Belge, aynı üslupla sosyalistlere neleri terketmeleri gerektiğini, neyin eskidiğini, neyin yeni olduğunu öğretmeye çalışıyor.

Sözü burada bitirelim. Birikim hakkında birçok şey söylenebilir ve bugüne kadar Sosyalist Politika sayfalarında çeşitli vesilelerle söylendi de. Şunu belirterek geçelim. Bu yazıda Birikim dergisi hakkında ufak hatırlatmalarda bulunulmak istendi. Birikim, yeni sol'dur ve bunun sınırları içinde olanaklara sahiptir. Diğer sayfalarımızdaki yeni sol hakkındaki satırların bir kez de Birikim düşünülerek okunmasında yarar var.

Zira, tavşanın suyunun suyu pek tat vermiyor.

DİPNOTLAR

1. Birikim; "Çıkarken", Sayı:1, Mart 1975

2. Birikim; "Ömer Laçiner-Murat Belge Söyleşisi", Sayı:100, Ağustos 1997. Sözkonusu yazı, Birikim'i yakından tanımak isteyenlerce mutlaka okunmalı. Çok eğlenceli. "Diyalektik materyalizmi umursadığımı, emek-değer teorisini çok fazla doğru bulduğumu söyleyemem" gibi sözlerle süregiden, televizyonların diliyle konuşursak çok "keyifli" bir söyleşi. Hani, lazın biri Allah'a inanmıyormuş da Allah'ın da pek umurundaymış.

3. aynı yerde

4. Ömer Laçiner; "Yeniden Sosyalizm ve Sosyalizmde Devrim", Birikim, Sayı:1, Mart 1989

5. Ayşegül Devecioılu; "Ömrümüzün mevsimleri, beraberlik, ayrılık ve bu gibi şeyler-le Birikim'in âlâkası", Birikim, Sayı: 100, Eylül 1997.

BATIDA SOL "HÂLÂ" DÜŞÜNCE*

Ali Deniz TOROS

Marksist düşünce, bugüne değin yaşanan tarihsel süreç içinde, bir yanda marksist düşüncenin tarihsel-toplumsal-siyasal deneyleri verili tarihin ve toplumsallığın bütünlüklü yapısına uygun, belirli bir biçimini ve içeriğini taşımıştır. Söz konusu biçim ve içeriğe göre de marksist düşüncenin ideolojik-siyasal-kültürel ve toplumsal görünümü bir özgürlük taşımıştır. Diğeryandan marksist düşüncenin taşıyıcıları olarak da belirli isimlerden, belirli bir kuşaktan ya da belirli bir okul veya ülkeden de söz edebiliriz. Marksist düşüncenin taşıyıcıları olarak en çok kastedilen, düşüncenin kendisine, yani marksizme içkin olarak kurumsal-felsefi düzeyde yapılan ya da belirli alanlar üzerinde yoğunlaşmak ile kendisini gösteren özelliktir. İlk bölümde yer alanları marksist düşüncenin siyaset ve eylemcisi olarak nitelerken, aynı zamanda gelenekselci ve yapılandırıcı olarak da sınıflandırabiliriz. İkinci bölümdeki sözü geçen taşıyıcılar için ise, birinci bölümün özellikleri dışında kalan, somutlayamayan soyutçular olarak, çözümleyici (politik) olamayan düşünürler ve yapılandırıcı olmaktan çok derinleşmeci (marksizmin kuramsal alanlarında) olarak niteleyebiliriz.

Bu doğrultuda Metin Çulhaoğlu, son kitabında, bu yazıda yapılmaya çalışılan bölümlemeye net olabilecek bir yaklaşım sunuyor: "Kimi marksistler, sahip oldukları donanımla ağırlıklı olarak tarihe, özellikle sınıf mücadelesi deneyimlerine yönelmişlerdir. Kapitalizmin tarihsel gelişme eğilimlerinin saptanması, birikim süreçleri, sınıf mücadeleleri ve kapitalist devletin konumlanışı, bu kanaldaki marksistlerin temel konu başlıklarını oluşturmuştur". Bu vurguyu ilk bölümdeki nitelemelerle eş anlamda değerlendirmemiz mümkün. Bundan sonraki vurguyu da ikinci bölümdeki nitelemelerle içselleştirebiliriz; "İkinci kanaldaki ilgi ise, bir sistem olarak marksizmin kendisine, özüne yöneliktir. Bu ilgi, marksistleri, "derin marksizm" denilebilecek bir tartışma alanında toplamıştır. Marksist bütünlüğün

* Başlık, Perry Anderson'un "Batı'da Sol Düşünce" adlı kitabına değinide bulunarak konmuştur.

yorumlanması, yapı-özne ilişkileri ve genel olarak belirleme sorunu, derin marksizm alanının vazgeçilmez tartışma konularıdır" (1).

Perry Anderson'un marksist düşünce ve tarihsel sürece yönelik olarak "Batı'da Sol Düşünce" adlı kitabındaki yorumda; "Marksizm karmaşık ve dağınık bir gelişme göstermiştir. Ardarda geçirdiği değişimlerin, dönüşümlerin nedenleri ve biçimleri büyük ölçüde bilinmiyor" (2). Anderson'un bu yorumu 1982 tarihli baskıda yer alıyor, oysa bugüne yakın yaptığı yorumda ise "günümüzde kapitalizme yönelik yapılandan daha önemli olarak yapılan eleştiriye, toplumsal kutuplaşma ve ekolojik krizin öldürücü bileşimi konu olmaktadır" (3). Yapılan bu çözümleme ile, her iki vurgu arasındaki fark, Anderson'un ilk vurgusundaki soruya da yanıt oluşturacaktır. Yani, "marksizmin karmaşık ve dağınık" bir gelişme göstermesine neden olarak, marksist düşüncenin özünün ve çözümleme yönteminin tam olarak edinilememesi ile yanıt vermek mümkün. Marksizm, verili dönemin tarihselliği ve siyasi özgün koşulları bağlamında değerlendirildiğinde anlamlı bir yönteme oturtulacaktır. Bunun için de dağınık-karmaşık bir süreci olmayacaktır.

Bu anlamda, marksist düşüncenin kendine özgü gelişme evrimi ile marksizmi temsil eden teorisyenlerin kendi özgün yorumları birbirinden ayrı tutulması gerekiyor. Marksizmin böyle bir ayrımla daha özgün yorumlanabileceğnii düşünen Anderson, haklı olarak bize şöyle bir bakış yöntemi sunuyor; "Marks ve Engels'i daha sonraki dönemlerin gelişmeleriyle karşılaştırmak için bir ölçüde olabilecek teorik eserlerine damgasını vuran toplumsal olguları belirtmek yeterlidir" (4). Yani, Marks ve Engels'in düşüncelerinin ve siyasi yorumlarının geliştirilmesinde, yazıya dönüştürülmesinde yaşanılan dönemin ekonomik-politik-toplumsal koşullarının marksist düşüncenin gelişimi üzerinde etkin bir önemi olduğu vurgulanıyor.

Aynı tarihsel koşullarda, Marks ve Engels'in düşünceleriyle siyasi pratiğin birliğini sağlamakta talihsiz olduğu Anderson tarafından yorumlanıyor. Marks ve Engels'in yorumlarıyla verili nesnelliğin pratikte çakışması olmuyordu derken; "... Marks ve Engels'in katıldıkları devrimci hareketin dayandığı kitlenin kimliğinde zanaatçılık ve köylülük ağır basıyordu; küçük Alman proletaryası 1848 olaylarında ancak küçük bir rol oynayabilmişti ... Uzaktan tanık oldukları en gelişmiş toplumsal baş kaldırma olan Paris Komünü de aynı şekilde zanaatçı bir kimlik taşıyordu",

"sanayi işçisine dayanan: işçi sınıfı partilerinin gerçekten ortaya çıkması Marks'ın ölümünden sonra oldu. Marks'ın teorisiyle proletarya pratiği ilişkisi böylece hep eşitsiz ve dolaylı oldu" (5).

Bütün bu alıntılarda öne çıkarılan, Marks ve Engels'in proletaryaya tarihsel-toplumsal bir misyon yüklerken, 19 yy toplumsal gerçekliğinin henüz toplumsal değişime öncülük edebilecek bilinçli bir işçi sınıfının oluşmadığı yönündedir. Aynı zamanda, aynı yüzyıldaki toplumsal hareketliliğin proletaryanın bütünlüklü kimliği etrafında örülmediği ve harekete proletaryanın öncülük edemediği vurgulanıyor. Böylelikle, oluşturulan kuramsal yapı ile uygulanmaya çalışılan pratik arasında uyumlu olmayan/birbirini tamamlamayan bir eşitsizlik olduğu ifade ediliyor.

"Marksist düşüncenin gelişiminin bağlı olduğu öz, bilim ve felsefe, yapı ile özne, temel ile üstyapı arasındaki "gelgitlerin" ya da başka bir sözcükle "salınımların" ta kendisidir. Esas olan, dinamizmi yaratıp marksist düşünceyi geliştiren, doğrudan doğruya "bu" harekettir. Yoksa sorun, kesinlikle ve kesinlikle, saydığım ikilikler arasındaki boşlukta sabit bir noktanın "bilimsellik" adına seçilmesi ve burada karar kılınması değildir... marksizmi kısırlaştıran, daha doğru bir deyişle donduran, bilim ve bilimsellik adına sabit noktaların aranması..."dır (6). Marksist düşüncenin üretimini ve gelişimini sağlayan, dolayısıyla marksizme içkin bir dinamizm getiren marksizmin "salınımlarıdır". Marksizmin yazılı olanla (kuramla) dört dörtlük bir pratik gerçekleştirme çabasına girmesi kuramın hareketsizliğini doğurur. Öte yandan kuramda bilimsel kesinlik -mutlaklık- aramak da aynı tıkanıklığı getirecektir. Çünkü soyutlama süreci, somut olayların etkisi ile sürekli kendini yeniler. Düşünce, yeni düşüncelerin üretilmesi için pratik gelişmelerle etkileşime girer. Bu etkileşim önceki düşünceye ilerletici katkılar sunar. Yöntemde bilimsel kesinlik soyutlama yöntemini bir süreç olmaktan çıkarır, düşünceyi ve çözümlemeyi dar alanlar içinde tutar. Marksist yöntemin çözümleme yetisine bilimsel analiz içkindir. Ancak, bu bilimsellik, karşılaşılan olguları "bilim ışığı" altında incelemek, çözümlemek anlamına gelmez. Kendi içinde pratik ile hareket etmeyen bir kuram karşılaştığı olgular karşısında kendini yeniden üretemez. Tarihsel devinim, donuk-hareketsiz kuram ya da düşünceyi kısa zaman içnide siler. Bu anlamıyla kuramın zenginleşmesi ve yeniden pratik süreç içinde üretilmesi marksizmin yöntemsel özelliğidir. Bunu en iyi Bolşevik devrim deneyi kanıtlamıştır.

Marksizm kuramsal bütünlüğünü birebir pratik süreç içinde yeniden bulma olanağına sahip değildir. Bunun marksizmde bir eksiklik olduğunu düşünmek yerine, bir yetkinlik olduğunu düşünmek daha yerindedir. Dolayısıyla, marksizm toplumsal -siyasal olayların oluşum- gelişim süreçlerini algılama, yorumlama ve çözümleme yöntemini kendine içkin kılarken, aynı zamanda verili tarihsel koşulların özgünlüğüne göre de, siyasal-ideolojik ve örgütsel duruşun diyalektik yapısını oluşturan devrimci bir teoridir. Bu nedenle, sanayi proletaryasının cisimleştiği verili koşul dahilinde, marksizmin somut alanda (pratik içinde) doğrudan yansıma bulacağını düşünmek, marksizmi anlamamak demektir.

"O halde, bir bütün olarak marksist düşüncenin gelişimini belirleyen, bir yanda felsefe-bilim, öte yanda da teorik yapı-siyasal pratik ilişkileri olmak üzere, bu iki eksen arasındaki karşılıklı alışveriştir" (7). Marksizmin, sınıf mücadelesi içinde kendi gerçekliğini oluşturabilme, pratiğe yansıtma olanağını yaratabilme, teori ve pratik arasındaki açının uygun derecelere göre açılması sonucunda uygun olanı yakalayabilecektir. Teori ve pratik arasındaki bu açının uygun olan derecelerini gösterme yeteneği de siyasete, siyasi mücadeleye bağlı olacaktır. Dolayısıyla, uygun açının bulunması, siyaset alanının oluşturulmasına da katkısı olacaktır. Aynı zamanda böyle bir siyaset alanına yönelen siyasi kanallar ya da siyasete taşıma/ulaştırma yöntemleri de yaratılabilecektir. Siyaset kanalı, kuram ve ideolojinin bütünlüğünü, temel ilke ve niteliklerini bozmadan pratiğe taşımak için yöntem ve araçlar aramalıdır. Sözkonusu siyasi pratiğin gerçekleneceği tarihsel-toplumsal koşulların, teori-pratik arasında uygun açıların yaratılması sonucunda özgün siyasi görünümler, (yapılar) mücadeleler üretilebilecektir. Aynı zamanda kuramla uygun siyasi görünüm, uygun siyasi araçlar-örgütlenmeler, siyasi söylemler, siyasallaşmış kadro ve hareket yaratacaktır. Böyle bir siyasallaşma pratiği, marksizmin kuramsal ve ideolojik yeniden üretimine de katkı sağlayan/hızlandıran bir nesnellik olanağı yaratacaktır.

Sonuç olarak; Marks ve Engels'in düşüncelerinin, yorumlarının ve tüm eserlerinin "tarihsel deneyime ve sınıf mücadelelerine herhangi bir göndermede bulunmaksızın, salt kuramsal çabalarla yeniden düzenlenmiş bir üst sistemde konsolide edilmesi gerekmiyor" (8). Bu nedenle, tarihsel dönem ve siyasal süreçlerdeki kuram-pratik ilişkisinin gelişkinliğine olanak tanımayan

bir yorumlamanın fazlasıyla zorlama olacağını, aynı zamanda apolitizmi ve anakronikleşmeyi getireceğini düşünüyorum.

Buraya kadar yazılanlardan sonra son olarak eklemek istediğim bir konu var. Marks'ın yaşadığı dönemin talihsizliği olarak görülebilecek olan etkenler arasında en önemlileri; Marks'ın ve Engels'in düşüncelerinin dönemde yaygınlaşamaması; Marks ve Engels'i yorumlayabilen ve geliştiren örgüt ya da hareket olmaması; ve son olarak Marks'ın eserlerinin dörtte üçünün yayımlanmamış olması: "Marks'ın sağlığında yayımlanmamış eserleri arasında şunlar sayılabilir; Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi (1843), Ekonomik-Felsefi El Yazmaları (1844), Feurbach Üzerine Tezler (1845), Alman İdeolojisi (1846), Grundrisse (1857-8), Artık Değer Teorileri (1862-3), Kapital Cilt II ve III; Gotha Programının Eleştirisi (1875) Wagner Üzerine Notlar (1880)" (9).

Batı Marksizmi

Yazının bu bölümünde Batı marksizminin oluşum sürecini incelemeye çalışacağım. Batı marksizmi ya da "Euro-komünizm" olarak da adlandırılan Avrupa'daki marksist düşüncenin evrimi, Birinci Paylaşım Savaşı'nın siyasi koşullarına kadar, marksizm ilk elden ikinci ele geçerken bütün özgünlüğünü koruyordu. Öyleki, 1917 Ekim Devrimi bunun en önemli göstergesidir. Ancak, marksist düşüncenin siyaset-ideoloji-kuram alanlarında üçüncü el tarafından yeniden yorumlanmaya başlaması, düşüncenin evrimini başkalaştırmıştır. Buna göre; Marks ve Engels'den sonra tarihsel materyalizmi izleyen ilk kuşak içinde birinci evrede; "Labriola (d:1843), Mehring (d:1846) Kautsky (d:1846) ve Plekhanov (1856) hepsi Avrupa'nın daha geri kalmış doğu ve güney bölgelerinden geliyordu". İlk kuşağın ikinci evresi de Birinci Paylaşım Savaşı'na yönelen dünya konjonktüründe marksist düşüncede etkin olmaya çalıştılar. 20 yy.'ın ilk yılları dünyanın daha karmaşıklaştığı, kapitalist paylaşımın her alanda vahşice yaşandığı bir dönemde, Avrupa'nın doğu ve orta bölgelerinden "Lenin (1870-1923), Luxembourg (1871-1919), Hilferding (1877-1941), Troçki (1879-1940) Bauer (1881-1938), Preobrajensky (1886-1937), Bukharin (1888-1939)" tüm bu kuramcılar kimliklerini örgütlü ve politik mücadeleleriyle de bütünlediler. Bütün bu kuramcılar kendi ülkelerinde sol partilerin kurulmasında ve bu partilerin mücadelesinde önemli bir yer doldurdular. Kapitalizmin hızla

tekelleşmeye yönelmesi, buna bağlı olarak emperyalist oluşumun hızla gerçekleşmeye başlaması, Marks'ın kapitalizmi çözümlemesindeki soyutlamaların somut ifadesi yüzyılın bu evresinde daha canlı görünüyordu. Sınıfsal kategorilerin daha da netleşmesi gibi birçok olgu da bu evrede kuramcıları etkilemiştir.

İkinci kuşak, marksist düşüncenin gelişiminde birinci kuşağa göre marksizmi daha farklı bir nesnellikle kavramaya çalıştı. Bu nesnellik, İkinci Paylaşım Savaşı'na yönelten bir nesnellikti, dünyanın ideolojik olarak kamplaştığı, dünyadaki toplumsal alt-üst oluşların farklılaştığı, sınıfsal olanın artık ulusal olarak yaşanmaya evrildiği, ulusallığın faşizme varan bir uçlaşmaya kadar uzadığı ve faşizmin yaşandığı bir dönemdir. Siyasi pratik, örgütlü mücadele birinci kuşak kadar ciddiye alınmamıştır. Ciddiye alanlar da faşizmin şiddetine karşı durmanın ötesinde bir siyasallığa ve örgütlülüğe sahip olmamışlardır. Bu kuşağın temsilcileri daha çok marksist düşüncenin oluşum koşullarına (Marks'ın düşüncelerini belirleyen düşünürleri yeniden yorumlamaya yönelik) marksizmi önceleyen felsefeleri anlamaya yönelmişler. Diyalektik düşünceyi, tarihsel materyalizmi Marks ve Engels yerine bunları önceleyen düşünürlerin yorumlarıyla anlamaya çalışmışlardır. İkinci kuşakta yer alanlar; "Lukacs (1885-1971), Korsch (1886-1961), Gramsci (1891-1937), Benjamin (1892-1940), Horkheimer (1895-1973), Della Volpe (1879-1968), Marcuse (1898-1979), Lefebvre (1901-), Adorno (1903-1969), Sartre (1905-1980), Goldmann (1913-1970), Althusser (1918-1990), Colletti (1924-)".

İkinci kuşak marksizmle ilişkisini Avrupa'nın toplumsal-siyasal değişimi sürecinde kurdu. Buna göre, dünyada özellikle de Avrupa'da ideolojik olarak iki ayrı bloğun varlığı hem kuramcıları hem de dönemin gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerini önemli oranda etkilemiştir. Bu dönemde kapitalist blok sermaye birikiminde tekelleşmeye hızla evrilirken, teknoloji veya modernleşme savı ile emperyal bir politika izleyerek sosyalist blok karşısında her türlü baskıcı politikayı uyguluyordu. İkinci Paylaşım Savaşı'nın ardından, Batı Almanya'dan başlayarak, Vietnam, Hindistan, Japonya, Türkiye ve Şili'de kapitalist-emperyalizme bağımlı kılma politikalar yaygınlaştırıldı. Bunun aksine, sosyalist blok, özellikle İkinci Paylaşım Savaşı'nda Fransa ve İtalya'daki KP'lerin faşizme karşı direniş hareketlerine destek vererek ve faşizmi tarihe gömen tek ülke olarak

Sovyetler Birliği, dünyada sosyalizme meşruluk kazandırmıştı. Bu dönemde başlayan anti-emperyalist, uluslaşma-bağımsızlık mücadeleleri, sosyalist ülkelerin ülke ve insanlık yararına endüstri, teknoloji, bilgi üretme, kültür, sanat vb. alanlardaki başarıları sayesinde sosyalist blok tarihin komünizmde sonlanacak büyük savaşını emperyalizme karşı veriyordu.

Birinci kuşağın her iki evresindeki kuramcılar toplumsal-siyasal hareketlerde örgütlü-politik ve yönlendirici olabiliyorlardı. Ayrıca marksist kuramı somut mücadele içinde yeniden üreten kuramcı özelliklerine sahip olan bu kuşak, sınıf mücadelesini hem teori hem pratik anlamda zenginleştiriyordu. Ancak, ikinci kuşağın yaşadığı tarihsel dönemin toplumsal-siyasal koşullarında marksist kurama olan ilgileri, sadece kurama derinleşmek anlamında gerçekleşmiştir. Kuramı canlı-devingen kılacak olan pratikten yalıtık tutarak, kuramın toplumsal nesnelliğini yok saymak gibi özellikler marksist düşüncenin yeniden üretimini sağlayamamıştır. Marksist kurama olan ilgi sınıf mücadelelerinden kopuk ve bu mücadelelere etkisiz kalacak bir alanda gerçekleşmiştir.

Ancak batı marksizminin bütün kuramcıları için benzeri bir eksikliğin varlığından yanlış bir gidişatın olduğundan da söz edemeyiz. Birebir örgütlü-siyasal pratik içinde yer almayan ya da yer alan kuramcılar olmasıyla birlikte, önemli olan marksizme "ön açıcı", "kavramsal", "düşünsel" zenginleştirici katkılarının marksizme teorik planda hareket kazandırmış olmasıdır.

Yazının bu bölümünde batı marksizminin nitelikleri olarak sıralayabileceğimizi özelliklere bakalım.

a) Batı marksizminin ayırıcı özelliklerinden ilk ve en önemlisi politik pratikten yapısal olarak kopukluğuydu. Birinci Paylaşım Savaşı sonrasındaki kuşaktan farklı olarak; klasik marksistlerin (birinci kuşak) örgütlü-politik ve düşünsel işlevi olan partilerle politik bağları bulunmaktaydı. İkinci kuşak ise, 1918'den 1968'e kadar geçen sürede teori ve protik arasında organik bir birlik/bütünlük kurmayacaklardı. 1968'den sonra da zaten batı marksizmi ideolojik-kuramsal yapısını, hemen hemen bütün politik denebilecek tutumlarını belirlemiş olacaktı. Dolayısıyla 1968 sonrası dönem ikinci kuşağı birinci kuşağın nitelikleriyle buluşturan bir tarihsel uğrak olmayacaktı.

Bunu en iyi Frankfurt Okulu'nun izlediği yönelimle örnekleyebiliriz. Frankfurt Okulu kapitalizmin verili koşullarında marksist düşüncenin,

sosyalizmin kuram-ideoloji-siyaset-kültür alanlarıyla ilgili teorik üretimlerde bulunacaktı. Rosa Luxemburg, Frankfurt Okulu'nun politikadan bağımsız kılınması çabalarına tümüyle karşı olmasına rağmen, Okul özgün teorik çalışmalara ağırlık verdi. Teoriye ağırlık verilmesine rağmen yine de 1920'ler boyunca Okul, "işçi hareketinin geleneksel sorunlarıyla uğraşmış, sağlam ampirik çalışmalarla ciddi teorik analizleri birleştirmiştir". 1929'da, kuruluşlarından beri Frankfurt Okulu'nu yöneten Avusturya'lı marksist tarihçi Grünberg bu görevden ayrılarak, 1930 da yerine filozof olan Horkheimer geçer. "Horkheimer açış konuşmasında Frankfurt Okulu'nun çalışmalarının büyük ölçüde yeniden yönlendirileceğini belirtmiş, tarihi maddeciliğin bir "bilim" olarak ele alınmasından çok, ampirik araştırmalarla desteklenen bir "toplumsal felsefe" olarak geliştirilmesine önem verileceğini söylemiştir." Bu dönemle birlikte Okul, ilk dönemin teoriye ağırlık tanımasının sonucu sınıf mücadelesine daha az katkı sağlarken, 1930'dan sonra az olan katkı tümüyle yok olmuştur. Dolayısıyla marksist düşüncenin temel çözümleme yöntemi olan tarihsel maddeciliğin, tarihsel-toplumsal olay ve olguları algılama, yorumlama ve çözümleme yöntemi sadece felsefi alanla, sadece yorumlama darlığıyla ele alınmasına yol açtı. 1932'de Frankfurt Okulu "Sosyalizm ve İşçi Hareketinin Tarih Arşivi" yayınını durdurdu, yeni yayın organı "Toplumsal Araştırma Dergisi" gibi ılımlı bir ad taşıyordu.

1933 Nazi dönemi, Frankfurt Okulu'nun Almanya dışına taşınmasına neden oldu. Horkheimer Okul'un 1934'de New York'taki Columbia üniversitesine bağlandığını açıkladı. Frankfurt Okulu'nun ABD'ye taşınması "Okul'un Sosyalizme biçimsel olarak bile bağlı olmayan bir yığınsal işçi hareketinden de, sağlam bir marksist gelenekten de yoksun bir politik ortama götürdü. Okul, yeni çevresinde sürekli olarak yerli burjuva düzenine ayak uydurma yolunda sürüklendi, yerli akademik çalışmaların ya da ortak duyarlılığa uymak için eski ve yeni çalışmalarının yayımlanmasını yasaklayarak alışılmış anlamıyla pozitivist nitelikte sosyolojik araştırmalara yöneldi. Yeni yerinde kendini komufle etmek için politikadan neredeyse bütünüyle uzaklaştı" (10). Frankfurt Okulu'nun 1949-50'de tekrar Almanya'ya dönmesi, Okul'un toplumsal işlevinde ve doğrultusunda ABD'deki temel değişmeyi düzeltmedi. Artık, Batı Almanya savaş sonrasının ABD denetimindeki gözde kapitalist ülkelerinden biri olmuştur.

b) Batı marksizminin diğer özelliği de Bolşevik devriminin Sovyetler

ile sınırlı kalması sonucu, sosyalist devrimin Rusya dışına yayılamaması ile geliştirilen, batıya özgü bir yorum devrimin taşınmamasını olumsuzluyor. Aynı zamanda devrimin yayılmaması, devrimin yapıldığı ülkenin de bozulmasına neden olduğu vurgulanıyor. Bu bozulmanın marksist düşüncenin yeniden üretimlerinde de olumsuz etkilere yol açtığı vurgulanıyor. Sovyet marksizminin devrimden sonra ideoloji-kuram üretiminde geri kaldığı eleştirisi haklı görülebilir. Ancak bir ülkenin yönetimi söz konusu ise, hele ki bu ülke dünyada tek sosyalist ülke ise, ideoloji-kuram üretiminden çok sosyalizmin sürekliliğine ağırlıklı önem verilmiştir. Reel sosyalizmin böylesi bir hakkı olduğuna inanıyorum.

Ancak, devrimi yapan partinin de zaman geçirmeden ideoloji-kuram-siyaset alanlarındaki üretimsizliğini gidermesi gerekiyorken dünyadaki tek sosyalist deneyin kolayca çözülmesine yol açtığı için, partinin bu tutumunu haksızlıkla değerlendiriyorum. Sovyet marksizmi, batı marksizmi karşısında durmuştur; "Batı marksizminin belli başlı eserlerinin hepsi de politik yalnızlık ve umutsuzluk ortamlarında yazılmıştır" (11).

Bu bölümde her iki tarafın da, yani bir tarafta, Bolşevik devriminin siyasi kopuşu, Sovyetlerin toplumsal-siyasal koşullarında sosyalist ideolojinin hegemonyasını oluşturma çabaları, süresince sosyalist sovyet insanını ideolojileştirme-siyasallaştırma süreçlerinde toplumsal devrimin gerekleri tam olarak karşılanamamıştır. Az önce değindiğimiz gibi Sovyet marksizmi "donmuştur". Bunun çok açık, anlaşılabilir ekonomik-tarihsel-toplumsal faktörlerinden ötürü yaşandığını söyleyebiliriz. Yine de bu bir hak değil. Diğer tarafta, batı marksizminin genişçe bir bölümünün sınıf mücadeleleri pratiğinden geriye düşmesi, marksizmi toplumsal-siyasal koşullar içinde yeniden yorumlamak ve çözümlemek gerekirken, sadece Marks'ın dolaylı olarak da Engels'in öznel yorumlarını, gelişim süreçlerini anlamaya (keşfetmeye) yöneldiler. Kısacası sovyet insanı sosyalist iktidar koşullarında nesnel faktörlerden ötürü depolitize kılınırken, batı marksizmi kapitalizmin çatışmalı ve bunalım üreten koşullarında apolitikleşmiş ve teorizme yönelmiştir.

Sonuçta, batı marksizminin reel sosyalizme bakması ve sonuçlar/dersler çıkarması mümkünken, yapılan tek şey "tek ülkede sosyalizm"e ve bununla beraber Stalin'e muhalefet etmek olmuştur. Bunun sonucunda da sovyet deneyi reddedilmiştir. Peki, batı marksizmi bunun karşısında ne kurguladı ve

ne gerçekleştirdi? Hiçbir şey. (Bu noktada daha önce sadece değindiğim vurguyu tekrarlamak istiyorum; batı marksizminin örgüt ve siyaset pratiğinde marksizm adına katkısı hiç yok diyecek kadar azdır. Ama ideoloji-kuram-kültür-sanat vb. alanlara dönük yararlı bulunabilecek üretimleri vardır). Bu nedenle, batı marksizminin oluşum niteliklerinden biri olarak, reel sosyalizme muhalif olması ve sosyalist deneyi reddetmesi biçiminde düşünebiliriz. Batı marksizminin reel sosyalizme karşı/ters gelebilecek kuramsal-ideolojik-siyasal temellendirmelere ve mücadele anlayışlarına yönelmesine bir yerden sonra sovyet deneyinin bahane olduğunu düşünebiliriz.

c) Batı marksizminin ikinci nitelikle eş anlamda değerlendirilebilecek diğer özelliği de "SSCB'nin ideolojik-politik yönlendiriciliğinde' oluşturulan III. Enternasyonal'in batı marksizmini olumsuz etkilediği vurgulanıyor.

Son iki özelliği de kapsayacak şekilde batı marksizminin reel sosyalizmle olan uyumsuzluğunu anlamaya çalışırken, batı marksizminin, marksizm anlayışını değerlendirelim; "Ekonomik ya da politik yapıların zamanla teorinin asıl işi olmaktan çıkması, Avrupa marksizminin bütün ağırlık merkezinin felsefeye kaymasıyla atbaşı gitmiştir" (12). Birinci kuşağın izleyicisi olamayan, dolayısıyla toplumsal ve siyasal olandan, yani sınıfsal olandan kendini ayrıksı tutan batı marksizmi, daha çok felsefeye, birey/varlık sorunlarına, kapitalizmin sonuç olgularına dönük yorumlama ve derinleşme çabalarına yönelmiştir. Batı marksizminin sınıfsal olandan uzaklaşmaya başlaması, örgütlü siyasi pratiğin verilmesinden öte egemen ideolojinin-kültürün yeniden üretimiyle yeni bir ideolojik eklemlenme üretmiştir. Buna göre kapitalizm karşıtlığını muhalif olma temelinde kurgulayan ve kapitalizmin çelişkilerini nedensel ilişki kurmadan çözümleyen, muhalefeti sadece lokal olanlarla kısıtlayan bir anlayış geliştirmiştir. Barış, çevre, kadın, yeni toplumsal hareketler gibi konulara ilgi gösterilmiştir.

"Birinci Dünya Savaşı öncesinin marksist aydınlar kuşağı Orta ya da Doğu Avrupa'nın üniversite düzeniyle hiçbir zaman bütünleşmemişti. Temsil ettikleri teori ile pratik arasındaki politik birliğin biçimi hiçbir akademik mevkiyle uyuşamazdı. Onlar üniversiteler yerine, kendilerinden beklenileneceği gibi, militanlık hayatlarının herhangi bir çalışması gibi parti okullarında ya da özel işçi okullarında ders vermişlerdi" (13). Birinci kuşağın, bu özelliği belki o dönemin tarihsel koşullarına göre akademik-entellektüelizm bu aydın kuşağın kuram inceleme-entellektüelizm tarzının

içkin olmasının nesnel anlaşılırlığı var mı? Yok. Çünkü, sınıf mücadelelerinin 20. yy.'ın başlarındaki gibi yaşanmadığı doğru, ama yüzyılın orta dönemleri de ilk dönemler kadar yoğun sayılabilecek sınıf mücadeleleri yaşadı. Bir ideolojik kutuplaşma, ideolojik saflaşma ve siyasallaşma, yoğunlukla yaşandı.

Bu noktada yapacağım alıntılarla batı marksizmi ve Sovyet marksizmi ya da klasik marksist gelenek arasındaki ayrımları daha net göstermeye çalışacağım: "Marksist teorinin asıl odak noktasını politika ve ekonomiden felsefeye, resmi merkezini de parti toplantılarından fakültelere kaydıran dış belirleyici etkenler bu dönemin iç karartıcı tarihi yazılmıştır" (14).

"Herşey marksist teori ile kitle pratiği arasındaki politik birliğin kopmasıyla, bu iki şey arasında olması gereken sıkı ilişkinin önüne geçilemeyecek şekilde yeni bir eksene doğru kayması sorununu vermiş gibiydi... Devrimci sınıf hareketinin sağladığı çekim gücü olamayınca, bütün geleneğin yönü gitgide çağdaş burjuva kültürüne doğru kaymıştı. Marksist teori ile burjuva teorisi arasında ince ama sürekli bir yeni ilişkiye bırakmıştı" (15).

Batı marksizminin devrimci etkinliğinin yok denecek kadar zayıflaması klasik marksist geleneğin sürekliliğinden de bir kopuşa yol açtığı gibi, hatta Avrupa özgülünde düşünüldüğünde kendine özgü bir "marksizm" ve sol anlayış geliştirdiğini söyleyebiliriz. Batı marksizminin kendine özgü olan anlayışını, ideolojik ve siyasal yapısını incelerken göreceğimiz konular; sınıf mücadelesinin yüzyılın başlarına görece gerilemesi, ancak sınıfsallığın kendini her alanda yine de üretiyor olmasına rağmen, batı bu sınıfsallık içinde kendine yer edinmedi, aksine sağa geçiş özelliği gösteren bir nitelik sergiledi. Marksizmin siyasal-sosyal pratik içinde yeniden üretilememesi, üretilenin de sadece felsefe alanında ve "fakülte" zemininde gerçekleştirilmesi ideolojileşmeyi ve politizasyonu sağlayamayınca, marksizm ve doğallıkla sosyalizm kendi içindeki tutarlı bütünlüğün kopuş eksenine oturmasına yol açıyor. Üstüne üstlük, Sovyet marksizmi karşısında geliştirilen anti-sovyetik apolitik duruşun, batı marksizminin düşünsel temelini oluşturduğunu bilmemize rağmen, batı marksizmi kolaycı bir biçimde hem tarihsel kavrayışın hem de güncel olanın yorumlanmasında yanılgı içine düşmüştür. Batı marksizmi, kapitalist sistemin sınıfsal hegemonyasına karşı bir duruşu örmesi tarihsel olarak zorunluyken, Sovyet marksizmine karşı durması ve reel sosyalizme Stalin'i merkeze koyarak muhalefet etmesi tarih-

sel kavrayıştaki darlığı ve yöntem bozukluğunu gösterir. Aynı zamanda, sınıfsal olandan da gittikçe uzaklaşması söz konusudur.

d) Batı marksizmi temsilcilerinin darlık ve kopuş eksenine oturttukları marksizm anlayışlarından kolayca yanılgıya sürüklendiklerini şundan da çıkarabiliriz. Marx'ın "1844 El yazmaları"nın 1932'de yayımlanması Batı marksistlerinin marksizm yorumlarının tarihsel talihsizliğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü, batı marksizminin özgün anlayışı, Marx'ın kendi içinde tutarlı olan düşünsel gelişimini tersine çevrimiştir. Yani, Marx felsefeye tarihsel maddeciliği, proletarya diktatörlüğünü ekleyerek düşüncenin tarih ve toplumla yoğrulmasını sağladıktan sonra, felsefeden uzaklaşarak politikaya yönelmiş ve siyasetin üretim ilişkilerindeki etkinliğini kavramıştır. Sonrasında düşüncesinin merkezi olarak üretim tarzını incelemeye, yani ekonomi alanına yönelmiştir. Marx'ın düşüncesinin ilk dönemlerindeki eşitsiz gelişimi Marx'ın karşılaştığı olayların çözümlenmesinde belirli bir eksikliğin varlığından söz etsek de, bunu olgunluk döneminde tümüyle atmıştır. Marx'ın düşüncesi, kuram-ideoloji-felsefe-siyaset-ekonomi ve toplum-tarih konularında bir bütünlüğe kavuşmuştur. Oysa batı marksistleri, Marx'ın düşüncesini bütünlüğe kavuşturan sürecin tersini izlemişlerdir. Marx'ın "olgunluk dönemi"nde en çok ilgilendiği sorunları ikinci planda bırakıp ekonomi ve politikaya sırt çevirmişlerdir. bundan sonra da yaptıkları felsefe alanına yönelmek ve derinleşmek olmuştur.

e) Batı marksizmi temsilcilerinin (özellikle ikinci kuşağın) birinci kuşak marksist temsilcilerden farklı olarak, klasik marksist geleneğin kapsadığı alanlardan farklı alanlara yönelen, tarihsel maddeciliğin yöntemi dışında farklı yöntemleri kullanan bir tarz-anlayış oluşturuldu. Psikoloji-kültür-felsefe-bilim ve endüstri-birey-modernizm-yeni toplumsal kategori ve hareketler gibi benzeri alanlar, batı marksistlerinin çağdaş yöntemleri-kavramları kullanarak sıkça başvurulan ve sahiplenilen ilgi alanları oldular. "Bu gelişmelerin sonuçları üç yönlüdür: Birincisi, temel olarak yöntem sorunları üzerinde odaklaşan epistemolojik çalışma belirgin bir ağırlık kazandı. İkincisi, yöntemin somut olarak uygulandığı başlıca alan bağımsız bir alan taşıyan estetik ya da daha geniş bir anlamda, kültürel üst yapılar oldu. Sonuncusuysa, bu alanın dışında kalan ve çoğunlukla spekülatif bir biçimde klasik marksizmde bulunmayan yeni temalar geliştiren yönelimlerin birbiriyle uyarlı bir yoluydu, kötümserlik eylemsizlikti" (16).

f) Batı marksizmi sınıf mücadelesinin sorunlarına yönelik alanlar yaratmadı. Kapitalist ekonomi üzerine, üretim tarzının hareket yasalarına dayanarak klasik ekonomik çözümlemeler yapılmadı. Kapitalizmin verili düzenini yıkmak ve bu yönde sınıfa öncülük etmek ne batı marksistlerinin ne de bu anlamda hiçbir aracın yönelimi olmadı. Batı marksizmi çalışmalarının ağırlıklı ilgi alanı üstyapılar üzerinde yoğunlaşmak olmuştur. Batı marksizmi içinde "yapılan araştırmaların tipik konuları Devlet ya da Hukuk değildi, Kültür bu ilginin odak noktası oldu. Kültür dünyası içinde de batı marksizminin düşünsel gücünü ve yeteneğini en çok yönelttiği alan öncelikle sanattı" (17).

g) "Batı marksizmi topluluğunun hiçbir büyük teorisyeninin eserini, metinleri yakından tanıyarak ya da asgari bir analitik dikkat ortaya koyarak ciddi bir biçimde değerlendiren ya da sağlam bir eleştiri getiren bir başka teorisyen yoktur" (18). Batı marksizminin özgün anlayışı, kendi içinde çok farklı eksenleri barındına ve kapsadığı alanlar itibarıyla sınırsız genişleme özelliği gösteren bir anlayış tarzı geliştirdi. Bu sınırsız genişleme özelliği ve farklı eksenler, batı marksizmi içindeki kuramcıların öznel bölünmelerini ve her kuramcının kendine ait bir alanı olmasını doğurmuştur. Bu durum öznel olan bölünmeleri, keskin olan uzlaşmazlıkları doğuruyordu. Batı marksizminin kendi içinde böyle çatışmalı-kaotik bir durumun olması, marksist yorumlayışın iç dinamizmi, zenginliği olarak yorumlanabilir. Ancak, bu aynı zamanda marksist anlayış içinde bir tutarsızlığa yol açtığı gibi bütünlüğün sağlanmasına da olanak tanımaz.

Toparlamaya çalışırsak; Ekim devriminin tarihi tam boy değiştirme gücü tüm dünyayı etkilemişti. Dünyanın değişik bölgelerinde olduğu gibi Avrupa'da da devrimci bir dalganın yükselmesini sağlayan, sol hareketin gücünü arttıran bir tarihten geçiliyordu. Avrupa faşizmi karşısında, Avrupalı komünist partiler ve Sovyetler Birliği dirençle karşı koymuşlardı. Ancak, Ekim Devrimi'nin Avrupa'dan başka ülkelere sıçramaması sonucu komünist partilerin teorik donukluğuna ve ideolojik geriliğine yol açmıştır. Bunun beraberinde devrimci dalganın inişe geçmesi siyasallaşma sürecinin de gerilemesini doğurdu. Batı marksizmi siyasi mücadeleyi sınıf pratiğinden geriletince, siyaset üst yapısal alanda ve daha dar çerçevede kurgulanmaya başlanıyor. "Varlıklarını dışsal bir tarihin otoritesine borçlu olmaya başladılar. Zamanla o tarihin de uzağına düşseler bile, onun dışında hiçbir

kazanç sağlayamamaları çok uzaklara gitmelerine neden oldu" (19). Bunun artından, Sovyetler Birliği'nin somut sosyalizm deneyi olmasından ötürü, Batı marksizmi derinleştiği sınıfsal olmayan alanlardan, Sovyet marksizminin eksik kaldığı üstyapısal alanları iyi-kötü doldurmaya çalıştı. Siyasal plânda ise, Sovyet marksizmine siyasi muhalefet salt Stalin odağında sabitlenmiştir. Sovyet marksizmine hatta daha çok Stalin'e muhalefet, sovyet deneyinin ideolojik-siyasal-örgütsel girdilerini önemsememeye ve iktidar-devrim-sınıf, merkeziyetçilik gibi ögeleri de mücadeleden reddetmeye varmıştır. Batı marksizminin kendi içinde bu alanlara dönük farklı yorumları olsa da, batı marksizminin bugün geldiği nokta, "Yeni Sol" denecek bir formasyonu türetmiştir. Bu formasyona göre de demokratizm, serbest piyasa koşullarının tekelleşmemesi koşuluyla sürekliliği, evrensel insan hakları, devlet ve ideoloji-siyaset alanlarının dışında kamusal ilişkiler arasında belirlenmiş tuhaf bir "sosyalizm" anlayışı türetilmiştir. Böylece, kapitalizmin sömürü sistematiğini meşru gören (Avrupa Birliği gibi) ve uluslararası sermayenin silahlı ve silahsız baskı gücüne barış-insan hakları misyonu veren kuruluşları (BM, NATO gibi) meşru gören parlamentarist "sosyalizm" anlayışı türetildi.

Daha önce de vurgulandığı gibi batı marksizminin kendi içinde "sağ" ya da "sol" marksizm yorumları yapılabilmektedir. Bu yorumlara göre batı marksizmi kavram üretme, yeni açılım sunma çabaları arasında marksizme önemli, zenginleştirici katkıları olmuştur. Yazının bu bölümünde Batı marksizminin önemli temalarından biri olan 'hegemonya' kavramını incelemeye çalışacağım. Neden hegemonya? Çünkü, bu kavram hem batıda hem de batı dışındaki coğrafyalarda siyasi mücadeleleri ve ayrı kavramlaştırmaları doğurmuştur. Hegemonya kavramını incelerken hem Gramsci'nin kavrayışına, hem Rusya'daki Bolşevik devrim sürecindeki kullanımına bakacağız.

Batı marksizmindeki diğer temalar yanında yazıda hegemonya kavramına yer vermemin nedeni, bu kavramın diğer kavramlarla incelendiğinde; hegemonya kavramı iktidar ve iktidar yapısına, siyasete, örgütlü mücadeleye ve ideolojik karşı duruşu örmeye daha yakın olan bir kavramdır. Bu anlamda Gramsci'nin hegemonya kavramının diğer kavramlardan farkı ,"bu kavramın tarihsel maddeciliğin eksenine oturmasındandır. Yani bu kavramla somut-amprik olaylarla bilimsel yöntem arasında kurduğu tarihsel ilişki yöntemiyle diğer temalardan ayrılıyor" (20). Sonuç olarak hegemonya

kavramı, marksist yönteme daha içkin ve politik kurguda daha bütünlüklü yer tutan bir kavramdır.

Hegemonya

Hegemonya kavramı, ilk olarak önce Plehanov, ardından Axelrod ve sonra da Lenin tarafından geliştirilmiştir. Hegemonya kavramını bu dönemde, dönemin düşünürleri sayasi bir içerikle açıklamışlardır. Bu dönemin siyasi mücadelesinde hegemonya kavramının mücadele anlayışına geliştirici katkıları olmuştur. Bu katkılardan en önemlisi ortak çıkarlar için mücadelede sınıf ittifakını kurmak olarak sayılabilir. Hegemonya kavramı, Rusya'da gerçekleştirilecek demokratik devrim için proletaryanın önderliğinde diğer ezilen ve sömürülen katmanlarla ortak mücadelenin oluşturulmasını sağlamıştır. Bu anlamda, proletaryanın önderliği hem ideolojik hem de siyasi mücadele yönteminde ve diğer toplumsal katmanlar üzerinde yönlendirici ve belirleyici olşudur. Hegemonya kavramı, bu anlamıyla epey işlevli kullanılmıştır. Özellikle 1905 devrimci atağından sonra Lenin bunun önemini fazlasıyla değerlendirmiştir.

1922'de Komintern'in IV. Kongresi'nde proletaryanın tarihi değiştirici toplumsal özne olduğu vurgulanmıştır. Proletaryanın bu misyonunun burjuvazi tarafından sürekli aksatılması, bozdurulması ise burjuva sınıfının tarihsel misyonu olarak vurgulanır. Aynı zamanda burjuvazinin, işçi sınıfının bilinçlenme süreçlerinde engelleyici olmak adına, burjuvazi ekonomik sorunlarla siyasi sorunları birbirinden ayırarak sınıfın bilinçlenme sürecini, bilinç yapısın bozmaya ve proletaryayı misyonundan alıkoymaya çalıştığı vurgulanır. Bu anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere burjuvazinin proletarya üzerinde ideolojik-siyasi-kültürel bir egemenlik kurduğu ve bu egemenliğin de burjuvazinin hegemonya kurma çabası olduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle hegemonya kavramının ilk kez burjuvazinin yanlış bilinçlendirme süreçlerinde kullanıldığını görüyoruz. Burjuvazi, kendi hegemonyasının sağlamlığına yönelik olarak da birçok araç-yöntem geliştirmiştir.

Gramsci, Komintern belgelerinde karşılaştığı hegemonya kavramı içiniki eksenli anlatım tarzını geliştirmiştir. Birincisi, hegemonyanın ittifak ekseninde kurgulanmasıyla yapılanıdır. Hegemonya, bu eksende ortak çıkar ve yönelimler için mücadele birliği geliştirme düzeyinde kullanılmaktadır. Gramsci, bu ekseni geliştirerek Rusya'da uygulanan NEP dönemi poli-

tikalarına dayanarak hegemonya kavramının hem ekonomik hem de korporatif olabileceğini vurgular. Bu eksende, hegemonya kavramını yalnızca siyasi ve ahlaki bir bütünlük içinde kavramaz. Gramsci, ikinci eksende hegemonyayı tanımlamaya çalışırken proletaryanın oluşturduğu ortak çıkar bloğunun ortak düşmana karşı şiddet kullanıp kullanmama tartışmasında, kullanılmamasından yana tercih yapar. "Troçki'nin burjuvazi üzerinde proletarya diktatörlüğü, köylülük üzerinde proletarya hegemonyası" ifadesinde yer alan hegemonya anlayışından ayrı olarak, Gramsci uzlaşmadan yana ve şiddet kullanımından tercihen uzak kalır. "Eğer iki kuvvetin birliği (proletarya-köylülük ADT) üçüncüsünü (burjuvazi ADT) yenmek için şartsa, silaha ve zora başvurmak (bunlar mümkün sayılsa bile) yöntem ile ilgili bir hipotezden öte birşey olmaz. Tek somut imkân uzlaşmadır. Düşmanlara karşı zor kullanılabilir, ama çubuk asimile edilmek istenen ve "iyi niyeti" ile coşkunluğuna ihtiyaç duyulan yandaş bir kesime karşı değiliz" (21). Bu değerlendirmeyle Gramsci'nin doğu (Rusya) için "silah ve zor"un kullanılmasına belirli bir anlam biçtiğini ancak Batı Avrupa) için bunun uygun olmadığını düşünüyor. Çünkü Batı'nın Doğu'ya göre gelişkin bir sivil topluma, daha güçlü bir mevziye sahip olduğunu düşünüyor. Güçlü sivil toplum ve güçlü bir mevzi ile Batı'da devletin sarılmış olduğunu ve toplumsal güçlerle devlete basınç uygulanabildiğini düşünüyor. Böylelikle, Doğu'daki gibi bir devrimci sıçrama ile değil, Batı'da gelişkin bir demokratikleşmenin (evrimleşmenin) bir biçimiyle de olsa sosyalizme taşıyacağını düşünüyor.

Gramsci hegemonya kavramını, Rusya'da uygulandığından farklı olarak ve Komintern'in belgelerinden de ayrı olarak, kavramı daha da genişleterek "hegemonya"yı gittikçe siyasetten, (yani sınıfsal olandan) kapitalizm karşısı daha mücadeleci örgütlükten, özcesi devrimcilikten alıkoyucuw bir anlamlandırmaya yöneltmiştir. Yukarıdaki uzlaşmacı vurguya ek olarak Gramsci, "Bir sosyal grubun üstünlüğü iki şekil alır; "egemenlik" ve "entellektüel-ahlakî yönlendirme". Bir sosyal grup silah zoruyla kendisine bağımlı kılmaya ya da "tasfiye etmeye" çalıştığı düşman kesimler karşısında egemen, müttefik ve dost kesimler karşısında yönlendirici olur" (22) anlatımıyla, klasik Rus ayrımı (diktatörlük-hegemonya) yerine "egemenlik-yönlendirme" kavramları yerleştirilmiştir. Aynı zamanda Gramsci, az önceki anlatımıyla Rusya'daki proletarya vurgusu yerine, burada burjuvazi adına

hegemonya kavramını genişletme çabasına girişmiştir. Yani, burjuvazinin egemenlik aygıtlarının ya da iktidarının düşmana egemen dosta yönlendirici olduğunu açıklıyor. Gramsci'nin kapitalizm koşullarında, burjuvazinin iktidarı döneminde proletaryanın sermaye iktidarı için dost mu ya da düşman mı olduğunu muğlak bırakıyor ya da burjuva iktidarını proletarya ile çıkarlarını ortaklaştırmaya, uzlaştırmaya yönelik bir "sivil toplum" öneriyor. Toplumsal formasyonu, sınıfsal kategorizasyonun ötesinde kavrayan bir tarih, proleterya adına teslimiyet tarihidir. Rusya bu teslimiyeti parçalamıştır. Ancak Gramsci, Batı'nın ekonomik-siyasal-toplumsal yapısını tarihselliğin ötesinde kavramıştır. Böyle olunca, Gramsci'de siyaset ve toplum sınıf omurgasından yoksun ele alınmıştır.

Gramsci, sivil toplum önermesini uzlaşma ekseninde kurgularken burjuvazinin "ileri" unsurlarıyla "gerici" unsurları arasında bir ayrıştırmaya gittiğini düşünüyorum. Burjuvazinin iktidarını sömürücü, baskı ve şiddet kullanan, ezen kapitalist/sermaye iktidarı olarak anladığını ve burjuvazinin aydınlanmacı kesimini bundan ayırdığını düşünüyorum. Gramsci'nin sivil toplum alanı sınıfsal temelli bir ayrım değil, sadece baskı-zor aygıtı karşısında ortak çıkarlar için bir araya gelmiş toplum katmanlarının ittifakından söz eder. Öyle ki, Gramsci Batı toplumunda devletin sivil toplum tarafından kuşatıldığını, bunun için de devletin sivil toplum tarafından kolaylıkla aşılabileceğini vurguluyor. Gramsci için önemli olanın sivil toplum alanını genişleterek iktidarın hegemonyasını dağıtmaktır. Bunun için "Rusya'da Çarlığı devirmek için zor kullanmaya karşılık proletaryanın köylülüğü ikna ile kazanmasını ifade eden hegemonya kavramını Gramsci, Batı'da burjuvazinin kendi yönetimi için işçi sınıfından elde ettiği onay şekilleri için kullanmıştır" (23). Gramsci, böylelikle işçi sınıfının burjuvazinin hegemonyasına onay vermemesini düşünüyor. Bu anlamda sivil toplumun işçi sınıfı içinde burjuvaziye karşı hegemonya oluşturması gerektiğini düşünüyor. Gramsci hegemonya kavramının Rusya'da toplumsal ittifaklar çerçevesinde ele alındığını, batıda ise bu kavramın burjuva iktidarlarının yapısal sorunlarına yönelik ele alındığını düşünüyor. Sınıf mücadelesi ya da siyasetin özgün koşulları kendine has kavramlar üretilmesini ve bu kavramların mücadelenin ihtiyaçlarına göre anlamlandırılmasını sağlamıştır. Böyle olunca hegemonya kavramı Rusya'daki kullanımı ile daha sınıfsal ve politik, Batı'daki kullanımı ise siyasi ön kabulle üretilmiş olsa dahi, daha

sonra kavram sınıfsal özelliğini yitirmiştir. Dolayısıyla siyasi olma özelliği de kalmamış ve hegemonya kavramının genişletilmesi entellektüel bir çabanın ötesine geçememiştir. Gramsci'nin Batı için düşündüğü mücadele modeli de şudur: Sivil toplum alanını genişletmek, mevzi alanını geniş ve derin kılmak, işçi sınıfı içinde hegemonya oluşturmak.

Gramsci toplum yapısını iki düzeyle ele alır; "Birisi genel olarak 'özel' kurumlar (organizmalar) toplamı anlamında 'sivil toplum' olarak adlandırılan düzey, öbürü ise 'politik toplum' yani devlettir" (24). Bu ayrıştırmada Gramsci, egemenlik ve yönlendirme ikili zıtlığını temel alır. Egemenliği, baskı-zor aygıtı ile devlete ve politik topluma yükler. Yönlendirme/hegemonya kavramını da uzlaşmacı, ortak çıkarları bütünleştirici, politik toplum ya da devlet karşısında "Birleşik Cephe" oluşturmak için kurguladığı bir kavram olarak ifade eder. Gramsci politik toplum kavramını verili üretim tarzına ve üretim ilişkilerine toplumu/halkı bağlı kılma, bu kesim üzerinde üretim tarzının çıkarlarına uygun baskı aygıtlarını kullanmak anlamında politik toplum kavramını geliştirmiştir. Sivil toplum kavramını da toplumdaki çeşitli kurumların ve grupların (Kilise-tarikat-sendika-okul-dernek-toplumsal özgünlüğü olan gruplar) baskı-zor aygıtı karşısında oluşturulması gereken hegemonya içinde kullanmıştır.

Toparlarsak;

• Gramsci Doğu ve Batı arasında farkların olduğunu vurguluyor. Bu farklara göre Batı'nın burjuva devrimlerini gerçekleştirdiğini Doğu'nun bu devrimci sıçramayı yaşamadığını karşılaştırıyor. Bu devrimci dönüşümün olmaması sonucunda iki coğrafya arasında üst yapısal öğelerin de farklı olduğunu ifade ediyor. Bunun için de Doğu'nun üstyapısal değişiminde geri kaldığı vurgulanıyor.

• Doğu'da Sivil toplumun "başlangıç halinde-peltemsi" olduğunu, oysa Batı'nın "gelişkin dirençli" bir sivil toplumu olduğu anlatılıyor.

• Doğu'da devletin yönetim mekanizmaları arasında daha baskın bir ağırlığı vardır. Batı'nın ise gelişkin bir sivil topluma sahip olmasından ötürü "dengeli" bir devleti vardır.

• Batı'nın işçi sınıfı üzerindeki hegemonyası devletin "dengeli" olmasına yol açarken, Doğu'da ise işçi sınıfı üzerinde devletin hegemonyasının tam olmadığı vurgulanıyor.

• Batı'nın işçi sınıfı üzerindeki hegemonyası, işçi sınıfını onay veren/rıza gösteren bir yapıya kavuşturmuşken, Doğu'nun işçi sınıfı üzerinde böylesi bir hegemonyası henüz yoktur. Dolayısıyla Doğu'da devletin ele geçirilmesiyle sosyalizme geçmek hegemonyanın tam olmamasından ötürü mümkün iken, Batı'da daha çok işçi sınıfı üzerindeki hegemonyanın kırılmasına, burjuvaziye karşı bir hegemonya oluşturulmasına önem verilir.

• Doğu'daki mücadelenin "manevra" özelliği içerdiğini, Batı'nın ise Doğu'nun devrimci olabilecek özelliğine karşı daha evrimci bir mücadeleyi içeren "mevzi" mücadelesi anlatılır.

• Tüm bu niteliklerinden sonra Doğu'daki mücadelenin daha yıkıcı, daha hızlı ve kopuş getirebilen bir mücadele olduğu vurgulanır. Batı'nın ise toplumsal-siyasal dönüşümünde daha uzlaşmacı, "ölçülü", kendiliğinden ilerleyen bir mücadele özelliği taşır.

Sonuç olarak, Türkiye

Türkiye'de sosyalist hareket, marksist gelenekle yüzeysel ve eksikli ilişkilenmiştir. Marksizmin sınıfsal çözümleme ve tarihselliği yorumlama yöntemini içselleştiremeyen Türkiye solu, öncelikle bu boşluğu gidirmek zorundadır. Türkiye'deki devrim mücadelesinin teoriden yoksun ve ideolojik bağımsızlıktan uzak olması, Türkiye sosyalist hareketinin marksizmi sadece hareket eksenli kavramasına neden olmuştur. Türkiye solu kapitalizm karşıtı mücadelesini, örgütlü-siyasal pratiğini marksizm temelli bir kimlikle üretmek zorundadır.

Türkiye solu hareket'e verdiği önemden biraz daha fazlasını marksizmin düşünce yöntemini içselleştirmeye, tarihsel maddeciliği ve proletarya diktatörlüğünü ideolojik-siyasal örgütsel perspektifine içkin kılmaya çalışmalıdır. Aksi halde, Türkiye solu salt hareket geleneği ile anılacaktır. Aynı zamanda, marksizmin yüzyılımızdaki liberal-yeni sol yorumlarının Türkiye solunu etki altına alması da olasıdır. Bu anlamda bir tercih yapılacaksa, tercih; sosyalist devrim ve proletarya diktatörlüğü'nden yana olacaktır. Bu tercih, türkiye solunun marksist yöntemle kuram geliştirmesine, reel sosyalizmin tüm deneylerini soyutlayabilmesine ve Batı marksizminin kurama uygun olan kavramsal üretimine de kavuşturacaktır.

DİPNOTLAR

1. Metin Çulhaoğlu, "Bin Yılın Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu", Sarmal yay., s. 217.

2. Perry Anderson, "Batı'da Sol Düşünce", Çev.: Bülent Aksoy, Birikim yay., s. 9, 1982.

3. Perry Anderson, "Kapitalizme Hangi Seçenek", Sosyalist Politika, Sayı: 16, Mart 1998.

4. Perry Anderson, "Batı'da Sol Düşünce, s. 11.

5. a.g.e., s. 12.

6. Metin Çulhaoğlu, "Avrupa'da Marksizm: Uzaktan Gözlemler", Gelenek 17, s. 38.

7. a.g.y., s. 36.

8. Metin Çulhaoğlu, Bin Yılın Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu, s. 220.

9. Perry Anderson, "Batı'da Sol Düşünce", s. 13.

10. a.g.e. s. 56.

11. a.g.e. s. 69.

12. a.g.e. s. 78.

13. a.g.e. s. 78.

14. a.g.e. s. 79-80.

15. a.g.e. s. 87-88.

16. a.g.e. s. 144.

17. a.g.e. s. 118.

18. a.g.e. s. 109.

19. Gelenek; "Gündem", Sayı: 3, Ocak 1987, s. 8.

20. Perry Anderson, a.g.e., s. 125.

21. Perry Anderson, "Gramsci, Hegemonya, Doğu/Batı Sorunu ve Stratejisi", Çev.: Tarık Günersel, Alan yay., s. 37-38.

22. a.g.e. s. 40.

23. a.g.e. s. 74.

24. a.g.e. s. 41.

'60'LARDA TÜRKİYE'DE KÜLTÜR HAREKETLERİ

Ahmet Hamdi AKALIN

Şunu belirtmek isterim ki, bu yazıda kültür ve sanat üzerine kurumsal bir inceleme yapılmayacak. Amacım, Türkiye'de özellikle 1960'lı yıllar ve onu izleyen "70"lerin başında kültür ve sanatı, onu kuşatan siyasal atmosferle verebilmek. Bunu şunun için yapıyorum; bir dönemin kültür, sanatını açıklayabilmek, onun oturduğu nesnelliği açıklayabilmekle mümkündür. Bunun için ise öncelikle dünyanın ve Türkiye'nin siyasal atmosferini kavramak şarttır.

Peki, ne oluyordu İkinci Dünya Savaşından 60'lı yıllara uzanan süreçte dünyada?

"2. Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkan SSCB, faşizme karşı savaşan ve yıkıma uğrayan tüm halkların gönlünde yer edinmiş; ekonomik, bilimsel-teknik ve siyasal alanlarda yeni bir atılım sürecine girmiş... Sosyalizm insanlık tarihinde uzaya ilk çıkma başarısını gösteriyor. Çin Komünist Partisi, yüzyıllardır afyonlanan halkını ayağa kaldırmış; zafere ulaşan Çin Devrimi tüm ezilen halklara yeni bir gelecek sunuyor. Tito, Nehru, Nasır ve Sukarno önderliğindeki "Bağımsızlar Hareketi" sömürgeciliğe karşı savaşta çok geniş bir yeni cephe açıyor... Doğu Avrupa ülkelerinin katılımıyla sosyalizm bir sistem düzeyine büyüyor... Küba Devrimi Latin Amerika'da ilk gediği açıyor, ABD hegemonyasını sarsıyor... Arkasından Nikaragua'da Sandinist Hareket (C. Fonseca Amador dönemi), Uruguay'da Tupamaros, Şili'de MİR hareket"... Che Guevara Latin devrimini evrensele taşıyor... Vietnam devrimi 1954'te Dien Bien Fu'da Fransa'yı dize getirdikten sonra, şimdi de ABD'nin vahşi savaş makinasını kepaze ediyor... Patrice Lumumba önderliğinde Kongo'da (Zaire) başlayan anti-sömürge devrimler tüm Afrika'ya yayılıyor.

Cezayir, Bin Bella önderliğinde Fransız sömürgeciliğine son darbeyi vuruyor... Siyonist işgale ve Batı emperyalizminin müdahalelerine başkaldıran Filistin Devrimi, yarattığı FEDAİ kavramıyla, Orta-Doğu halk-

larının gönlünde taht kuruyor, tüm bölge devrimcileri için güçlü bir çekim merkezi ve dayanışma ocağı oluyor" (1).

İşte, Türkiye'deki devrimci dinamikler ve 1968'deki Mayıs hareketleri bu tarihten etkilenerek şekilleniyor. 1968'de Avrupa ve Amerika'ya baktığımızda ise şunları görüyoruz: Vietnam'a karşı ABD saldırganlığı ve onbinlerce gencin denizaşırı topraklara gönderilmesi, ülke çapında özellikle gençler arasında büyük tepki doğuruyor ve ABD'li gençler askere gitmemek için direniyor... Siyah Önder Martin Luther King, 'Yoksul Halk Yürüyüşü'nü örgütlemeye çalıştığı sırada, Memphis'te öldürülüyor, bunun üzerine yüzü aşkın Amerikan kentinde siyahlar barikatlar kurarak silahlı direnişe geçiyor... Tarihinde ilk kez Wall Street üç gün süreyle işgal ediliyor, borsa çalışamıyor... Fransa'da 1968 Mayıs hareketleri patlak veriyor. Öğrenci eylemleri ve sokak çatışmaları başlıyor. Milyonlarca işçi hayatı durduruyor.

"68" hareketlerinin basıncı Avrupa ve Amerika'yı kendine çeki-düzen vermeye, reformlar yapmaya zorluyor. Fakat "68"deki bu uyanış bir devrim getirmiyor. Tam tersine kapitalizm, "68"in basıncıyla yaptığı reformlarla, değişen koşullara ayak uydurarak kendini yeniden üretmeyi biliyor ve geliştiriyor. 68 hareketinin, devrimci bir kopuş sağlayamaması, tam tersine kapitalizmi reforme etmesi ve sistem içinde erimesinin temel nedeni olarak, bu hareketin, kapitalizme bütünlüklü bir ideolojiyle karşı çıkmaması, genelde Amerika ve Avrupa solunun anarşizan özgürlükçü eğilimlerle ortaya çıkması ve sol güçlerin iktidarını hedefleyen bir perspektifin olmaması vb. gösterilebilir.

Türkiye'ye baktığımızda ise; 1960 ünivresite hareketlerini, 27 Mayıs'ı, TİP'in kuruluşunu ve meclise girişini, 1967'de DİSK'in kuruluşunu, FKF'yi, DEV-GENÇ'i, DİSK'li işçilerin grev ve fabrika işgallerini, Ege'deki ve Doğu'daki köylü mitinglerini, 15-16 Haziran direnişini vb. görürüz.

Tüm dünyadan bir sol dalga geçmekte. İşte Türkiye de 1960'lı yıllar ve "70"lerin başında kültür ve sanat, dünyayı ve Türkiye'yi saran bu siyasal atmosferde şekillendi.

"68'de bütün Türkiye'yi saran toplumsal uyanış kültür ve sanat alanlarını da etkilemişti. Yeni kurulan Türk Sinematek'i en parlak yılını yaşadı, ayrıca Genç Sinema adlı grup farklı bir sinema anlayışı üstünde çalışmalara başlamıştı. Tiyatro Türkiye'deki en büyük sıçrama dönemine girdi. Halk Oyuncuları, Ankara Sanat Tiyatrosu'nun oyunları kapalı gişe sürüyordu.

Kenterler, Haldun Dormen tiyatroları da toplumsal içerikli oyunlara öncelik vermeye başlamıştı. Devrim İçin Hareket Tiyatrosu ve İşçinin Tiyatrosu, Türkiye'de sokak tiyatrosunun ilk örneklerini sergiliyor, bunlar grevlerde ve mitinglerde oyun oynarken, mahallelerde "korsan" oyunlar sergiliyorlardı. Basında da toplumsal sorun ve araştırmalara büyük yer veriliyordu. Çetin Altan'ın yazılarını yayınladığı Akşam büyük tirajlara ulaşmıştı. Kitap yayıncılığında da nitel ve nicel bir sıçrama sağlanmıştı. Ankara'da Sol Yayınları, marksist klasikleri düzenli biçimde yayımlamaya girişmişti. Devrimci deneyime ilişkin Batı'da çıkan yeni yayınlar da marksist klasiklerin yanında Ekim, Toplum, Ant, Gün, Sosyal, Payel, Öncü, Habora gibi yayınevleri tarafından sıcağı sıcağına çevrilerek yayımlanıyordu" (2).

Bu alıntıyı, Ragıp Zarakolu'nun 1960'ların başından "70"lere uzanan süreçte kültür ve sanattaki gelişimleri, dönemin siyasal atmosferini yansıtarak en sade ve en özet biçimde verdiğini düşündüğüm için yaptım. Ragıp Zarakolu'nun o dönemde kültür, sanat alanında yapılan çalışmaları anlatırken, "68'de bütün Türkiye'yi saran toplumsal uyanış kültür ve sanat alanlarını da etkilemişti", demesi yanlış anlaşılmamalı. En azından benim Türkiye'yi saran toplumsal uyanışı "68" senesiyle başlattığımı veya sadece "68"le sınırlı tuttuğum zannedilmemeli. Türkiye'de tek başına bir "68" yaşanmadı. Bu anlamda Türkiye için "68" yerine 61-71 döneminden bahsedilebilir. Bu yüzden Ragıp Zarakolu'nun cümlesini "1960'larla Türkiye'de başlayan toplumsal uyanış kültür ve sanat alanlarını da etkilemişti.", diye okumak doğru olacaktır.

60'larda Beyaz Perde

"1960'lı yıllar dünya sinemalarında hareketliliğin, değişimlerin gözlendiği yıllardır. Fransa'da Yeni Dalga, İngiltere'de Özgür Sinema akımı başlamış, Amerika'da Vietnam Savaşı'na karşı oluş, gençlerin geleneksel değerleri kendi yöntemleri ile yadsımaları, sistemle bütünleşmeme hareketleri yeni Amerikan sinemasının köklerini oluştururken, Bonnie and Clyde, Graduete, Little Big Man gibi öncü filmler ortaya çıkmıştır" (3).

Peki Dünya Sineması bu hareketli ortamda iken, Türk sinemasında neler oluyor? Toplumdaki ekonomik, siyasal ve kültürel alanlardaki hızlı değişim Türk sinemasına da yansıyor. Edebiyat uyarlamaları yapan, güncel sorunları

işleyen bir Türk sinemasının yanında artan tüketim talebine, çılgınca bir tempo ile film yetiştiren Yeşilçam Sineması'nı görüyoruz.

Türkiye'deki değişimi, toplumsal sorunları yansıtan filmlere örnek verirsek... Metin Erksan, Fakir Baykurt'un aynı adlı romanından sinemaya aktarılan "Yılanların Öcü"nü (1962) çekti. Filmde kırsal kesimdeki mülkiyet ilişkileri ve çekişmeleri, genel olarak köy sorunları işlendi. Sansür tarafından yasaklanan film, dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in özel izniyle gösterime girdi. "Gecelerin Ötesi" (1960), "Susuz Yaz" (1963), "Acı Hayat" (1963) gibi filmlerinde Erksan, kimlik bulamayan gençlik, konut ve mülkiyet sorunu gibi güncel konuları işledi.

Halit Refiğ, "Şehirdeki Yabancı" (1963) ile işçi sorunlarını ve toplumla çelişen aydının sorunlarını yansıttı. Grev ve sendikalaşma gibi toplum gündemine yeni giren konular da Türk Sineması'na yansıdı: Ertem Göreç'in "Karanlıkta Uyananlar"ı gibi.

1960 sonrası, Türkiye'de kapitalistleşme ve sanayileşmenin hızlandığı yıllardır. Bu gelişmeler ise iç göçü hızlandırmış, kentler yeni sorunlarla karşılaşmıştır. "Gecekondulaşma yaygınlaşmış, kente göç edenler büyük kentin çevresini saran bu yeni mekânlarında, yepyeni bir yaşam tarzını kurmuşlardır. Sanayileşme ile birlikte iç göçler, kentleşme, değişimin artık somut bir olgu olarak varlığını göstermektedir. Tüketim alışkanlıkları yerleşmiş, gelenekler sarsılmış, toplumun günlük yaşamı, değerleri, tutum ve davranışları hızlı bir değişme sürecine girmiştir" (4).

Halit Refiğ'in "Gurbet Kuşları", Türk Sineması'nda kente göç edenlerin sorunlarına ilk kez geniş olarak yer veren, iç göç sorununu toplumsal boyutları ile irdeleyen ilk örnektir. "Bitmeyen Yol" filmiyle Duygu Sağıroğlu da iç göç sorunun incelemiştir. "Gurbet Kuşları"nda ve "Bitmeyen Yol"da göçün temel nedeni ekonomik sıkıntılardır. Bunun dışında kent yaşamı ile ilgili umutlar, kentin eğlence-tüketim olanaklarından yararlanma üzerinedir. Örneğin "Gurbet Kuşları"ndaki Maraşlı ailenin İstanbul'a göç etmelerinin nedenini, Baba Tahsin Efendi şöyle anlatmakta: "Maraş'taki işlerimiz bozulunca, dede yadigarı bahçeli evi, dükkanı satıp, savmaya mecbur kaldık. Artık taşı toprağı altın İstanbul'a dört elle sarılmaktan başka çaremiz yoktu" (5). Yani "60"ların sinemasında kent, daha iyi yaşanabilecek bir yer olarak yansıtılmıştır.

Yine 60'ların iç göçü işleyen Türk filmlerinde göç edenlerin, köylü ya da taşralı olmaktan duyduğu ezikliği, zengin olma ve sınıf atlama isteğini görürüz. Örneğin, "Gurbet Kuşları"nda Tahir Efendi İstanbul'a ayak basar basmaz şunları söylüyor: "Allahın izniyle şah olacağız bu İstanbul'a şah!" Yoksa köylü Haybeci daha da güvenir kendisine ve şunları söyler: 'Hay taşına toprağına kurban olduğum, ekmeği bol İstanbul, len kahpe şehir koru kendini, Haybeci geliyor, sana kral olacak kral!" (6)

1960'larda daha iyi yaşanabilecek bir yer olması dolayısıyla bir çekim merkezi olarak yansıtılan kent 1970'lerdeki göç olgusunu işleyen filmlerde marjinal işlere olanak veren istihdam yapısı ile bir çekim merkezi olarak yansıtılmıştır. 1960'larda köylü ya da taşralı olmaktan eziklik duyulması, zengin olma, sınıf atlama gibi istekler 1970'lerdeki sinemada yerini varolan durumu kabullenmeye ve kentlilere karşı kendini savunmaya bırakmıştır.

1960'lı yıllarda Türk sinemasını inceleyen bir yazının o dönem sinemacılar arasındaki kamplaşmayı incelememesi düşünülemez. Dönemin Türk sinema ortamını belirleyen kamplaşma iki temel düşünsel ayrımdan ortaya çıkmıştır. Evrensellik ve yerellik. Evrenselliği savunanlar, 1965 yılında kurulan Sinematek derneği çevresinde, yerelliği savunanlar ise 1962 yılında Kulüp Sinema 7 olarak kurulan, daha sonra Türk Film Arşivi adını alan kurumun çevresinde toplandılar. Sinematek Derneği "Yeni Sinema" dergisini çıkartırken, Türk Film Arşivi önce "Özgür Sinema"yı daha sonra, sinema sözcüğünün özgürlükten çok ulusallığa ihtiyacı olduğunu düşünüp, "Ulusal Sinema"yı çıkardı.

Öncelikle bu iki kampın Türk Sineması'na nasıl baktığını açıklayalım. Sinematek Derneği'nin yayın organı olan Yeni Sinema'nın ikinci sayısındaki başyazı bize evrenselcilerin Türk Sineması'na bakışını anlatır: "Yeni Sinema, ulusal sinemanın gelişmesi, sanat değeri belirli bir düzeyin üzerinde eserler verebilmesi için önce içinde bulunduğumuz durumun korkusuzca açıklanmasını, nedenlerinin çeşitli yönleriyle ve dürüstçe ortaya konmasını istemektedir. Derginin yazarları yerli sinema endüstrisinin sorunlarının, toplum yapımızla sıkı ilişkiler bulunduğunun, bu yüzden soyut, ayrı bir alan olarak düşünülemeyeceğinin bilincindedirler. Bu sorunların çözülebilmesi için köklü tedbirlerin, yeniden düzenlemelerin gerekliliği açıktır. Türk sineması, bir sanat olarak da, öbür ülkelerin sanatından soyutlanmış bir biçimde düşünülemez. Yeni Sinema, Türkiye ölçülerine değil

evrensel sinema sanatı değerlerine önem vermektedir. Bu yüzden sanat düzeyinde gelişen ulusal bir Türk Sineması, bu evrensel çabaya katılıncaya kadar Yeni Sinema, öncü dergilerinin sürdürdüğü savaşı izleyecek, daha da ileri götürecektir" (7).

Kendi tezlerini türkiye topraklarının kendine özgü oluşuna dayandıran, evrenselcilerin bakışını eleştiren, Ulusal Sinema'nın ikinci sayısındaki "Türkçe Düşünmek" başlıklı yazı yerelcilerin sinema anlayışını bize şöyle anlatmaktadır: "Bugünkü sinema ürünlerimizin kalitesini toptan savunmak ya da 'savunuyorsun' demek akıllılık olmasa gerek. Bizim üzerinde durduğumuz konu Türk Sineması'nın inkârıdır. (...) İnkârcılık Türk Sineması'nın bilinçli bir gelişme göstermesi ve kendi ülkemizin sorunlarına eğilmesiyle başlamıştır. Sanatçıların kendi halkına dönme, sorunlara çözüm yolu arama çabaları, yabancı kültürden ayrılma, kendi köklerinin derinliklerine inmeyle olduğundan, ister istemez yüzeyde kalmış yabancı kültüre tutuklu olanları karşısında bulmuştur" (8).

Evrenselcilerle, yerelciler arasındaki polemikler "Toplumsal Gerçekçilik" ve "Halk Sineması" kuramlarıyla da devam eder. Halit Refiğ'in formülasyonuna dayanan "Halk Sineması" kuramı üzerine yapılan tartışmalar evrenselcilerle yerelciler arasındaki düşünsel ayrımı bize daha net biçimde verir. Yerelcilerden Halit Refiğ'e göre, "Türk Sineması yabancı sermaye tarafından kurulmadığı için emperyalizmin sineması, milli kapitalizm tarafından kurulmadığı için burjuva sineması, devlet tarafından kurulmadığı için devlet sineması değildir... Türk sineması doğrudan doğruya Türk halkının film seyretme ihtiyacından doğan ve sermayeye değil emeğe dayanan bir sinema olduğu için 'halk sineması'dır..." (9)

Evrenselcilerden Onat Kutlar, Halit Refiğ'in 'halk sineması' kuramını temellendirdiği görüşlerini, haklı olarak biraz da alaycı bir tarzda eleştiriyor. Onat Kutlar, Halit Refiğ'in Türk Sineması'nın devlet sineması olmadığı savına karşılık, Türkiye'de ilk sinema denemelerinin devlet tarafından desteklenen filmler olduğunu vurguluyor, milli kapitalizmin sineması olmadığı savına karşılık da, Türk Sineması'nın sonraki denemelerinde çeşitli sermaye gruplarının desteği ile film yapıldığını ve bunun içinde İpek Film, Kemal Film gibi iki ayrı film yapım şirketi kurulduğunu anlatıyor.

Tartışmaları toparlarken, Adnan Ufuk'un Ulusal Sinema dergisinin anlayışını nasıl özetlediğine bakalım:

"• Sınıf kavramı yerine doğu-batı çelişkisini koyma,

• Yerellik,

• Eleştirmen düşmanlığı,

• Sinema eleştirisi olarak ne anlatmak isteği anlaşılmayan temelsiz soyutlamalar,

• Ticaretin meşrulaştırılması,

• ve sonuç olarak gericileşme" (10).

Halit Refiğ'in Osmanlı'dan gelen sınıflı olmayan toplum tezlerine, sinema eleştirmenleri, sinematikçiler ve batıcı aydınlara yaptığı eleştirilere baktığımızda yerelci anlayışı bu şekilde maddeleştirmemiz mümkün. Peki, evrenselcilerin görüşlerini benzer şekilde maddeleştirmek istersek;

• Kapitalizmi eleştirme, sınıfsal tanı kendisine çıkış noktası yapma,

• Evrensellik,

• Sinemada kurama önem verme,

• Sinemada metalaşmaya karşı durma.

Sinematek Derneği ya da "Yeni Sinema" dergisi ile Türk sinemasına getirilen yeni, evrenselci, devrimci anlayış kendini sadece kuram alanında ve dergicilik zemininde tanımladı. Bu çerçeveyi aşamadı. Bu tutumundan ötürü Sinematek Derneği'ni ve "Yeni Sinema" dergisini eleştirenler "Genç sinema" anlayışını geliştirdiler. Genç Sinema Türk sinemasındaki devrimci kurama mücadeleci, siyasal, gerçekçi bir devrimci sanat pratiği katmıştır. bu anlamda Genç Sinema, "Yeni Sinema" anlayışının bir düzey üstüne çıkmıştır. Genç Sinema "Yeni Sinema"cıları akademik alana sıkışmakla, entellektüelizme saplanmakla, devrimci sanat kuramını ile pratiğini birleştirememekle suçladılar. Genç sinemacılar hem kuramlarını hem de Hisar Kısa Film Festivalleri'yle kuramlarına uygun sinema örneklerini sergilediler. Ancak Genç Sinema anlayışı Türk sinemasında kalıcı deneyler üretemedi. İlk ve tek örneğini Yılmaz Güney'de göreceğimiz "Genç Sinema" anlayışı Türk Sinemasının kuram ve pratiğini, gelişkin bir düzeyde sürekli kılamadı.

1970'e geldiğimizde Yılmaz Güney'le sinemada bir sıçrama yaşandığını görürüz. bu sıçramada "Umut" filminden bahsedilebilir. Filmde yoksul bir emekçinin hazine aramakla yoksulluktan kurtulamayacağı ve bu

hayalle yaşamanın boşunalığı anlatılır. Sınıfsal çelişkiler ve çatışmalar gerçekçi bir tarzda işlenir. "Umut" filminde gördüğümüz bu özellik, Yılmaz Güney sinemasının özelliğidir aynı zamanda. Yani toplumdaki siyasallaşmanın sinemaya yansımasının gerçek anlamda Yılmaz Güney'le görüldüğü söylenebilir. İlk kez bir sinemacı verili toplumsal düzene karşı çıkmıştır.

60'larda Kimlik Arayışı ve Müzik

Türkiye'de 1960'larda başlayan sol hareketlenmelere ve batıda özellikle "68"de sıçrayan gençlik eylemlerine paralel gelişen bir müzikten bahsetmek mümkün. Bu doğrultuda Türkiye'de 1960'larla başlayan solun popülerleşme sürecinin aşık geleneğine yansıyışına ve Türkiye'ye Anadolu motifleriyle buluşarak gelen, bir biçimde tüm dünyayı etkileyen rock'a değinebiliriz.

Batı'da Bob Dylan, Les Ferre, Joan Baez'le politize olmuş bir folk müziğini görürken, Türkiye'de soldaki politik hareketlenmelerden büyük oranda etkilenen bir aşık geleneğini görüyoruz. Aşıklar, dönemin siyasî iktidarlarını sert biçimde eleştiriyor, Aşık Mahsunî'nin deyimiyle "halkın zulüm ve aksaklık dolu bir düzene tepkisine" sözcü oluyordu. Bu aşıklardan biri Türkiye İşçi Partisi propaganda ekibinin üyelerinden ve seçimlere TİP adayı olarak katılan Aşık İhsanî'dir. Aşık Mahsunî ise o dönem solda konumlanışını şöyle anlatıyor: "60'lı yıllar benim alevicilik yaptığım, şovenliğimin zirvesinde olduğum en katı yıllardır. Ancak M. Ali Aybar tarafından 1963 yılında TİP'in Çankaya gençlik koluna davet edilmemle benim zümrecilik ve mezhepçilik anlayışım tamamen değişmişti. Aşık İhsanî'yle birlikte başka bir kavganın saflarında yer almaya başlamıştım..." (11) Yani, önceleri alevi toplumunun ezikliğini dile getiren Mahsunî, daha sonra ezilenlerin yalnız aleviler olmadıklarını görüyor ve sınıfsal, toplumsal özlü eserler vermeye başlıyor.

60'lardaki aşık geleneğinin aldığı en önemli birikimin Aşık Veysel olduğu söylenebilir. Aşık Veysel solcu aydınların sahiplendiği bir aşıktır. Örneğin, araştırmacı yanıyla, geçmişin bilinmeyen türkülerini ve şiirlerini ortaya çıkarmasıyla ve türkü yorumlarıyla bize önemli bir gelenek bırakan Ruhi Su için de Aşık Veysel'in özel bir önemi vardır. Fakat o dönemde, devletin de Aşık Veysel'i sahiplendiği İhsanî ve Mahsunî gibi aşıkların tarzına bir alternatif olarak sunmaya çalıştığını görürüz.

Batıdaki ozanlarla Anadolu'daki ozanlar arasındaki benzerlik toplumsal olana dönük/yakın olmalarıdır. Ayrıksı yan ise, Batı ozanları çevre, ırkçılık, silahma gibi evrensel sorunlara muhaliftir. Türk ozanları ise türkülerinde, yaşadığı yerele özgü çelişkileri dile getirir. Örneğin, köylü-ağa sorunları, kır-kent çelişkisi gibi yerel sorunları işlerler.

Müzik alanında dünyayı önemli ölçüde etkileyen Rock, Türkiye'ye ne yönde yansıdı? Türkiye'de Rock müzik, dönemin politik atmosferiyle ne kadar paralellik gösterdi? Bu soruları çözümlemek için Rock gruplarının kimlik edinme sürecini hem politik hem de müzikal anlamda inceleyelim.

Roll yazarı Edir Zat "Rock nedir?" sorusuna şu yanıtı veriyor: "Ayaklarınızı yere kuvvetle basarsanız dünyayı itmiş olursunuz. Dünyayı itmek size sıçrama, bir anlamda yerçekiminden kurtulma imkânı sağlayacaktır. Rock bu tecrübenin kendisidir; dünyayı itmek, dünyanın çekiminden kurtulmak, anlık özgürlük..." (12) Burada "anlık özgürlük" kilit sözdür. İnsan ne isterse, onu yapmalıdır. Bireysel özgürlüğe müdahale eden, bireyi kısıtlayan herşeye karşı olunmalıdır. Fakat özgürlük geçmişten ve gelecekten kopartılır, bir "an" olarak algılanırsa, yapılanlar o "an"a anlık, bireysel, biçimsel bir tepkiden öteye gitmez. Genelde Rock yapanların -istisnalar olsa da- düştükleri hata budur.

Kimlik edinme sürecinde, batı Rock'u için şunu söyleyebiliriz; 1960'larda dünyada bir özgürleşme, geleneksel olana karşı çıkma, muhalefet etme anlayışıyla rock yapılırken, kapitalist sistemden kaynaklı sorunları temel alan ve bunlara muhalefet eden bir rock anlayışı geliştirilmiştir. Örnek olarak ırkçılık, silahlanma, çevre sorunları, barış gibi konular muhalefetin ana konuları olmuştur.

Türkiye'de rockçuların kimlik edinme sürecini, Taner Öngür'den dinleyelim. "... oturup Jean Paul Sartre, egzistansiyalizm, sosyalizm, durmadan konuşup tartışıyoruz. bir taraftan beatnik'ler, zen felsefesi... Hippiliğe daha tam geçmemişiz" (13). Türkiye'de Rock müziğin ilk uygulayıcılarından olan Erkin Koray rocku şöyle bir kimlik ve anlayışla ifade ediyor: "... işte o sıralarda -1965'lerde- rock benim için bir yaşam şekli haline geldi. Uzun saç felsefesi ile birlikte insanların özgürce düşünme ve hareket etme hakkına sahip olması gerektiğine dayandırdık görüşlerimizi" (14). 1960'daki özgürleşme hareketinin yansımaları Rock müzik alanında daha çok biçimsel özgürlük, bireysel özgürleşme ve bir ölçüde muhalefet

etmenin ötesine geçememiştir. Türkiye'de rock geleneksel olana bir ölçüde muhalefet edebilmiştir; çünkü, Türkiye'de rock'un batıdaki rock anlayışından farklı olarak; kapitalizmin sorunlarına, çatışmalarına doğrudan karşı durmadığını ve 'rock'u bu eksene oturtmadığını görüyoruz. Yani Türkiye'de rock batıdan ayrı olarak ırkçılık, silahlanma, çevre barış gibi konuları tema olarak almamıştır.

Türkiye'de rockçuların, kimlik edinme sürecinde yaptıkları tartışmalardan, ortak bir kimlikle çıktıkları dolayısıyla benzer konuları benzer vurgularla işledikleri söylenemez örneğin, o dönemde Moğollar, Üç Hürel gibi gruplar aşk, yalnızlık, ayrılık vb. temaları ön plana çıkartırken, 70'lerde Cem Karaca göç sorunu, toplumsal eşitsizlikler gibi temaları işlemiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de rock için şu söylenilebilir; böylesi yoğun bir sol dalga ve siyasallaşma varken, hemen hemen tüm sanat dalları bundan etkileniyorken, rock'ta radikal ağızlara son derece az rastlanır.

Vurgulanması gereken bir nokta ise şu: Türkiye'de rock müziğin temsilcileri rock'u tıpatıp batıdaki biçimiyle almıyorlar. Anadolu ezgileri rockla birleşiyor ve Anadolu pop/rock doğuyor. Rock 60'larda Türkiye'ye geldiğinde daha çok kentli orta sınıf kesiminde ilgi alanı buluyor. Büyük kentlerde eğitim görmüş, gitarla ve rockla yeni tanışmış lise kökenli birçok grup çıkıyor ortaya. Bunlar, özgün birşey ortaya koyamıyor. Batı rock'unun icrasını yapan topluluklar.

Kapitalizmin ve sanayileşmenin geliştiği dönemde başlayan kırsal kesim göçleri artıyor. Anadolu ezgileri ve motifleri kente taşınıyor. Dönemin rock gruplarının özgün bir saund arayışı, batı çalgılarıyla Anadolu sazlarını buluşturuyor ve yeni bir akım doğuyor. Cem Karaca, Aşık Mahsunî ve Aşık Emrah'tan parçalar yorumluyor. "Fikret Kızılok, Hümeyra gibi isimler Aşık Veysel'in evine kadar gidip elini öpüyor; bu aşık'ın şarkılarını gitar eşliğinde söylemeye çalışıyor" (15). Moğollar kullandıkları çok farklı Anadolu sazlarıyla batı çalgılarını birleştiriyor ve daha önce görülmemiş bir sentez yakalıyorlar. Üç Hürel, Dadaşlar, Dönüşüm gibi gruplar bu akıma dahil oluyorlar. İşte bu yeni akım 'Anadolu Pop'tur. Bu ismi ilk telaffuz eden ise Moğolların basçısı ve vokali Taner Öngör'dür.

Edebiyatta Toplumsal Uyanış

Edebiyat incelemesine 4 Şubat 1951'de çıkan Pazar Postası ile başlamak doğru olur. '60'lardaki edebiyata nasıl geldiğimizi kavramamız, ancak böyle mümkün.

1950'de CHP'nin seçimleri kaybetmesinin ardından çıkan Pazar Postası başlangıçta aydınları CHP çevresinde kenetlemeye çağırmak için çıkarılmış bir dergidir. Fakat sonraları dergide atılan manşetlerden de anlaşılacağı gibi Pazar Postası bu çizgiyi bırakmış ve daha solda konumlanabilmiştir. "Kurtuluş Yolu Solculuktur.", "Niçin Sosyalizmde Israr Ediyoruz?" dergide atılan manşetlerden birkaçıdır.

II. Yeni akımının beşiği kabul edilen bu dergiye yayın hayatı boyunca kimlerin katkı koyduğuna bakalım. Nurullah Ataç, ilk sayıdan itibaren "Okuruma Mektuplar"ı yayınlıyor. Yusuf Mardin'in yazılarını, Salah Birsel'in şiirlerini görüyoruz. Can Yücel'in Dylan Thomas, Auden, Eliot çevirileri yayınlanıyor. Nurullah Ataç'ın Pazar Postası ile ilişiğini kesmesinin ardından İlhami Soysal ve Muzaffer Erdost'un yazıları Ataç'ın köşesinde çıkıyor. Ahmet Oktay, Cemal Süreyya, daha sonra Ece Ayhan, Turgut Uyar da katılıyor dergiye. Bunlar dışında Talip Apaydın, Ferit Edgü, Bilge Karasu, Metin Eloğlu, Demir Özlü gibi isimleri görüyoruz.

1960'dan sonra "Yeni Dergi" çıkmaya başlıyor. Daha sonra "Halkın Dostları"nı çıkaracak olanların neredeyse hepsi, Ataol Behramoğlu, Murat Belge, Asım Bezirci, İsmet Özel görüşlerini önce "Yeni Dergi"de ifade ediyor. Yeni Dergi çıkış amacını şöyle özetliyor: "Yeni Dergi herşeyden önce, başka dillerdeki sanat olaylarını, düşünce tartışmalarını dilimize aktarmak amacını güdecek" (16). Önüne böyle bir amaç koyan dergi Çin şiiri, Kafka, Lorca, Marcuse, marksist edebiyat eleştirisi gibi konuları işliyor.

1969'da Ant dergisinde Ataol Behramoğlu, Süreyya Berfe, Özkan Mert ve İsmet Özel'in 3 sayı süren söyleşisinin özeti "Halkın Dostları"nın birinci sayısında derginin çıkış bildirisi olarak yayımlanıyor. Aynı sayıda İsmet Özel "Tanrı Mezarını Isıtsın" adlı yazıda Turgut Uyar'ı, Cemal Süreyya'yı, Edip Cansever'i gerici edebiyatın içinde görüyor: "Ne bu toplumların gelişimi ne diyalektiği, ne de kendi toplumunun varlığından haberdar olduğu içindir ki sonuçta şiirin yeni tadından duyduğu heyecan dönemi geçince ya Turgut Uyar gibi toplumun tutucu gerici safında yer alıyor, ya Cemal

Süreyya gibi niteliksiz bir anlama bel bağlıyor ya da Edip Cansever gibi bir şiir fetişisti olup çıkıyor" (17).

Türkiye'de, özellikle 60-70 yılları arasında sosyalist düşünce edebiyata girmiştir. Sosyalist düşüncelerin yaygınlaşması, türk yazarlarının sosyalizme yönelmesi edebiyatı özellikle de gerçekçi akımı etkilemiştir. Bu anlamda Orhan Kemal, Bekir Yıldız ve Aziz Nesin'den söz edebiliriz.

Orhan Kemal, yapıtlarında genellikle emekçileri anlatır. Kahramanlarını, işçiler, küçük memurlar, köylüler, ırgatlardan vb. seçer. Örneğin, "İnci'nin babası", "İş", "On Lira", "Kitap Satmaya Dair", "İnci'nin Macerası"ndaki kahramanlar; yoksul yaşayan, iş peşinde koşan ve arada sırada emekçilere karışan insanlardır.

"Cemile" romanında Orhan Kemal, konuyu dokuma işçisi Cemile ile fabrika kâtibi Necati arasındaki bir aşk öyküsüyle sınırlamıyor. İşçilerin yaşama biçimi ve çalışma koşulları, işçilerle patronlar arasındaki çatışmalar, fabrikanın ortakları arasındaki anlaşmazlıkları işliyor ve okuyucuyu özellikle bu konuyu irdelemeye yöneltiyor.

"Grev"de, sekiz saatlik işgünü isteğini patrona kabul ettirmek için fabrikada grev örgütleyen, işçilerin arasında saygınlık kazanmış Sarı Mehmet'i görüyoruz.

Orhan Kemal "Murtaza"da farklı bir insan tipi yaratmıştır. Murtaza, göçmen olarak kente gelmiş, fabrikada gece bekçisi olmuş, fakat işçilerle kaynaşmamış, patronların çıkarlarının en ateşli savunucusu olmuştur. Sonuçta, sınıfsal konumuyla, toplumsal görevleri arasında uyuşmazlık bulunan ve toplumdaki yerini ve onurunu yitiren bir tip çıkıyor karşımıza.

Orhan Kemal'in tüm eserlerini incelediğimizde rahatlıkla şu sonuca varabiliriz: Çağdaş sanatın en önemli malzemesi emekçi, çalışan insanlardır; yazarın amacı kendi emeğiyle toplumun gelişmesini etkilemektir. Bu doğrultuda şu söylenebilir; Orhan Kemal, sanatıyla emekçi kitlelerin bilincini uyandırmayı ve onları toplumsal mücadeleye katmayı amaçlamıştır.

Bekir Yıldız köylülerin yaşamlarını gerçekçi bir tarzda yansıtmıştır. Ağa-ırgat ilişkilerini, ekmek parası uğruna pamuk tarlalarında ırgatlığa ve kentte çalışmaya gidenleri anlatır. "Kara Vagon" ve "Elazığlı Hamal" bunlara örnektir. "İt Ağası", "Gülbahar ile Feride", "Obaların Yasası", "Hamuş" vb. köylerde kadın-erkek ilişkisini, kumalık, başlık parası gibi gelenekleri, kan davasını anlatır.

"Duvardaki Güneş", Türkler Almanya'da", "Üç Yoldaş" gibi kitaplarında Bekir Yıldız Avrupa'ya çalışmaya giden Türkiye insanını anlatır. Bu kitaplarında Yıldız, işçi göçünün sadece emperyalist ülkelerin çıkarlarına hizmet ettiğini vurgular. "Motorize Köleler" öyküsünde ise kapitalist üretim tarzının yıkıcılığını, insanı acımasızca sömüren karakterini işler.

Aziz Nesin, toplumsal ve siyasal olayları eleştirme aracı olarak alayı seçmiştir. İroni yeteneğini yapıtlarına yansıtmıştır. "Üç Karagöz Oyunu", "Toros Canavarı", "Düdükçülerle Fırçacılar Savaşı", "Sen Gara Değilsin", "Yaşasın Kavuniçi", "Hadi Öldürsene Canikom", Nesin'in 60'lı ve 70'yıllarda yazdığı oyunlardır.

"Toros Canavarı"nda, Aziz Nesin bir cani ve haydut olarak yaşamanın, dürüst bir emekçi olarak yaşamaktan çok daha kolay ve rahat olduğu bir toplumu anlatır. Buradan yola çıkarak o toplumun ahlâki yapısını eleştirir. "Fırçacılarla Düdükçülerin Savaşı"nda ise süslü sözlerle insanları kandıran ve kişisel çıkarlarını herşeyin üstünde tutan iki yüzlü politikacıların gerçek yüzünü ortaya koyar.

Eşitsiz bir toplum yapısında insanın yalnızlık sorununu işlediği "Hadi Öldürsene Canikom!" da yazar, sorunun aşılması için gerçekçi çözümler üretir. "Yaşasın Kavuniçi"nde ayrıcalıklı sınıflardan gelen kişilerin ahlâk fukaralığını yansıtır.

Aziz Nesin'in toplumsal-siyasal çatışmaları en güzel verdiği karakteri "Zübük"tür, Zübük, yalancıdır, üçkağıtçıdır, çıkarcıdır. Milletvekili olduktan sonra da "vatan", "millet", "demokrasi" gibi kavramlarla kasabalılarını sömürüye devam etmiştir.

Aziz Nesin'le mizahtan söz etmişken karikatüre de değinelim. Sanayileşme hızlandıkça işçi-işveren konuları karikatüre daha fazla girmeye başlamıştır. Bütün ülkeyi sarmaya başlayan devrimci görüşler karikatüre de yansıyordu. Grevler, işçi-işveren ilişkileri, sınıf çelişkileri, emperyalizm konuları işlenmeye başlıyor, karaborsacı tipinin, soyut pahalılık tipinin yerini somut bir biçimde "patron" alıyordu. O dönem karikatürünün 27 Mayıs'la gelen kısmî özgürlük ortamında yeni toplumsal konuları çizgiye döktüğünü, anayasal özgürlükleri savunduğunu görüyoruz.

Devrimci Bir Deneyi= Sokak Tiyatrosu

Dönemin öne çıkan tiyatrolarına ve oyunlarına bakarsak... Haldun Dormen'in kurmuş olduğu Dormen tiyatrosu, 1955-1972'de hareketli vodviller ve müzikaller sergiledi. 1952'de kurulan Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, "Keşanlı Ali Destanı", "Sokak Kızı İrma", "Kaldırım Serçesi" gibi müzikallerin yanında, Nazım Hikmek'ten "Ferhat ile Şirin", Güngör Dilmen'den "Canlı Maymun Lokantası" ve "Kurban", Erskine Caldwell'den "Tütün" gibi toplumsal içerikli sayılabilecek oyunlar oynadı.

1963'e geldiğimizde Asaf Çiyiltepe tarafından kurulan Ankara Sanat Tiyatrosu (AST)'nu, 1969'da Genco Erkal, Mehmet Akan, Şevket Altuğ, Arif Ertan ve Atilla Alpöge tarafından kurulan Dostlar Tiyatrosu'nu görüyoruz. Dönemin siyasî atmosferini ve toplumcu yönelimini bu tiyatrolara bakarak anlamamız mümkün. Örneğin; AST, Güner Sümer'in "Bozuk Düzen", Sermet Çağan'ın "Ayak Bacak Fabrikası", Orhan Kemal'in "72. Koğuş", Bilgesu Erenus'un "Nereye Payidar", Oktay Arayıcı'nın "Rumuz Goncagül" gibi yapıtlarını sahneliyor. Bu yönelim, Dostlar Tiyatrosu'nda da açıkça görülüyor. "Rosenbergler Ölmemeli", "Havana Duruşması", "Abdülcanbaz", "Şili'de Av", "Aslan Asker Şvayk", "Bitmeyen Kavga", "Kafkas Tebeşir Dairesi" ve "Yalınayak Sokrates" tiyatronun oynadığı oyunlardan bazıları.

Tiyatro başlığı altında özellikle açmak istediğim tiyatro Devrim İçin Hareket Tiyatrosu (DİHT). DİHT tiyatroyu, kapanma yılı olan 12 Mart 1971'e kadar sokaklara, kahvelere, grevlere mitinglere taşıdı. Yani Türkiye'de sokak tiyatrosunun ilk örneklerini DİHT verdi. Oyunlarında güncel sorunları, getirdiği devrimci birikimle eleştirdi ve bu sorunlara çözümler aradı.

DİHT'in "Kimler için sanat?", "Nasıl bir tiyatro" sorularına cevabını Işıl Özgentürk'le verelim: "Sanat Nazım Hikmek'in türkülerimiz şiirinde söylediği gibi, 'bir gaz sandığını yere yıkarak', en güzel sokaklarda en güzel insanlara bir türkü olup akmalı.

Öyle bir tiyatro yapmalı ki, oyuncusu, yazarı, sahne koyucusu, sokaktaki insan, fabrikadaki işçi, sıradaki öğrenci olsun.

Öyle bir tiyatro yapmalı ki; sokakları, kahveleri dolaşsın, birilerinin başı derde mi girdi, şıp orada bitsin. Şen şakrak olsun. Türküleriyle, danslarıyla, gölge oyunlarıyla, Hacivat-Karagöz'üyle bizden olsun" (18).

DİHT, "Tiyatro böyle yapılmalı", diyordu. "Köprü", "Amerika", "Grev ve Gecekondu" adlı oyunları bu amaçla defalarca oynadı. Bu oyunların tümünde, dönemin bağımsızlıkçı ve anti-emperyalist duruşu görülüyordu. İlk oyunu olan "Köprü"nün çıkış öyküsü, DİHT'in sanatının bu yönünü bize gösteriyor. O yıllarda yapımı sözkonusu olan Boğaz Köprüsü dışa bağımlı bir sanayileşmenin simgesi haline geliyor. DİHT ise "Köprü" aracılığıyla bağımsızlığımızın tehlikede olduğunu vurguluyor ve dışa bağımlı sanayileşmeden kimin çıkarı olduğunu anlatıyor.

Tüm kovuşturmalara, gözaltılarına, işten atılmalara, ekonomik sıkıntılara direnen DİHT, sokak tiyatrosunu insanlarla işte böyle buluşturuyor.

Son Söz

Bu çalışmadan da anlaşılacağı üzere, kültür de üretim tarzının ve buna bağlı olarak üretim ilişkilerinin biçimlenişine göre kendine özgü bir yapı kazanır. Kültürün kendine özgü yapısını oluşturan da şüphesiz toplumsal ilişkiler içinde yer alan sınıflardır. Kültür, sanat, ahlâk, felsefe vb. tüm üstyapısal öğeler sınıfsal bir nitelik taşırlar. Bu anlamda üst yapısal öğelerin tümünü, kapsadıkları alanları, tarihsel-siyasal değişim/dönüşüm koşulları çerçevesinde değerlendirmek gerekiyor. Tarihsel maddecilik, üstyapısal öğeleri çözümlemenin önemli bir yöntemidir. Bu çalışmada söz konusu dönemde (61-71 dönemi) dünyadaki ve Türkiye'deki değişimleri ve bu değişimin üst yapısal alanlara dönük etkilerini algılamak, çözümlemek için tarihsel maddeci bir yöntem kullanılmaya çalışılmıştır.

DİPNOTLAR

1. Erkun Akalın, "Biz '68'li Değiliz", Emek Kitap Dizisi, Mart 1998, sayı: 3, s. 81-82.

2. Ragıp Zarakolu, "'68'in Mirası", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt no:7, s. 2099.

3. Gülseren Güçhan, "Toplumsal Değişme ve Türk Sineması", İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1992, s. 82.

4. a.g.e., s. 83.

5. a.g.e., s. 106.

6. a.g.e., s. 113.

7. Gıovanni Scognamillo, "Türk Sinemasında Tartışmalar/Polemikler/Kuramlar", 1. Bölüm, Yeni İnsan Yeni Sinema, sayı: 3, s. 42.

8. Adnan Ufuk, "1960'lardan Bir Dergi: Ulusal Sinema Dergisi", Yeni İnsan Yeni Sinema, s. 42.

9. Gıovanni Scognamillo, "Türk Sinemasında Tartışmalar/Polemikler/Kurumlar", 2. Bölüm, Yeni İnsan Yeni Sinema, sayı:4, s. 52.

10. Adnan Ufuk, a.g.y., s. 100.

11. Söyleşi: Ulaş Özdemir, "Aşık Mahsunî Şerif", Roll, Mart'97, sayı:5, s. 36.

12. Edir Zat, "Anadolu Mozaiği ve Rock'un Aksak Çehresi", Roll, Mart'97, sayı:5, s. 14.

13. Söyleşi: Derya Bengi, Taner Öngör, Roll Mart'97, sayı:5, s. 58.

14. Perihan Üner, "Müzik Özelinde Sanata ve Altyapı-Üstyapı Etkileşimine Eleştirel Analiz", Siyasal Bülten, Nisan 1992, sayı:4, s. 26.

15. Orhan Kahyaoğlu, "Türkiye'de Pop ve Rock Müziğinin Doğuşu", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt no: 7, s. 2095.

16. Atılgan Bayar-İskender Savaşır, "1960'larda Sosyalizm ve Edebiyat", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt no: 7, s. 2087.

17. Atılgan Bayar-İskender Savaşır, a.g.y., s. 2087.

18. Işıl Özgentürk, "Devrim İçin Hareket tiyatrosu: DİHT", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt no: 7, s. 2074.

AÇIKLAMA

Sosyalist Politika'nın bu kitabı bildiğiniz gibi "68 ve Yeni Sol" başlığını taşıyor. Geçtiğimiz aylarda, "68" konusunda Türkiye solunu ilgilendiren birtakım gelişmeler yaşandı. Yazarımız Metin Çulhaoğlu, "68'liler Vakfı" tarafından düzenlenen ve bir tebliğle katılacağı sempozyumdan, Tülin Öngen ve Aydın Çubukçu ile birlikte çekildi. Bu çekilişin gerekçeleri, burada sunacağımız üç belgeden ikincisinde ve üçüncüsünde yer alıyor. Aşağıdaki belgelerden ilki, Metin Çulhaoğlu'nun çektiği tebliğ. Ardından, Çulhaoğlu'nun ortak bir metin hazırlanabilmesi için Öngen ve Çubukçu'ya ilettiği kısa mesaj yer alıyor. Nihayet, sonuncu belgeyi de Öngen, Çubukçu ve Çulhaoğlu'nun ortak çekiliş metinleri oluşturuyor. Herhangi bir yorum yapmadan okurlarımıza sunuyoruz.

Belge 1: Sempozyumdan Çekilen Tebliğ

61-71 DÖNEMİ VE ÖĞRENCİ GENÇLİK ÜZERİNE KISA SAPTAMALAR

Giriş

Bu kısa bildirinin iki temel vurgusu vardır. Bu vurgulardan birincisi, Türkiye'deki 1961-71 dönemi öğrenci gençlik hareketlerinin, Avrupa ve Paris 68'inden köklü biçimde ayrışan yönleri üzerinedir. İkinci vurgu ise, öğrenci gençlik hareketlerini belirleyen bazı temel olgular ve dinamiklerle ilgilidir.

Bildiriye çizilen bu sınırlar, "öğrenci gençlik hareketleri" gibi kapsamlı bir konunun doyurucu biçimde ele alınabilmesi açısından kuşkusuz dardır. Ne var ki, "68"in, 30 yıl sonra önümüze konulan özel anımsanış, yorumlanış ve yerleştiriliş biçimleri, bu konuya daha ciddi biçimde eğilmeyi gerektirmektedir. Bu arada, moda haline gelmiş kolaycı birtakım yakıştırmalar da kıyasıya sorgulanmalıdır. Bildirinin birinci bölümü, bu gerekliliklerle ilgilidir.

Başta sol keşimdekiler olmak üzere, öğrenci gençliğin bugünkü konumuna göz atıldığında, günümüz gençliğinin politikleşme düzeyinin ve politikleşme biçimlerinin, otuz yıl öncesinin öğrenci gençliğine göre önemli bazı farklılıklar taşıdığı görülecektir. Bildirinin ikinci bölümü de, bu farklılıkları açıklayabileceği varsayılan bazı saptamalar içermektedir.

I - Paris 68'i ve Türkiye'de 1961-71 Dönemi

1- Türkiye'de, kendilerini solcu, sosyalist ve marksist olarak tanımlayan çevreler, ülkedeki 1961-71 dönemi öğrenci gençlik hareketleri ile, Avrupa 68'i arasında köken ve hedef ortaklığı arama girişimlerinden vazgeçmelidirler. Bunun ilk adımı, Türkiye'de "68" diye atıfta bulunulabilecek ölçüde özel, 61-71 döneminin diğer yıllarından ayrışıp ön plana çıkan tek bir yıl olmadığının görülmesidir.

2- Türkiye'de bir "68" değil, 1961-71 genel uyanış dönemi vardır, buna eşlik eden devrimci öğrenci hareketlenmesi vardır. 1961-71 dönemi öğrenci gençlik hareketliliğinin en önemli yanı, deyim yerindeyse özü, radikal-devrimci gençliğin, geleneksel ideolojik formasyonunu oluşturan kemalizmle ilişkilenme biçiminin değişmesi ve kendi içinde ayrışmasıdır. Daha açık bir deyişle, dönemin radikal-devrimci öğrenci gençliği kemalizmi önce sol bir yorumla sahiplenmiş, kemalizmle sosyalizm arasında yakınlıklar kurmaya çalışmış, sonra kemalizmi sorgulamış, nihayet kendi içinden kemalizmden kopup marksizme yönelen bir kol çıkartmıştır.

3- Bu noktanın temel bir ayırım çizgisi olarak özellikle vurgulanmasının nedeni şudur: 68 Paris'inin radikal gençliği, geleneksel sosyalist-komünist partilere kategorik bir karşıtlık sergilemiş; marksizmi, siyasal iktidarı hedefleyen örgütlü siyasal mücadeleyi ve daha önceki sosyalist devrimleri, daha çok anarşizan-liberter bir konumdan reddetmiştir; 1961-71 Türkiyesi'nin devrimci gençliği ise, tam tersine, partiye yönelmiş; beğenmediği partinin yerine yenisini getirmeye çalışmış, marksizmi hevesle aramış, siyasal iktidarın fethi fikrini hiçbir zaman küçümsememiş, daha önceki sosyalist devrimlere ise reddiye söyle dursun, belki de aşırı bir yüceltmeyle yaklaşmıştır.

4- Yukarıda dile getirilen temel ayırımın önemli uzantıları vardır. Bugüne dek özellikle Türkiye solunda pek farkına varılmamış, hattâ tam tersi iddia edilmiş olsa bile, Paris 68'inin temel felsefesinde *ikamecilik* vardır. İkamecilikten kastedilen, tüketim kapitalizminin boyunduruğu altında devrimci potansiyelini büsbütün yitirdiği, düzenle tam anlamda bütünleştiği varsayılan işçi sınıfının yerine bir *başka öznenin* geçirilmesi düşüncesidir. Genel olarak benimsenen stratejinin özü ise, siyasal iktidara yönelik mücadele değil, örneğin üniversite gibi mekânlarda "kurtarılmış" ya da "kızıl" adacıklar yaratılmasıdır. Başta Herbert Marcuse olmak üzere bazı batılı düşünürlerin belirgin izlerini taşıyan bu tür yönelişler, Türkiye 61-71'inde yok denecek kadar sınırlı bir etki alanı bulabilmiştir. 1961-71 döneminin devrimci gençliği, emekçi kitleler nezdinde *öncülük* görevi olduğunu düşünmüş, yarattığı *kıvılcımın* peşinden yangının ortalığı saracağını ummuş, ama kendini hiçbir zaman kendini sınıfın ya da kitlelerin yerine koymamıştır.

5- Avrupa ya da Paris 68'inin uğradığı yenilginin *ideolojik* yanı belirleyicidir. Yani Avrupa 68'i ideolojik anlamda da yenilmiştir.* Buna karşılık Türkiye'deki 1961-71 yükselişinin yaşadığı yenilgi ideolojik değil *siyasal* bir yenilgidir. Yenilgi ideolojik değil siyasal olduğu için, devrimci hareket 12 Mart'ın ardından kendini kısa sürede toparlayıp bu kez daha geniş bir kitleselliğe ulaşabilmiştir. Gene aynı farklılığın sonucu olarak, yani Paris 68'inin ideolojik, Türkiye 61-71'inin ise siyasal yenilgiye uğramış olması nedeniyle, bunlardan ilki postmodernizm ve postmarksizm gibi *apolitik* uçlara gitmişken, ikincisi, günümüzde, sol kemalizm ve marksizm gibi ayrı, ama sonuçta *politik* akımlarca temsil edilmektedir.

II - Türkiye'de Öğrenci Gençlik Dinamizminin Temel Belirleyicileri

1- Özellikle yüksek öğrenim söz konusu olduğunda öğrenci gençlik kesiminin en önemli özelliklerinden biri, bu kesimin temel sosyo-ekonomik süreçlerden görece daha az, ideolojik-kültürel süreçlerden ise çok daha fazla etkilenmesidir. Bir yandan gençliğin ve öğrenciliğin geçici bir kategori olması (ve bu geçiciliğin, öznelerin kendilerince de *bilin-*

mesi) diğer yandan temel sosyo-ekonomik süreçlerden çok ideolojik-kültürel ve giderek siyasal süreçlerden etkilenme, öğrenci gençliği toplum içinde kendine özgü bir konuma yerleştirmektedir. Kısaca değinilen özellikler, öğrenci gençlikle ilgili genellemeleri, tarihsel süreklilik aranışlarını ve kuramlaştırmaları da doğal olarak sınırlamaktadır. Örneğin, belirli bir tarihsel dönemdeki işçi hareketinin izlediği çizgiyi, birtakım *temellerden* kalkarak çözümlemek ve açıklamak mümkündür; ama böyle tarihsel bir çözümlemenin öğrenci gençlik hareketleri için yapılması çok güç, hatta olanaksızdır.

2- Yukarıda sözü edilen sınırlamalara karşın gene de bir genelleme yapılabilir. Öğrenci gençlik, sistem/düzen içi ideolojik-kültürel hegemonya mekanizmalarının yoğunlaşarak üstüste yığıldığı kategoridir. Düzenin ideolojik-kültürel hegemonya mekanizmalarının görece dar bir alanda böylesine üstüste yığılması, kuşkusuz bu mekanizmaların iç çelişkilerini, tutarsızlıklarını ve açmazlarını ele veren bir ortam da yaratır. Bu ortamdaki özne ise, temelde kimlik aranış sürecindeki genç öznedir. Kuşatıcı nesnellik ile öznelliğin böyle içiçe geçmesi, gençliği hareketli ve aranışın başat olduğu bir çelişkiler dünyasına taşır.

3- Ülkenin genel siyasal-ideolojik-kültürel ortamı, yukarıda sözünü ettiğimiz aranışı ve hareketliliği çerçevelendirir. Eğer bu ortama, toplumun tümünü etkileyen, hem güncellikle doğrudan ilintili hem de geleceğe dönük vaadler ve kurgular içeren genel bir paradigma damga vurmuşsa, gençliğin hareketli aranışı da bu paradigma tarafından yönlendirilir. Örneğin, Türkiye'de 1961-71 dönemi öğrenci gençlik hareket-

* Burada, Avrupa 68'inin "ideolojik yenilgisi"nden kastedilen, 68'in temel birçok vurgusunun, burjuva ideolojisiyle ve liberalizmle kolayca eklemlenmesi, böylece bu vurguların baştaki "radikal" görünümlerinin ortadan kalkmasıdır. Daha açığı, burjuva ideolojisi ve liberalizm, 68 radikalizminin temel vurgularını bir süreç içinde törpüleyebilmiş, asimile edebilmiş ve kendine katabilmiştir. Bu anlamda, eğer bir Paris 68'inden söz edilecekse, bu olgunun günümüzdeki *asıl* temsilcilerinin, gerçekten de J. Baudrillard, Cohn-Bendit ya da Ertuğrul Özkök gibilerinin olduğunu teslim etmek gerekir. Yok eğer bu isimlerden pek hazedilmiyorsa, o zaman da Paris 68'ini görgüsüzce sahiplenmekten vazgeçmek gerekir.

leri, özellikle bağımsızlık, sanayileşme ve kalkınma türü paradigmaların *taşıyıcılığında* populizme, kemalizme ve sosyalizme yönelmiştir.

4- Ancak öğrenci gençlik, temel toplumsal sınıflardan farklı olarak, deney birikimine olanak tanımayan geçici bir kategoridir. Öğrenci gençlik hareketinde, her kuşağın deneyimi bir süre sonra kaçınılmaz olarak likidasyona uğrar. Başka deyişle, öğrenci gençlik kategorisinde, *kümülatif* bir birikim yaşanamaz. Sonuçta, öğrenci gençlik hareketi, dönemler bazında oluşan, gelişen, çözülen, tasfiye olan ve yeniden oluşan, ama bu arada biriktirmeyen bir süreç anlamını taşır.

5- Türkiye'de öğrenci gençlik hareketliliği söz konusu olduğunda iki dönem ayırdedilebilir. Bunlardan biri 1961-71 dönemi ise, diğeri 1970'lerden günümüze uzanan dönemdir. Bu iki dönemden ilkinin belirleyici özelliği, öğrenci gençlik hareketinin, özellikle *1969*-71 kesitinde, kampus sınırlarını aşan, *kendi sosyalizm ve siyaset anlayışını kendi başına oluşturmaya çalışan* bir çıkış sergilemesidir. Bu çıkış, öğrenci gençliğin genel anlamda siyasete, sosyalizme hattâ marksizmin ülkedeki biçimlenişine kendi özel damgasını vurduğu ilk ve son örnektir. Bunun ardından, devrimci öğrenci hareketi yeni siyasal ekoller yaratmamış, iniş ve çıkışlarını mevcut siyasal ekollerin ya da geleneklerin belirleyiciliğinde yaşamıştır.

6- Öğrenci gençliğin ideoloji ve siyaset kurucusu olarak ikinci plana düşmesi, siyasal bilinçlenme sürecine eşlik eden başka girdilerle de bütünleşerek, öğrencilerin kendi alanlarının "somut sorunları"na daha fazla yönelmelerini sağlamıştır. 1969-71 kesitinde çok daha geri planda yer alan "akademik-demokratik haklar", daha sonra, öğrenci gençlik kadrolarının en azından dışa dönük başlıca meşguliyetini oluşturmuştur.

7- Gelgelelim, "akademik-demokratik haklar" platformuna beklenildiği ölçüde geniş bir kitlenin çekilememesi, ideolojik-siyasal kuruculuk misyonunu çoktan yitiren öğrenci gençliği sıkıntılı bir ikilem içine hapsetmiştir. İdeolojik-siyasal önderlikler karşısında artık mütevazi bir konumda yer alabilen öğrenci gençlik, kendi özel alanında da bir sürekleyicilik sergileyememektedir. İdeolojik-siyasal önderlikler karşısında eskisine

göre daha mütevazi konumlara itilmenin nedeni, bugünkü gençliğin formasyon yetersizliği değil, Türkiye'deki sol ideolojik ve siyasal birikimin, 20 yaş kuşağının nesnel kapasitesini aşan bir kapsama ve içeriğe (nihayet) ulaşmasıdır. Gençlerin kendi özel alanlarında sürükleyicilik sergileyememelerinin nedeni ise, gene bugünkü genç kadroların önderlik kapasitelerinin yetersizliği değil, geçmiştekinden farklı olarak önlerinde, sınıf atlama, kendi özel işini kurma, köşe dönme özlemleri; bireyci ve hazcı tutkuları, çıkarcılıkları çok daha ağır basan bir gençlik kitlesi bulunmasıdır.

III - Sonuç

1- Türkiye'de 1961-71 dönemini genç olarak yaşayan insanlardan marksizm dışı kalanların, Paris 68 öykünmecisi postmodernist bir apolitizm sergilemelerindense sol kemalist çizgiyi sahiplenmeleri bir olumluluk sayılmalıdır.

2- Avrupa ya da Paris 68'i ideolojik yenilgiyi tadarken, Türkiye'deki 1961-71 döneminin dinamizmi, 12 Mart ve 12 Eylül olmak üzere iki siyasal yenilgi yaşamış, ama bu siyasal yenilgilerin ideolojik komplikasyonları hayli sınırlı kalmıştır. 1961-71 döneminden kalan sol dinamizm, ideolojik anlamda yenilgi olmasa bile en ağır darbeyi 1989-91 dönemecinde, Sovyetler Birliği'nin ve diğer sosyalist ülkelerin yıkılışıyla almıştır. Ancak, bu ağır darbe bile, Türkiye solunun 1961-71 döneminden gelen insanlarında Avrupa'daki boyutlarıyla bir ideolojik likidasyon yaratamamıştır.

3- Türkiye'deki 1961-71 dönemine damga vuran iki özelliğin günümüzde ya da yakın gelecekte yinelenmesi hiç mümkün görünmemektedir. Bu özelliklerden biri, öğrenci gençliğin sol ve sosyalizm adına siyasal-ideolojik kuruculuk misyonunu şöyle ya da böyle yerine getirmiş olmasıydı. Türkiye solunun bugünkü ideolojik-siyasal birikimi tümden bir likidasyona uğramadığı sürece, gençliğin böyle bir misyonu yeniden üslenmesinin nesnel temelleri oluşmayacaktır. İkinci özellik ise, 1961-71 döneminin solcu öğrenci önderinin, solcu olmayanlar dahil

genişçe bir kesimce kabullenilmesi, saygı görmesi, hattâ kollanmasıydı. Günümüzün ideolojik-kültürel koşullanmaları, bir kez daha böyle bir konuma olanak tanımamaktadır.

***

Belge 2: O sırada Ankara dışında bulunan Metin Çulhaoğlu tarafından 7 Mayıs günü Tülin Öngen'e iletilen faks mesajının ilgili bölümü:

"1- Genel olarak, "68" olayının, her ikisine de karşı olduğum iki çekiştirmeye maruz bırakıldığını düşünüyorum:

a) Son dönemin gelişmeleriyle palazlanan "sol kemalist" çekiştirme, ve

b) Postmarksist, sivil toplumcu, liberter çekiştirme.

2- Benim kişisel olarak en büyük kaygım, günümüzün dalgasına binmeye çalışan kemalist çekiştirmeye karşı çıkarken, sivil toplumcu çekiştirmeye karşı gerekli sınırı çizemeyip sanki o konumdaymış gibi görünmek... Kemalizmle hortlatılmak istenen bir "68"liliğe karşı durmak gerektiği konusunda hiçbir tereddütüm yok. Ancak bunun, örneğin "Paris 68'i" doğrultusunda, sivil toplumcu, liberter bir konumdan yapılması, benim en az kemalist çekiştirme kadar karşı olduğum bir yönelim.

3- Bunun yanısıra ben, eski "68"lilerin, postmodern bir apolitizm içinde olmaktansa politik bir "sol kemalizm" içinde olmalarını kendi açılarından daha tutarlı buluyorum. Bu elbette bütün 68'liler için değil marksist barutunu tüketmiş olanlar için geçerli saydığım bir tercih. Başka bir deyişle, "68"lilik ekseninde, marksistleri, komünisbtleri, postmarksistleri, sivil toplumcuları, yeni solcuları, liberterleri vb. vb. salt kemalizm karşıtlığında biraraya getirmeye yönelik çabalar varsa, bunu doğru bulmuyorum ve böyle bir cephede yer almak istemiyorum.

4- Benim "özel" duyarlılıklarım bunlar. Bu duyarlılıklara açıkça ters düşen ögeler içermediği sürece, "68"in sol kemalist/İP'çi çizgide promosyonuna karşı çıkan her tür çabaya katılırım, destek olurum."

Metin Çulhaoğlu

Belge 3: Tülin Öngen, Aydın Çubukçu ve Metin Çulhaoğlu'nun Sempozyumdan çekilme ortak gerekçeleri

"ALTMIŞSEKİZLİLER BİRLİĞİ VAKFI" TARAFINDAN DÜZENLENEN "68'İN 30. YILI" SEMPOZYUMU'NDAN ÇEKİLME GEREKÇEMİZ

Son günlerde, ülke genelindeki politik gelişmelerin ve '68 mirasını temsil etmediğini düşündüğümüz politik çizgilerin ve oluşumların '68'i kendi politikaları ve stratejileriyle eklemleme çabalarının bizde yarattığı rahatsızlıktan ötürü, sempozyuma katılmama kararı aldık.

Bu kaygıyı paylaştığına inandığımız kuruluş ve siyasi hareketlerin bu konudaki görüşlerini ve rezervlerini dile getirme fırsatı vermek için de, bu konudaki düşüncelerimizi sizlere iletme gereğini duyduk.

Tek bir '68'in bulunmadığı, hareketin doğduğu ve içinde geliştiği toplumsal koşullarda farklı sınıfların ve değişik politik veya toplumsal öznelerin yer aldığı bilinen bir gerçek. Dolayısıyla, '68 geleneğine sahip çıktığını öne süren herkesin, aynı süreci ve aynı tarihi yaşamadığı da, biliniyor. Bu bağlamda, genel ve ortak bir '68 tarihinden söz etmenin ve böyle bir soyutlamanın üzerinden '68'in metafizik bir yorumunu da yapmanın doğru olmadığı düşüncesindeyiz.

Bu nedenle, '68'in tarih içindeki yerinin bilimsel-materyalist bir zeminde değerlendirilmesine imkan vermek, hem de bu mirasın bize yüklediği sorumluluk doğrultusunda '68'in herkesin kendi öznel veya politik yönelimine uygun bir biçimde keyfi olarak yorumlanmasına izin vermemek için, bu konudaki hassasiyetimizi sizinle paylaşıyor ve ortak değerlerimiz ve ilkelerimiz doğrultusunda birlikte tavır almaya çağırıyoruz.

'68'in ortak değerleri ve tarihsel mirası, kendini devrimci olarak niteleyen herkes için, gerek son dönemin gelişmeleriyle iyice palazlanan "sol kemalist" dalgaya, gerek "sivil toplumcu", sol liberal, liberter, globalist, post-marksist ve sosyal-demokrat dalgalara karşı çıkmayı ve bu çöküntülerle '68 arasındaki sınırı çizmeyi gerekli kılıyor.

Bütün bu gerçekler açısından ve yaşadığımız günlere damgasını vuran gelişmeler dolayısıyla, kendi siyasal tutumumuzun açıkça anlaşılmasını güçleştirecek bir bileşim içinde yer almayı uygun bulmuyor ve sempozyumdan çekiliyoruz.

'68, bir tarihsel, toplumsal sürecin hem başlangıcı hem de temel dinamiğiydi. Bu süreci, çeşitli özneler ve toplumsal dinamikler arasındaki hesaplaşmalar biçimlendirdi. Bu sürecin içindeki devrimci öğelerin aşmaya çalıştığı geri siyasal pozisyonları, bugün 30 yıl aradan sonra, sanki hiç bir şey olmamış gibi, yeniden referans noktası olarak öne çıkaranların çabaların, '68'in ileri unsurlarının kabul etmesi mümkün değildir.

Buna izin vermek, göz yummak, yalnız '68'in değil, onun mirasçısı olan herkesin kendisini reddetmesi anlamına gelir.

Bugün eğer böyle bir ortak gelenekten, mücadeleden söz edeceksek, bunun hangi değerler, ilkeler ekseninde ve politik mücadele hattıyla mümkün olacağını bilmek durumundayız. Bu da sosyalizmin, sınıf hegemonyasına, her türlü iktidar ideolojisine karşı sınırlarını çizdiği, düzene karşı olan ve anti-emperyalist olduğu kadar, anti-kapitalist bir programın nüvelerini de içeren bir siyasal ittifakla olanaklıdır.

'68, işte ancak böyle bir ortak mirasla, geçmişten geleceğe uzanan bir simge olarak tarih sahnesindeki yerine alabilir. Yoksa düzen içi geri politik programlara payanda olmaktan kurtulamaz.

Bu mirasın ortak değerleri ve politik hattı, darağacında söylenen son sözlerle dile gelen tarihsel vasiyette zaten bulunmaktadır.

Tülin Öngen
Metin Çulhaoğlu
Aydın Çubukçu

RESTORASYON EŞİĞİNDE

Temel DEMİRER
Sibel ÖZBUDUN

"Sana yeni şarkılar söylemeliyim
Yaralı bir ceylanı ısıtan
Baharın gelişi gibi. (...)
Terinde yansıyan sevinci gibi
Sana yeni şarkılar söylemeliyim."(1)

BİR: "Postmodern durum" denilebilecek konjonktürel geçis karşıyayız. "Mali sermaye tekeller çağını yarattı. Tekeller ise her yere kendi ilkelerini götürüyor; kazançlı alışverii işlemleri için açık piyasada rekabetin yerini gitgide 'ilişkiler'in almasi bundandır... Böylece mali sermaye sözcügün tam anlamıyla denebilirse ağlarını bütün ülkelere yaymaktadür"(2). Kavramlar, değerler altüst olmuş durumda. 21. yüzyılın eşiğinde yaygın şaşkınlıkla içiçe geçmiş belirsizlik egemen. Bundan ötürü "postmodern durum"un kuşaklarının, kendilerini kurtarmaktan baska beklentileri yok gibi. Bu da yaşamı amaçsızlaştırıp, anlamsız kılıyor. Bu duruma karşı çıkarak, olup bitenin insanlık dışı olduğunu savunanlar, Don Kişot'lukla suçlanıyor. Tablonun ana hatları bunlar; ancak, "Böyle gelmiş böyle gitmez"; her yozlaşmanın zorunlu olduğu değişime gebe olduğu açık.

Geçiş sürecine denk düşen "postmodern durum"u niteleyen, küresel kriz gerçeği. "Yeni Düzen(sizlik)"de somutlanan çürüme, "Uygarlık Krizi"ni devreye sokuyor. Sosyalistler için bu koordinatlarda yaratmak, bir şeyi yoktan değil; ama yokken varetmek ısrarının (3) 'olmazsa olmaz'lığına kodlanıyor. Hegel'in, "Tarihte gelişme, özgürlük kavramına doğru gelişme demektir" sözlerini; ve "Egemen güç, kutsal kitap, kilise, papa ne derse desin dünya dönüyor" diye haykıran Galileo'yu anımsamanın önemi büyüyor...

"Yeni Dünya Düzen(sizliğ)i"nde (4) ("YDD") somutlanan "Uygarlık Krizi", Türkiye'yi de kollarına alıyor. Postmodern "Uygarlık Krizi" büyük

tahribatları körüklerken; asılmadığı taktirde de yeni felaketlere davetiye çıkarıyor. Egemen zoru katmerlendiren "YDD", aynı zamanda tarihin hızlandığı bir süreçtir. Yıkılanla devreye giren altüst oluş, yeni imkânların önünü de açıyor. Kapitalizmin ilişki ve çelişkilerinin başkalaştığı, yeni bir "doğum"a tanık oluyoruz. "YDD"de somutlanan kriz, kapitalizmin yeniden üretim boyutlu köklü çözümsüzlüklerini küreselleştiriyor. Ekolojiden, uygarlığa dünya yokoluşa sürükleniyor. Devrimci Marksizm, "Varolan herşeyin en acımasız eleştirisi" olabildiği oranda; insanlığın kadın eşitlikçi-özgürlük ütopyasını temsil yeteneğini kazanabilir (5).

İKİ: Kapitalizme alternatif sosyalizm ütopyasının pratikte uğramış olduğu aşınma, "YDD" saldırganlığının ve liberal illüzyonların "asılmaz güçlülüğü"nün kanıtı olamaz. Francis Fukuyama'nın, "Su anda tanık olduğumuz sadece soğuk savaşın sonu veya savaş sonrası tarihin kısmen geçen bir dönemi değil, fakat tarihin sonudur: O da şudur, insanlığın ideolojik evriminin son noktası ve insan yönetiminin son şekli olarak Batı liberal demokrasisinin evrenselleşmesi" (6) "kehaneti" gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü, Fukuyama'nın "kehaneti", malül olduğu Hegelist zaaflarıyla, dünya çapındaki sınıf savaşımını "anakronizm" düzeyine indirgeyerek büyük bir yanlışa düsüyor. Liberal kapitalizmin "çözümleyiciliği"ne iman eden yanılgılarını; aslı astarı olmayan "Teknokratik Çag", "Bilgi Çagı", "Sanayi Sonrası Toplumu" tezleriyle de ambalajlarken; "Kapitalizm insanlığa nasıl bir geçmiş yaşattı? Nasıl bir bugün yaşaıyor? Nasıl bir gelecek vaat ediyor?" sorularını yanıtsız bırakıyor!

Soruların yanıtı, "başka bir dünyanın" olabilirliğinin göstergesidir. "Başka bir dünya", kapitalizmin radikal eleştiri ve reddiyesi temelinde "Nasıl"ların yanıtlanmasıyla gerçeklenebilecektir. Kaldi ki, yaşanmışlığı tarihin belleğinden silmek de mümkün değildir. Fransız Devrimi, Komün ve Ekim liberal illüzyonlarla yokedilemeyecek kadar insanlığın tarihsel belleğine ve vicdanına kazınmıştır. "İdeolojilerin bittiği"ni iddia eden liberal varsayımın sarıldığı bitmişlik ideolojisi, uzlaşmaz çelişkiler dünyasında kapitalizmin soru(n)larının insanlığın evrensel sorunları olmadıgını, olamayacağını atlıyor. İnsanlar kapitalizm koşullarında yaşamaya zorunlu değildir. Özetle tarihin yapıcıları, geleceğe ilişkin tasarımlarını eyleme döken varlıklar olarak tarihin sahnesine aktif biçimde çıktıkları oranda "YDD" asılacaktır. Bunun maddi koşulları dünyada ve Türkiye'de mevcuttur. Sorun,

maddi koşullari yanıtlayacak araç ve örgütlülüklerin yaratılması noktasında düğümleniyor.

ÜÇ: Kuzey ülkeleri 1970'lerde yapısal kriz sürecine girdi. Kâr oranlarının düsmesi, sabit sermaye ve yatırımların azalması, sanayide kapasite daralması, işsizlik ve enflasyon gibi belirtilerle ekonomik düzlemde başlayan kriz, politik-ideolojik-kültürel düzleme de sıçramıştır. Krizin, egemenler açısından "çözümü", "küreselleşme" denilen bir tür yapısal uyum politikası uygulamasını devreye sokmuştur. Küreselleşme, yapısal krizi atlatabilmek için teknolojideki başdöndürücü gelişmelerin de etkisiyle merkezdeki ülkelerden (Kuzey'den) çevresel ülkelere (Güney'e) sermayenin akışında hızlanma ve etki alanının genişlemesiyle belirginleşen bir dışa açılma sürecidir. Bu süreçte, korumalı bir ekonomiye sahip; fiyat, ücret, işgücü ve kaynak dolaşımının merkezi olarak saptanmaya çalışıldığı ulus devletlerin merkezi denetim ve düzenlemelerinin birer birer ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

Kuzey'den Güney'e uzanan "YDD" işlerliğinin, serbest piyasa ve otoriter devlet gerçeğiyle sarmalanan muhafazakârlıkla, siyasetin merkezini sağa çekmesi, kitleleri depolitize ederken; ayırımcılığı katmerlendiren ceberrut devletin kozmopolit piyasa fanatizmiyle sarsıldığı dünyada; sosyalizmin bir toplumsal örgütlenme anlamında kendini gerçeklemesi, elbette siyasi iktidarın fethiyle mümkündür. Ama bir yaşam biçimi olarak sosyalizmin degerler sisteminin hayata geçirmesi, sadece iktidarin fethi perspektifiyle sinirli degildir. "YDD" koşullarında, sosyalistlere önemli görevler düsüyor. Sosyalistlerin iktidar perspektifi eksikliği doğrudur. Eksiklik salt teorik kavrayısı yetkinleştirerek giderilemez. Sosyalizmin bir yasam ve mücadele biçimi olarak, kapitalizm koşullarında pratikleştirilebildiğinde kitleler açısından anlamlandırılabilir. Söz konusu anlamlandırma süreci, iktidar perspektifinin aslî damarıdır.

Sosyalizm gündelik hayati devrimcileştiren siyaset ekseni olarak kitlelere tercüme edilmediği sürece yeterli yanıt oluşturmaz. Gündelik hayatta, sosyalizmin (mümkün olduğunca!) uygulanabilirliğini gösterebilmek, kolektif yaşam biçimi olarak pratikleştirmek, toplumsal hegemonya mücadelesinin yanıtını oluşturur. Sosyalizmin 60-70'li yıllardaki hegemonik güç özelliğini tekrar kazanabilmesi için toplumun sosyalizme entegre olabilecek geleneklerinden yola çıkarak, kolektif yaşam biçimlerinin yakalayarak, sosyalist perspektifle yeniden biçimlendirilmesi gerekiyor.

Bunun üç sorunu var: Birincisi, sosyalist hareketi yeniden kitlesel güç haline getirmek. İkincisi, Marksizmin devrimci bir yorumu temelinde sosyalist demokratik anlayışla teorik-ideolojik yenilenmesini sağlayarak sosyalistleri toplumsal düzlemde yeniden etkin konuma getirmek. Üçüncüsü de, (ilk ikisi başarıldığı ölçüde zaten elde edilecek olan) toplumsal meşruiyeti yeniden elde etmek. Üç sorunun çözümü mümkündür. "YDD" koşullarında dünya ve Türkiye'de ciddi bir devrimci potansiyel sözkonusudur. Ancak söz konusu potansiyel, parçalanmışlığın ve dağınıklığın etkisiyle heba edilmektedir.

Yenik-ezik ruh hali ve kendini anlamlandırmakta zorlanan bezginliğin yaygın olduğu bugün sosyalistlerin en çok ihtiyaç duyduğu, moraldir. Dolayisiyla uzun yillarin basarisizligi ve yenilgilerine karsin ayakta duran insanların önüne başarabilecekleri ve başardıkları ölçüde özgüvenlerini, devrimci coşkularını kazandıracak anlamlı ve iddiali hedefler koymak gerekiyor. Devrimci mücadele tarzının, durumu gözeten uygun araçların geliştirilmesi zorunludur.

DÖRT: "YDD" kaosuyla derinleşen istikrarsizlik ve kutuplaşmanın tırmanması; dünya emperyalizminin Kuzey'deki hegemonya kapismasini güçlendirirken; sistemin kırılganlık riskini büyütmekte ve Kuzey'in, emek cephesine ve Güney ülkelerine yönelik saldırganlığı tırmandırmaktadır. Bu koordinatlarda "YDD"nin ana sorusu şu: Üç emperyalist blok (AB, ABD, Japonya) yeni denge(sizlik)deki belirsizliklerini nasıl belirleyecek ve belirlenim karşısında emek cephesinin ve Güney ülkelerinin tepkisi ne olacaktır? (7)

Dünya ekonomisinin derinine işleyen küresel ölçekli dinamiği, olası gerçeklere ilişkin bazı işaretleri de vermektedir: Şu anki açık etki, ABD'nin askeri gücüyle desteklenen üretim ve finansmanda sorunlu küreselleşmedir. Mevcut hareketin sonuçları, dünya ekonomisinde zengin/yoksul kutuplaşmasının keskinleşmesi ve üretimin yeniden yapılanması ile dünyadaki göç hareketleri sayesinde sınırları yarıp geçerek, geçmişin cografi çekirdek/çevre yapısını toplumsal çekirdek/çevre yapısına dönüştürecek toplumsal bölünmenin derinleşmesidir. Bu kutuplaşma, etnik, dinsel, ulusal ve cinsel kimlikler etrafında oluşan tepkilerini yaratarak hızla ilerlerken; Kuzey egemenliğine karsı baskaldırının bir metaforunu oluşturmaktadır.

Bu gidişatta sosyalizmin asal sorunu, çeşitli kimlikler arasında, ortak bir anlayışa varmak üzere, köprü oluşturmaktır. Kimlikler arasında köprü oluşturmak, baskalarının egemenliğine girmelerine yol açan nedenleri ortadan

kaldırarak, kendi özgün kişiliklerini geliştirmelerine olanak tanırken, bir yandan da onları korumak demektir. Böyle bir sosyalizmde çeşitliliğe, farklı toplum projeleri izlemek için karşılıklı desteğe yer olacaktır. İktidarın merkezi yapısının da dağılması anlamına gelen bu eğilim, ekonomik ve toplum projelerinde çeşitliliğe olanak tanıyabilir.

BEŞ: Dünya sisteminde, iktidarın herhangi biçimde yer degiştirmesi veya ekonominin merkezi yapısının çözülmesi için mevcut küresel ekonomiyi dayatan askeri gücün denetim altına alınması ya da sınırlandırılması gerekli bir koşuldur. Bu, ancak ABD toplumundaki direncin dıstan yani Güney'den gelecek dirençle, IMF reçetesinin ve ABD egemenliğindeki "yeni dünya düzeni"nin reddedilmesiyle olur. Bu da "YDD" karşısında sosyalist mücadelenin aynı anda içsel ve küresel düzlemde yürntülmesiyle başarıya ulaştırılabileceği anlamına gelir.

Zaten mali kriz tehdidinin, yerel olmaktan çıkıp bölgeselleştiği ve giderek de küreselleşme trendini öne çıkardığı gidişatta ABD Merkez Bankası Başkanı Alan Greenspan, 1995 yılında yaşanan Meksika krizinin 1990'ların ilk, Asya'da yaşanan mali sorunların da ikinci krizi olarak nitelenebileceğini belirterek, gelecekte de mali ve ekonomik kriz yaşanabileceği uyarısında bulunmaktadır (8).

Greenspan'ın itirafı çok önemlidir; çünkü, 3-4 Nisan 1998 tarihlerinde düzenlenen İkinci Avrupa-Asya Zirvesi'ndeki (ASEM) (9) konusmasında İngiltere Başbakanı Tony Blair, "Asya krizine sırtlarını dönemeyeceklerini" söylerken; bu krizin, dünya ekonomisini son yıllarda yaşadığı en önemli kriz olduğunun altını çizmek zorunda kalırken; İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook da Asya ülkelerindeki ekonomik krizin, İngiltere başta olmak üzere tüm Avrupa ülkelerini etkilediğini ve dünya ekonomilerinin artık içiçe geçtiğini ve birbirlerini direkt etkilediğini ifade etti (10).

Özetle, "Asya Kaplanları"nin acıklı öyküsüyle tanışan "YDD"; sistemin pençesine düstügü mali krizin ciddi sorunlarıyla boğuşurken; işsizliğin (örneğin Temmuz 1997'den bu yana Endonezya'da 8.7 milyon kişi!) giderek arttığı;11 krizin faturasını isçilere çıkartıldığı; ekonominin kötürümleştiği; aşırı fiyat artışlarının rutine döndügü bir kaos ortamında, totaliter rejimlerin, baskıcı yönetimlerin önünü açıyor. Bu arada umutsuzluğun yol açtığı kadercilik eğilimi ve yoksulluğun beraberinde getirdiği toplumsal bunalım,

falcılıktan, fahişeliğe uzanan toplumsal çürümeyi körüklediği gidişatta, büyük toplumsal çalkantı gırdapları da oluşmaktadır.

ALTI: Küresel ölçekli toplumsal çalkantü girdabına çekilirken; belirsizliklerin, açmazların, çürümenin labirentinde çalkalanan Türkiye'de, 80'lerden bugüne korkunç illüzyonlar yasanırken; çok şey, aslı olmayan "gibi"leri öne çıkardı; aldatmaca, kaçış dört bir yanı sardı. Çürüme ortamında Macbeth'ı oynayan burjuvazi, Süleyman Demirel vitrinli (12) ve Susurluk patentli MGK vesayetine kodlanırken; 'Amerikan Savunma İstihbarat Ajansı'nın (DİA) yayımladığı "Yeni Dünyanın Stratejik Haritası" raporunda, "Türkiye, gelecekte dünyanın kriz bölgelerinden biri haline gelmeye aday ülkelerdendir" (Cumhuriyet, 13 Nisan 1992) denir oldu.

Türkiye, kabuğunu değiştiriyor. Yani ekonomik istikrarsızlık büyüyor; işsizlik artıyor; enflasyon kronikleşiyor; gelir dağılımı emekçiler aleyhine bozuluyor; kayıtdısı çkonomi büyüyor; üretken yatırımların azalması, istihdam kapasitesini olumsuz yönde etkiliyor; rantiyelerin egemenliği derinleşiyor; kamu açıklarının ulusal gelire oranı büyüyor; iç ve dıs borçlar artıyor; tekelleşme süreci derinleşiyor; T"C"nin otoriter yapısı tahkim edilirken, alt-emperyalistleşme yönelimi öne çıkıyor; çürüme ortamında burjuvazinin oynadığı Macbeth rolü, onu irrasyonalleştiriyor. Özetle toplumsal-ekonomik sorunlar ağırlaşırken; yapısal kriz, gel-gitleriyle kesintisiz özellikler kazanıyor. Kendiliğindencini aşamayan ve inişli çıkışlı seyir izleyen (bütünlüklü devrimci özellikler kazanamayan) tepkiler boyveriyor.

T"C" devleti'nin kurumsallaşma süreciyle birlikte yürürlüğe koyduğu, ulusal sınırlar içindeki "öteki", yani "Türk-olmayan" etnik kimliklerin reddine dayalı "assimilasyon" ve "zorla-kültürlenme" politikaları, Kürt kimliğinin 1980'lerde siyasallaşma/uluslaşma sürecine girmesinin ardından, her iki taraf açısından da ürkütücn ölçüde yıpratıcı, can ve mal yitimine, her iki halk için yoksullaşmaya yol açan ve T"C" açısından Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yasamını tam bir açmaza sürükleyen "kirli savaş" "ethnicide" (13) siyasasına dönüşmüstür.

Kayırmacılık ve yolsuzlukların "Türk-tipi demokrasi"nin gündelik ve sıradan vechelerine dönüştügü, parlamentonun (zaten sınırlı olan) etkinliğini giderek yitirdiği ortamda, TSK, MGK aracılığıyla Türk(iye) siyasetinde ağırlığını arttıran ve kamuoyu nezdindeki "meşruiyet" ve "güven"i giderek pekişen bir iktidar odaği olarak kendini dayatmaktadır. TSK, bünyesinde

oluşturduğu "Batı Çalışma Grubu" (BÇG) benzeri örgütlenmeler aracılığıyla ülkenin siyasal yönelişini, uzun erimli ulusal politikalari belirlemekte ve MGK eliyle bunları hükümete ve parlamentoya dayatmaktadır.

Bu çerçevede oluşturulan "Milli Asker (Strateji Konsepti" (MASK) uyarınca yeniden biçimlendirilen ulusal stratejide birincil tehdit, "Seriatçilik" olarak tanımlanmıs, ve (asker (-sivil) "ulusal güç"lerin (ki bunların arasında TSK'nin yanısıra, siyasal partiler, üniversiteler, medya kuruluslar ve "sivil toplum örgütleri" sayülabilmektedir) bu tanım doğrultusunda yeniden-yapılandırılması (daha dogru bir deyişle "hizaya sokulması") öngörülmüstür.

Bu yeniden yapılandırma sürecinin "referans çerçevesi"ni Kemalist ideoloji oluşturmaktadır. Ne ki gündeme getirilen, Kemalist ideolojinin 1920-40'li yıllardaki uygulamalarından farklı olmak üzere, bağımsızlıkçılık ve devletçilik vurgularından arındırılmış, küreşellesmeden ve özelleştirmelerden yana bir versiyonudur. Benzer biçimde, M. Kemal'in "Yurtta sulh, cihanda sulh" sözlerinde ifadesini bulan otarşik vurgu da, T"C"'nin Orta Asya ve Orta Doğu üzerindeki iktisad (ve olasılıkla asker) açılım projeleriyle akamete uğramıstır. TSK versiyonunda vurgulanan "Kemalist referans çerçevesi", esas olarak Devlet Laisizmi ve çokkültürlülügün reddi ve "Üniter Devlet"in mutlaklaştırılmasına dayalı Atatürk Milliyetçiliğiyle (14), "Sivil Toplum Kurulusları" arasında "ulusal çıkar" çerçevesinde oluşturulacak konsensüs zemini, yani bir çesit korporatizmdir.

MASK'in Kürt sorununa yönelik yüzü, kimi (gerçekçilikten uzaklığı kısa sürede ortaya çıkan) "iyimser" yorumlarda ileri sürüldüğü üzere TSK'nin "barış"a ve "siyasal çözüm"e yaklaşmakta olduğu değil, olsa olsa "Kürt kimliğinin reddine" dayalı, bir bakıma "Kürt'süz barış"tan yanalığıdır. Nitekim, "Terörün (TSK tarafından) kontrol edilebilir düzeye indirildiği, artık bölgede iktisadî ve toplumsal bir kalkınma sürecinin başlatılmasıgerektiği" tezi, 27 Mart 1998 tarihli MGK toplantısından bu yana kitle iletişim araçlarında sıkça vurgulanır olmuş, Başta Koç ve Sabancı olmak üzere TÜSİAD üyeleri Kürt topraklarına apansız "sıcak ilgi"lerini dile getirmeye baslamıstır. Kürt illerinde düzenlenen pop konserleri, moda defileleri, okul açma kampanyalari vb. ile yeni bir "assimilasyon" sürecinin düğmesine basıldığının işaretleri verilmektedir.

Öte yandan 15 yılı aşkın süredir yürütülen "Kirli Savas" nedeniyle doğa

ve insan kaynakları tahrip edilen ve korkunç ölçüde yoksullaşan Kürt halkından geriye kalanlar, bölgedeki yüksek işsizlik oranı, Türkiye'deki (uluslararası standatların gerisinde kalan) ücret ortalamalarının da altındaki ücretlerle çalışmaya razi potansiyel bir isgücü kaynağı olarak değerlendirilmektedir, Zenginler Kulübü tarafından. Aynı nedenden dolayı, gerek bölgede hakim olan "İş olsun da nasıl olursa olsun" psikolojisi, gerekse uygulamaya sokulan elverişli teşvik politikaları, çevre, saglık vb. koşullarını gözetmeyen, düsük maliyetli ve çevreyi tahrip edici işletmelerin kısa sürede bölgeye akın edeceği öngörüsünü getirmektedir gündeme. Öte yandan, gerek savaş stratejisine, gerekse GAP'a iliskin altyapı yatırımları, Türk ve uluslararası sermayenin bu "ucuz isgücü cenneti"ni yağmalama düşlerini gerçekleştirmelerinin zeminini hazırlamıştır.

"Kürt kimliği"nin (sınırlı, yerel ve folklorik, MGK bildirisine göre "kamu alanını kapsamayan" bir çerçevenin ötesinde) reddini temel alan politikanin bir başka göstergesi de, kitle iletişim araçlarının, Türk halkının şövenist duygularını kışkırtan yayın politikaları ve para-militer ülkücü-faşist çevrelerin özellikle Kürt yurtseverlerini ve barış savaşımcılarını hedefleyen sistemli saldırılarıdır.

Son 15 yıllık süreçte ulusal kimliğini tanımlama yolunda önemli adımlar atan Kürt halkı, T"C" devletinin güvenlik güçlerince yürütülen şiddet politikalarının yanısıra, Kürt Kimliğini vurgulayan siyasal parti, demokratik kuruluş ve yayın organları üzerindeki baskılarla siyasal/toplumsal arenanın da dışına itilmektedir. Öte yandan, şövenist kışkırtmalar ve para-militer ülkücü çetelerin saldırganlık dozundaki yükselişle Kürtler tam anlamıyla "köşeye sıkıstırılıp" teslimiyet ya da yokolma ikilemiyle karşı karşıya bırakılmaktadır. Bu kıstırılmışlık içinde umutsuz intihar çıkışlarının, metropol varoşlarında ya da Anadolu kentlerinde Maraş, Çorum benzeri kitle kıyımlarıyla karşılaşması ürkütücü, ama hiç de uzak olmayan bir olasılıktır.

Bu koşullar altında Türkiyeli sosyalistlere ve devrimcilere düsen, Kürt sorununun Türklerin sorunu olduıu bilinciyle, Kürt halkına destek ve dayanışma elini uzatmaktır. Dünyanın neresinde olursa olsun, sömürü ve baskının her türlüsüne karşı çıkmanın sosyalist ahlâkın birincil koşulu olduğu unutulmamalıdır.

Öte yandan "Kürt halkıyla dayanışma", yalnızca ilkesel ya da etik bir sorun degil, Türkiye'de yürürlüğe sokulan TSK/MGK patentli restorasyon

sürecine, bölgenin sömürgeleştirilme ve ülkenin alt-emperyalistleştirilme girişimlerine "Hayır" diyebilmenin, Orta Doğu halklarının "YDD"ne karşı mücadelesinin bir unsuru haline gelmenin, yükselme eğilimindeki "Büyük Türk Şövenizmi"ne karşı dikilebilmenin de ön koşuludur. Bu dayanışmanın, Türk halkının 1980'lerden bu yana yitirdiği değerleri yeniden elde edebilmesi, içine yuvarlandığı kimliksizleşme girdabından çıkabilmesi, yeniden "Hayır!" diyebilmesi, "idare-i maslahatçılık" ve "köşe dönme" beklentilerinden, kısacası egemen/resmî ideolojinin etkilerinden sıyrılabilmesi açısından taşıdığı önem, büyüktür.

YEDİ: Yığınları mülküzleştiren gidişatta, burjuvaziyi iktidarsızlastıracak bağımsız sosyalist politikalar 'olmazsa olmaz' özellikler kazanırken; alternatif toplumsal projenin, iktidar sorununa açılım getirmesi, yani sosyalist kurucu projenin, ideolojik ve politik boyutunun netleştirilerek siyasetin toplumlumsallaştırılması gerekiyor. Bu nedenle sosyalist projenin, gündelik hayatı devrimcileştirirken devrimin güncelligi fikrini de öne çikarması şart. Gündelik hayatı devrimcileştiren devrimin güncelligi fikri; siyasal devrimi, statik, aşamacı şemalara kurban etmeden kendini bir "karikatür devrim"le sınırlamamalıdır.

"Karikatür devrim" perspektifiyle sınırlanmak: "Ya restorasyon ya şeriat!" ikilemine sıkışmaktır. Sahte ikilemin her iki ucunda eyleme geçen totaliter sağ cahilliğe yedeklenmekten başka bir sonuç yoktur (15). Cehalet ve vahşete eşitlenmiş totaliter sağ düşünüşün, güçlü tarihi birikimi ve gelenekleri vardır (16). Türkiye'de Turancı-Islâmcı-anti-Kürt/antikomünist/şovenist ögelerle nitelenmesi mümkün olan totaliter sağ düşünüşün resmi ideolojik referansını Kemalizm oluşturur.

Yeniden Kemalizmi olumlayan resmi görüşün gayri-resmileştirilmiş bir hali sofistike bir paket içinde sunulurken mevcut laiklik, T "C"nin resmi ideolojisinin parçasıdır; Kemalist laiklik, T"C"nin "devlet dini"dir; İslâmi yükselişi engellemenin biricik çaresi ancak, radikal sosyalistlerin özgürlükçü-toplumsal laiklik projesidir.

SEKİZ: Kemalizmin ne olduğunu, görmek istemeyenler dışında herkesin malûmu! "Aslında ilk olan 'Son Türk Devleti'nin dayanağı ve ideolojisi olan Kemalizm ömrünü doldurmuş bulunuyor. Bu ideoloji bugün hâlâ devletin resmi dini olmaya devam ediyorsa, bu, onun insanların kafasındaki egemenliğinden, ideolojik gücünden, yaygınlığından degil; ideoloji dışı bir

unsurun, Osmanli'nın yaşayan ruhu Türk Ordusu'nun silahlarının fizik gücünden dolayıdır. Bir ideoloji, yaratıcılığı, diger ideolojiler karşısındaki entellektüel üstünlügü, genç kuşaklar arasındaki etkisiyle geleceğe damgasını vurabilir ve yaşama yeteneğinin kanıtlarını sunar. Kemalizm'de ne yaratıcılık, ne de entellektüel üstünlük vardır"(17).

Öte yandan, "Kemalizm demokratik açılım için elverişili bir 'gelenek' değildir. (...) Kemalizmin siyasete karşı güvensizliğinin ve dolayısıyla demokratik açılımları kapatmasının temelinde birbiriyle bağlantılı iki neden olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki neden Kemalizmin toplumsal entegrasyon anlayışının boyutlarıdır ve 'siyasal' anlayışını, daha doğrusu 'siyaset-karşıtı' tavrını belirler. Bunlar, Kemalizmin 'ortak iyi' anlayışı ve toplumun ontolojik varlığına güvensizlik besleyerek onun kendisinden 'kendisinin oluşturduğu devletten' bağımsız olarak devam edebileceğini düşünememesidir. Kemalizm soyut olarak toplumun devletten bağımsız olarak varolabileceği fikrini keşfedememiştir, ki bu sivil toplumlaşmaya engeldir. Çünkü, devlet ve toplumun, karşılıklı yarı bağımlı, yarı özerk alanlar olarak, birbirlerini üretmeleri, toplumun siyasetten bağımsız olarak varolabileceği fikrinin prensipte kabul edilmesine bağlıdır. Kemalizm, bu fikri kabul edemediği için toplumun ancak siyaset/devlet mekanizması ile varlığını sürdürebileceğine inanır. (...) Siyasal dilin bütün 'esnekliğine' rağmen, Kemalist anlayışın siyasete karşı güvensizliği onun bir demokratik açılımın başlangıç noktası yapılmasının önündeki en büyük engeldir. Bu nedenle, bu siyasal yapıyı kuran ve devamını meşrulaştıran Kemalizmi sorunsallaştırmadan Kemalizm hakkında konuşmak, analitik seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun, demokratik açılım açısından/için, verimsiz bir konuşmadır" (18).

DOKUZ: "Ey iman edenler! Benim de düsmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar size gelen hakkı inkâr ettikleri halde, onlara sevgi besliyorsunuz... Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan şaşmış demektir" (19) diyen İslâm, ruhani değil; politik bir seçimdir. Politik konumlanışıyla Türkiye'deki İslâm köktenciliği, monolotik-korporatif cemaatçiliğini örgütlemeye yönelmiştir. Umutsuzluğun partisi özelliği taşıyan İslâm köktenciliği, kırın kente taşınıp, devlet tekelci kapitalizmi kırsal alanı hızla yoksullaştırırken çürüyerek arabeskleşen Türkiye'de, tepkici dinsel inanç ve geleneklerin birleştirici dinamiğidir. İslâm, bu kesimler için sığınılacak bir inanç kalesi olması yanında, saldırgan bir savunma hattıdır da! (20).

Şeriat sancağı altında Falanjist benzerlikleriyle sokağa yönelen köktendincilik; DTK'nin yoksullaştırdığı geniş kesimlere, "gökteki ruhsal otorite" adına hükmederken, çöküş-çürüme-korkuyu örgütlemektedir. Yığınlardaki "anti-kapitalist" tepkiyi, "din kardeşliği" demogojisiyle potasında övütürken; DTK'nin körüklediği kimliksizlik ve hoşnutsuzlugu da kanallarında toplamaktadır.

Kapitalizme ekonomik entegrasyonuna karşın, kapitalizmin üstyapı kurumlarıyla arasında mesafe bırakan İslâm; üstyapıda kapitalizmin anonimleşmiş meta ilişkileri dışına çıkarak ve kapitalizmin izin verdiği marj içinde kendi gettolarını, sektörlerini oluşturmuştur. Bu da İslâmi renk ve dokulu alternatif bir kültür alanını ortaya çıkarmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, İslâmi deıerlendirirken salt iktisadi boyutla sınırlanmayıp; onu geniş kültürel alanlı etkisiyle ele alma zorunluluğudur. İslâmcıların bu yapısı, Mübeccel Kıray'ın tampon mekanizmalar yaklaşımıyla da ele alınabilir. Eski toplumsal ve kültürel yapıları dağılırken insanların kendilerini kapitalizmin ağır koşulları ile yüzyüze bulmaları sonucu, baskın sisteme karşı savunma mekanizmaları oluştururlar. Ayni yöreden büyük şehire gelen insanların, kapitalizmin ağır koşullarına karşı kendi aralarında iş, ev vb. dayanışmalarını oluştururlar. Ya da şehir hayatının hızlı temposuna uymayan eski kültür ve alışkanlıklarını terkederken burjuva kültürünü de kavrayamamalarına karşın, ara bir değerler sistemi, kültürü oluştururlar (21).

Bu tip tampon mekanizmalar insanların, kapitalist sistem karşısında, belirli ölçülerde güvenliğini sağladığı gibi, alternatif bir odak (ya da cemaat) özelliği kazanmalarını ve kendine özgü siyasal kanallar açma işlevini de görür. İslâmcıların bir özelliği de kapitalizm karşısında çaresiz kalmış insanlara bu tür, yani kendi aralarındaki dayanışma bünyesinde bir koruma vaadini de içermesidir. İslâmci hareket sadece tarikat türü tampon mekanizma yaratmakla kalmayıp, kendi siyasal organizasyonunu net olarak oluşturmasıyla da diğer tampon örgütlenmelerden ayrılır. Tampon mekanizmalar içinde görülen diğer toplumsal grup ya da sınıflar çeşitli partilerin eklentisi, stepnesi görünümündeyken, tarikat ya da İslâm türü örgütlenmeler bu durumu aşıp artık kendi siyasal kapasitelerini göstermektedirler. İslâmcılar siyasal kapasitelerini, kendi sosyal nizamlarını kapitalizmin izin verdiği gözeneklerde ve cennet dedikleri öbür dünyaya bırakmayıp hemen gerçekleştirme çabalarından da almaktalar. İslâm karakteri icabı, insanların tepki-

lerini, en ileri değil en geri noktalarına hitap ederek örgütlerken, toplum içindeki hegemonya çabalarını da derinleştirmektedir.

Bu özellikleriyle İslâmi hareket; yoksulların örgütlenmesinde ve kapitalizme karşı mücadele saflarına çekilmesinde radikal sosyalistlere "rakip"tir. Çünkü, kapitalizmin ürettiği çürüme ortamında yoksulluk, işsizlik ve umutsuzluk; siyasal alanda radikal sosyalistlerin dolduramadığı boşlukla çakışınca; köktendincilik ortaya patlayıcı simya olarak çıkar. Kriz ve çürüme ortamlarında boyveren İslâmi köktendinciliğin maddi ve manevi boyutlarını; çoğunlukla geriye dönük özellikler taşıyan Batı karşıtlığı ve sosyalizm düşmanlığı oluşturur. Sosyalistlerin Türkiye'de küçümsememesi gereken İslâmi köktencilik, çaplı bir tehlikedir. Çünkü, İslâmin üzerine temellendiği "tanrısal kaynak" anlayışı, zorunlu olarak "hakikat" tekelini içerir. Böylelikle de, tekelci siyasal meşruluğun uzantışı olan şeriat düzeninin monolotik/korporatif cemaatciliğini kaçınılmaz kılar. Sosyalistleri, İslâmi köktenciliğin boy hedefi kılar.

Türkiye'de dinsel hareketin güçlenerek, yükselmesi ve "emperyalizm, kapitalizm karşıtı" rötuşlarla kendini ifadesi, radikal sosyalist saflarda ciddi kafa karışıklıklarına yol açmıştır. Ama unutulmamalıdır ki, İslâmcıların sözde "karşıtlığı"nı, nedenleri yanında amaç ve hedeflerinden soyut olarak ele alınmalıdır. İslâmi hareketin hedefi, teokratik devlet ve şeriat düzenidir. Bu noktada sosyalistler, "Devletin, dini kişisel bir sorun olarak belirlemesini ister, ancak halkın afyonu niteliğindeki din, dinsel batıl inançlara karşı savaşı kişisel bir sorun olarak görmez" (22). Radikal sosyalistler eski ekonomik ve toplumsal örgütleme biçimlerine itibar etmedikleri gibi; ideoloji, kültür ve ahlâk alanında da eleştirilerini, hiçbir pragmatik tutum ile sosyalist eksenden kaydırmazlar.

Bir ittifak gücü olmayan İslâmi hareket, devrimcilerin önündeki, asılması gereken engellerden birisi (23) olarak ele alınmalıdır. Çünkü Tarihsel teorik/pratik gerçeğiyle İslâm tarihi, M. Rodinson'un tesbitini doğrulamaktadır: "İslâm dininin can damarı olan doğmalar, ibadetler, bu din yaratıldığından beri pek az değişmiştir" (24). Çünkü, İslâmiyet açısından "Din, ilâhi bir kanun olup resit (âkil, bâlig) olan kimseleri maddi ve manevi hayatlarında hayırlı yola götüren bir delildir. Allah Taâla tarafından vaz'olunmuş bir kanundur." (Ahmet Hamdi Akseki) Öte yandan ise, "İslâm çağlar üstüdür; çağ onu geriden izlemek zorundadır. İslâm kıyamete kadar yasaya-

caktır. (...) İslâm'dan başka hiçbir düsünce akımı, hiçbir düzen ve ideoloji çağdaş değildir." (25) "Allah'tan baskasının vesayetini reddeden birey, Allah'ın kendisine sunduğu yaşam pratiğini dünyevi açıdan daha kârlı bulduğundan dolayı değil, vesayet yetkisini evrensel adaletin doğrudan ve kaçınılmaz gereği olarak yalnızca Allah'ın hakkı olarak gördüğü ve vesayet yeteneğini de mutlak bilginin yine tek sahibi olmasi itibarıyle yalnızca Allah'ta tanıdığından dolayı vesayetini Allah'a teslim eder" (26).

Bu özellikleriyle "İslâm, yaratıcının yaratılana vahyettiği hakikatın bilgisidir. Allah (cc) yarattığı şey konusunda bilgisiz olamaz ve bir unutma da söz konusu olamaz. Bizim için gerçeklik alanı yoktur. Din bilim çelişkisinden söz edilemez. Bu anlamda da, İslâm'ın günümüze uyarlanması çalışması mantık dışıdır. Tabii ki dini yeni bir forma kavuşturma iddiası da kabul edilemez. (...) Biz mi Allah'ın hükmüne uyacağız, yoksa Allah inancını ve dini hayatımıza mı uyarlayacağız?" (27) "Müslümanların hemen her gerçek için ilk kaynağa, Kur'ana başvurmaları, modern teorileri ve bunların uygulaması için buradan vize almaları anlamını taşımaktadır. (...) Kur'anın kişisel gayretlerle yeniden yorumlanması henüz pozitif bir sonuca ulaşmış değildir. Modernlik, zaman zaman müslüman kamuoyunun geleneksel karşı koymalarıyla karşılaşmaktadır" (28).

Özetle İslâm dininin ayırdedici özelliği, bir din devleti öngörmesinde odaklanır. İslâm açısından din, siyasette ideolojik özün tek kaynağını oluşturur. Böylelikle de İslâm, bireyin özel hayatından hukuk alanına, sosyal-siyasal hayattan ekonomiye kadar uzanan, "sosyal" ve "siyasal" düzenleyicilik niteliği kazanır. Bu bakımdan İslâm, bütün sosyal ve siyasal hayata uygulanması istenen inancıyla, fikir ve davranış kurallarını belirleyen bir "ideolojik formül" niteliği kazanır. Bir yandan birey katında belirir ve bireylerin tek tek hayatlarını düzenler, şeriatın sınırladığı yaşam yolunu çizer. Yani şeriatın işlerliği ve sürekliliği için toplum yaşamında önemli roller üstlenerek, siyasal iktidari düzenler, yönlendirir. Bu babda Şerif Mardin'in, "İslâm başka, İslâmi hareket başka" (29) türünde formüle ettiği "tez"e katılmak mümkün değildir. Çünkü İslâmi hareket, İslâm dininin dogmalarıyla şekillenen bir harekettir. Örnegin İslâmi dogmalar, İslâmi hareketin asli kaynağı olan Kur'anda "yoruma" olanak tanımayacak kadar net formüle edilir: "Allahın indirdiği (yani Kur'an-y.n) ile hükmetmeyenler kâfirlerdir."30 "Din olarak yalnız Allah'ınki kalıncaya kadar savaşın" (31).

"Allah diledigine sayısız rızıklar verir" (32). "Kimimizi kimimizin kat kat üstüne yükselten odur" (33). "Ey iman edenler Yahudiler'le, Nasraniler'le dost tutmayın. (...) Onlarla dost olan onlardan olur" (34).

ON: Biriken toplumsal çelişkiler, çıplak yüzleriyle kendilerini ortaya koymaktadır. Oluşan süreç, toplumsal çelişki ve çatışmaların büyüyeceği, çatışma potansiyellerinin güçleneceği, derinleşeceği, daha yaygın ve etkili özelliklere kavuşacaği bir dönem olmaya mahkûmdur.

Bu noktada eylemini kitle hareketinin meşru mücadele çizgisine dayandıran; anti-tekelci bir program anlayışını temel alan; işçi, memur, varoş, Kürt, demokratik öğrenci ve kadın hareketlerini ezilenlerin tarihsel blokunda birleştiren; legaliteyi istismar eden; kapitalist toplumsal ilişkinin sosyalist tarzda aşılmasının açık propagandasını yapan; bu mücadeleye işçi sınıfı ve tarihsel blok güçlerini çeken; her türden gericiliğe karşı anti-emperyalist, anti-faşist, anti-sömürgeci demokratik geçiş taleplerini yani eşitlikçi özgürlük yönelişini, sosyalizm projesinin ayrılmaz parçası haline getiren; KUKH'nin kaderini tayin hakkını savunarak, mücadele birliğinin oluşturulmasına hizmet eden; enternasyonalizmin bayrağını yükselten parti gereklidir.

Kapitalizme karşı sosyalizmin meşruiyet mücadelesine güç katacak, açık kitlesel eylemler içinde sosyalizmin toplumsal bilinçte yeniden örgütlenmesi için çalışacak, siyasal özgürlükler mücadelesini burjuva çerçevelerden kurtaracak siyasal ve toplumsal devrim perspektifiyle yönlendirmeye katkı sağlayacaktır. Toplumsal, ekonomik ve siyasal kavgaların nesnelliği içinde kapitalist çözümlere karşı sosyalizmin somut alternatifleri ve toplumu yeni baştan örgütleme projelerini devreye sokacaktır.

Sosyalist hareketi kapitalizmin somut uygulamalarına karşı yalnızca bir siyasal tepki hareketi olmaktan çıkarmanın kavgasını verecek açık devrimci parti: Üretici ve kurucu bir alternatif iktidar perspektifinin propagandasıyla, radikal sosyalist güçlerin canlı eylemlilik ve tartışma sürecinde örgütlenmeleriyle realize edilebilecektir. Böylesi bir çalışmanın mümkünlüğü, sosyalist kadrolara yeni eleştirel (35) ruh kazandırılması ve gündelik pratiğe müdahaleden geçiyor.

ONBİR: Coğrafyamızda açık-devrimci parti, önemli ve gerekli bir şeydir; ama herşey değildir. Legal plânda, (36) "Studıeren, propagandıeren,

organısıeren/inceleme, propaganda, örgütlenme" (K. Liebknecht) eksenli radikal-birleşik deıerlerin yaratılması küçümsenemez. Ancak, Türkiye'de boşluk sadece legal planda değil; sosyalizmin bağımsız kimliğinin öteki düzeylerde de kazanılamamasındadır. Anadolu devrimi, legal önderliğe (37) sığmaz; ama böyle olması, açık parti ihtiyacını da ortadan kaldırmaz. O halde mücadelenin hiçbir biçiminin fetişleştirilmeden tüm olanakların kullanılmasi gerekmektedir.

Sosyalist hareket hegemonyasını; "faşist-reformist" tekerlemelerine sarılarak gerçekleştiremezken; söylem ve eylemini "muhalif-demokratlik"la sınırlandıramaz. "Genel demokrasi" talebi, sosyalist hareketin düzen eleştirisi ve faaliyetinde devrimci eylemlilik ekseni oluşturamaz. Bunun yanında sosyalistlerin nesnellikten koptuğu ölçüde marjinaleşmeye mahkûm olduğu da herkesin "malumu"dur. "Anti"likte ifadesini bulan soyut önermelerle ileri adımlar atabilmek olanaksızdır; "Yaşasın/Kahrolsun" edebiyatına temellenmiş propaganda ile ilerlenemeyecegi açıktır. Böylesi bir tarz, yığınlara malolmakta üretken bir eksen olmuyor. Yığınlara neyi, neyle ve nasıl gerçekleştireceğimiz açıklamak, bu eksendeki gündelik talepleri sosyalist iktidar mücadelesine bağlamak; toplumsal alanda karşımıza dikilen "Nasıl?" sorusuna ikna edici, farklı, somut yanıtlar ve projeler üretmek önemlidir.

Soru(n)ları saptamak yanında; nasıl çözümleyeceğimizi de ortaya koymak durumundayız. Örneğin, siyasal-toplumsal düzlemde sosyalist demokrasinin anlamı nedir? Yeni kurumsallaşmalar neler olacak? Toplumun üzerinde yükselen devlet nasıl aşağıya çekilecektir? Yerel yönetimlerin merkez karşısındaki erki nasıl sağlanacak? Nasıl bir vergi sistemi olacaktır? Yeni yapıda ordunun yığınlar üzerinde baskı aracı olarak kullanılabilmesi olasılığını engellemek için, önlemlerimiz nelerdir? İktisadi kaynakların yönlendirilmesi hangi mekanizmalar aracılığıyla gerçekleşecek, yığınların buna müdahalesi nasıl olacak? Sanayileşmenin doıal sonucu olarak ortaya çıkmış olan çevre yıkımı nasıl engellenecek? Kadınların özgürleşmesinin önündeki siyasal, toplumsal, kültürel vb engeller bugünden başlayarak nasıl kaldırılacak? Yeni ilişkiler ve yeni insan konusundaki düşüncelerimiz nedir? Vb'leri...

Dar dünyamızın hem öznesi, hem de nesnesi olmaktan kurtulmak gerekiyor. Mevcut sefalet görüntülerine yaslanan ama bir gelecek vaat

etmeyen, yani sefaletin eleştirisini temel alan "programlar"la kapitalizmin asılması mümkün değildir. Sosyalistlerin, kapitalizmin işlerliğinde "şekillendirilerek eritilmiş insan" sorununu çözümlemeleri gerekiyor. Kitleleri, onların aktif öznesi olarak kapitalizmden kopartacak toplumsal ütopyalar gerekiyor. Yoksa, popülist politikalarin soyut temaları ekseninde patinaj yapmak, tekelci kapitalist sistemin işlerliğinde "şekillendirilerek eritilmiş insan" sorununa çözüm getirmez.

ONİKİ: Sosyalist politikanin, ezilenlerin tarihsel blokunu oluşturma yükümlülükleriyle, toplumsal ölçekteki çok çesitli emekçi formasyonlara sahip insanlara ya da ezilen insan gruplarına yönelik oluşturulmasi gereği gözönnne alındığında: Sosyalist politika üretirken, "saf" ve tektip nesnellik bekleyebilmenin olanaklı olmadığı görülür.

Sosyalist hareket ütopyalarini "sulandırıp/ehlileştirerek", varlığını düzen-içilikte gerçekleyemez (38). Ütopyanın varlığı, gerçeğe dönüştürülebilmesi için, vazgeçilemez gerekliliktir. Devrim isteği sadece koşullar olgunlaştığında mekanik olarak ortaya çıkmaz. Önceden tasvirini, örgütlenmesini gerektirir. Çünkn, "Bilinçli bir küçük azınlık tarafından gerçekleştirilen devrimler zamanı geçti. Toplumun düzenlenişinin tam bir dönüşümünün sözkonusu olduğu yerde, yığınların kendilerinin de bunda işbirliği yapmaları, daha önce neyin sözkonusu olduğunu, kendilerinin ne için (bedelleri ile, canları ile) ise karıştıklarını anlamış olmalari gerekir" (39).

ONÜÇ: Olması gereken için mümkünü yapamayan, gerekliyi kazanamaz. Mümkünden hareketle, gerçekleştirilmesi hedeflenen olması gerekenin engin potansiyellerine ulaşılabilir.

Ve vakit hâlâ geç degil...

DİPNOTLAR

1 Nihat Behram, Yalın Yürek, Gendaş yay. İstanbul, Mart 1998, sf. 67

2 V. İ. Lenin, Emperyalizm, s.79

3. Görünen odur ki, "Şimdiye kadar devrimler bize yenilgiden başka bir şey kazandırmamıştır, ama bu kaçınılmaz yenilgiler nihai zafere giden yoldaki atlama taşlarıdır. (...) Yarın devrim bir kere daha ayağa kalkacak ve trompet sesleri ortasında sizi dehşte düşürerek haykıracaktır: Buradaydım, buradayım, hep burada olacağım." (R. Luxembourg)

4. "Yeni dünya düzeni yerine yeni bir dünya düzensizliğine geçmiş bulunuyoruz." (Willy Brandt, Cumhuriyet, 29 Şubat 1992)

5. Her ne kadar dünyanın durumu, şu an herhangi bir yerde sosyalist gelecek için son derece elverişsiz görünse de, dünya ekonomisinin kapita-lizm kıskacındaki (sınırsız sermaye birikimini + kâr elde etme!) açmazı ve mali mekanizmalarının kırılgan özellikler kazanarak teklemesi; dengesizlikde somutlanan yeni bir geçiş sürecinin öünün açmıştır. Geçişin ne kadar süreceğini kimse kesin biçimde söyleyemez.

6. Francis Fukuyama, Tarihin Sonu, 1989

7. Soruya "Soğuk Savaş Ertesi ABD Stratejisi" raporunda, PENTAGON'un yanıtı şudur: "Yeni dönemde başlıca görevlerimizden birisi, müstakbel rakiplerimizi, meşru menfaatlerini kollamak için daha fazla rol ya da saldırgan bir arayış içine girmelerine gerek olmadığına ikna etmek olacak. (...) ABD tek başına mndahale hakkını muhafaza etmeli. (...) NATO'nun altını oyacak bir 'Avrupa güvenlik aranjmanının' ortaya çıkmasını önlemenin yollarını aramalıyız." (New York Times, 8 Mart 1992)

8. Alan Greenspan açıklamasında, uluslararası mali sistemde reform yapılsa bile, mali yetkililerin bir ülkede aniden ortaya çıkabilecek mali krizleri tümüyle yok etmesinin olası olmadığını belirtip, "Bir noktada, ekonomik sistem istikrarlı görünür, bir sonrakinde ise baraj çökme noktasındadır. Bu, bütün kaynakları alır götürür" dedi. Ayrıca küresel düzeyde bilgisayarlarla birbirine bağlı olan mali piyasaların, kambiyo ticaretinde günde bir trilyon dolardan fazla akışı desteklediğini ifade eden Greenspan, bu sistemde yatırımcıların aldığı kararların hızla yankı bulduğunu, Asya ve Meksika kriz-lerinde olduğu gibi, piyasalara aniden güvenin yok olmasına neden olan "çok tehlikeli olaylara" öncülük ettiğini kaydetti.

9. Avrupa ve Asya ülkeleri arasında gerçekleşen Avrupa-Asya toplantısı (ASEM)'in birincisi 1996'nın Mart ayında Tayland'ın Bangkok şehrinde gerçekleşti. ASEM, Avrupa ve Asya bölgelerindeki ülkeler arasında; ekonomik, politik ve knltnrel işbirliğini artırmak için kurulan bir forum niteliğinde. İki yılda bir toplanıyor. Toplantılara, ülkelerin devlet başkanları ya da başbakanları katılıyor. 1998'de Londra'da ikincisi gerçekleştirilen toplantıya; Avusturya, Belçika, Brunei, Çin, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Endonezya, İrlanda, İtalya, Japonya, Güney Kore, Lüksemburg, Malezya, Hollanda, Filipinler, Portekiz, Singapur, İspanya, İsviçre, Tayland, İngiltere ve Vietnam katıldı. ASEM toplantılarının üçüncüsü 2000 yılında Güney Kore'nin Seoul kentinde gerçekleştirilecek.

10. ASEM Zirvesinde konuşan Japonya Başbakanı Ryutaro Haşimoto Avrupa ülkelerini, Asya krizinde üzerlerine düşen sorumluluklarıı yerine getirmemekle suçladı. Hashimoto, Asya bölgesinde gelişmekte olan ülkelere kendilerinin, AB ülkelerinin tamamından fazla ekonomik yardım verdiğini söyledi. Hashimoto, AB'nin, IMF kanalıyla Asya ülkelerine yardımcı olması gerektiğini ifade etti.

11. Güneydoğu Asya'da, ekonomik krize bağlı giderek tırmanan işsizliğin ciro edildiği bir başka kesimi yabancı işçiler oluşturuyor. Hızlı gelişen sanayilerinin ihtiyacı olan işgücünü, son çeyrek yüzyılda çevre ülkelerden karşılayan bölge ülkeleri, bir süredir yabancı işçilere göz açtırmıyor ve bu insanları sınır dışı ediyor. Bu ülkelerden yabancı işçiler için cennet kabul edilen Malezya, şu an yaklaşık yüzde 3.5'lik bir işsiz oranıyla karşı karşıya bulunuyor. Malezya'daki 2 milyon yabancı işçinin 800 bininin, illegal olarak istih-

dam edildiği tahmin edilirken, bunlardan şu ana kadar 27 bin 500'nünü, Endonezya'ya geri gönderildiği ifade ediliyor. Göçmenlerin cenneti olan Tayland, komşu Burma'dan akın akın gelen kaçak işçileri frenleyebilmek için, Malezya'nın uyguladığı yöntemlerin benzerlerini uyguluyor. 32 mil-yonluk işgücüne sahip bulunan Tayland'da 2 milyon işsiz bulunduğu belirtiliyor. Bangkok Hükümeti ise işsiz vatandaşlarına iş alanları açabilmek için, 1 Mayıs 1998'de, yaklaşık 800 bin kaçak işçiyi sınırdışı edeceğini açıkladı.

12. Süleyman Demirel, "Kontrgerilla lafı biraz anlamsız. Devlet bir takım işleri direkt olarak yapmak varken, niye gizli yapsın?" diyordu. (Nokta, Yıl:10, No:12, s.16-19)

13. Ethnicide: Bir etnik kimliğin toptan reddi, etnik kıyım.

14. Kemalizm, Cumhuriyet Türkiye'sinde her zaman egemenlerin iktisad(-siyasal tercih ve yönlişlerinin gündeme getirdiği sınıfsal-toplumsal çelişkileri perdelemenin ideolojisi olagelmiştir. Cumhuriyet tarihinin kapitalist "kalkınma" yönelişinin ortaya getirdiği sınıfsal çelişkilerin, işçi sınıfı hareketlerinin bastırılması tarihi olduğu söylenebilir. Günümüzdeyse Türkiye burjuvazisi, "globalleşme" tercihiyle gündeme gelen etnik çelişkilerin bastırılmasında yeniden Kemalizm'e sarılıyor,

15. "Hiçbir şey eyleme geçen cahillik kadar korkunç olamaz." (Goethe)

16. Bak: E. Mc N. Burns, Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950, Birey ve Toplum Yayınları-1984; ve A. Şenel, Sağcı Düşünüşün Kritik Tarihi, Doğan Yayınevi-1968.

17. Demir Knçnkaydın, Toplumsal Özgürlük, Şubat-Mart 1998, No:3, s.12

18. Menderes Çınar, Toplum ve Bilim Dergisi, Bahar-1998, No:76, s.258-263-264-268

19. Kur'an-ı Kerim, 60/1

20. İslâm köktenciliğine sadece sosyolojik bir oluşum olarak değil, toplumsal düzlemde alternatif bir siyasal odak, toplumsal hegemonya mücadelesinde radikal bir odak olarak bakmak gerekir.

21. "En geniş ve yaygın anlamıyla bugnn İslâmcılık sıradanlaşıp, muhafazakâr fondemantalizme yaklaşıyor. Herhangi bir siyasal projesi yok, bntnn iddiasını şeriat, gelenek, sansnr, ahlâk ve giyim-kuşam nzerine temellendiriyor. (...) İslâmi model her yerde sınırına ulaştı. Ama dile getirdiği şey tükenmiş değil: dinin gündelik yaşamda görünür kılınması, sosyal adalet ve o şanlı geçmişe yeniden dönebilme arzusu." (Oliver Roy, ArtıHaber, 20-26 Aralık 1997, No:1, s.84)

22. V.İ.Lenin, Din Üzerine, s.33

23. Bak: N. Buharin-Y. Preobrajenskiy, Komnnizmin Abecesi, s.321-332 ve 475-476

24. M. Rodinson, İslâmiyet ve Kapitalizm, s.ı44

25. A. Bulaç, Çağdaş Kavramlar ve Dnzenler, s.ıl-ıı

26. Yasin Aktay, Tezkire, No:ı, Şubat-199ı, s.15

27. Abdurrahman Dilipak, Nokta, Yıl:10, No:18, s.44

28. Dominique Sourdel, İslâm, s.130

29. Cumhuriyet, 19 Ocak 1992

30. Kur'an, Mâide Suresi

31. Kur'an, Enfâl Suresi, 39. Ayet

32. Bakara, ılı

33. Enâm, 165

34. Mâide, 51

35. "İşçi hareketi var olan toplumun en sert biçimde eleştirisine dayanır, eleştiri onun yaşam ögesidir. Böyle olunca, kendi kendisini eleştiriden nasıl kaçabilir?" (F. Engels) Eleştiriden kaçınan siyasi dayatmacaların gnndelik hayatta karşılığı yoktur.

36. Politika, toplumsal kimliklerin, sınıfsal ayrışmaların mncadelesi dışındaki "bağımsız" bir alan değildir. "Politika açık olan bir şeydir. Politika gizli olmaz zaten. Olsa olsa bunun bazı kesimlerini şiddeten korumak gerekir. Devletin şiddetinden gizlenmesi gerekmeyen bntnn unsurların, bntnn işlerin açıkta cereyan etmesi, açık biçimler bulunması gerekir. Bu biçimler mevcut mevzuat dahilinde varsa ne alâ. Yoksa da bunu yaratabilmek ancak açık faaliyetle mnmknn olacaktır." (Ertuğrul Kürkçü, Yeni Ülke, Yıl:ı, No:15, s.12)

37. Önderlik doğuştan konmuş göbek adı değildir; değişmez, değişti-rilemez "mutlak"lık olarak algılanmamalıdır. Kendinden menkul varsayım ve dayatmacaların nrnnn olması mnmknn olmayan öncnlnk, yalnızca doğru yolu göstermek değildir. Siyaseti toplumsallaştırıp, kitlelerin öz deneyimleriyle örgntleyerek, yığınlarla dnnyayı faal olarak değiştirme kavgasının örgntln öncn kesimi olabilmektir. Öncü esas olarak peşinden gidilendir. Devrimci praksisin merkezidir. Öncünün kazanılması sadece, sosyalistlerin kendi aralarında birleşip, ondan sonra yığınlara gitmesiyle gerçekleştirilemez. (Tersinin de doğru olmadığı gibi!) Bu bağlamda "öncnlerden mi, yığınlardan mı başlanmalı?" ikilemi, sorunu tarifleyen doğru bir ikilem değildir. Hattâ mekanik ve tehlikelidir. Öncülüğün kazanılması için, her iki kanalda da mücadele gerekiyor.

38. Ütopyasız, isyansız sosyalistlik tahayyül edilemez. Sosyalizm akademik değil; politik pratik bütünselliğinde yükseltilebilir. ??nndeki öznel engel; korku, boşvermişlik, yaygın demoralizasyondur. Panzehir ise; müdahaleci radikal sosyalist tarzın inatçı, ütopyacı kavgacılığıdır.

39. Karl Marx, Fransa'da Sınıf Savaşımları, s.26

AVCILARA KÜKREYEN POSTMODERN ASLAN

Koray KILIÇ

Özgür Üniversite Forumu'nun, 2. sayısında Fikret Başkaya imzasıyla 'Avcılar ve Aslanlar' başlıklı bir makale yayımlandı. Başkaya, makalesinde, kapitalizmin kendisinden önceki egemenlik biçimlerinden farklı olarak; egemen olduğu toplumları köksüzleştirip, tarihsizleştirdiğini belirtiyor. Bu sömürgeciliğin ise; evrensellik, ilerlemecilik, bilimsellik vb. adı altında meşrulaştırıldığından söz ediyor. Başkaya, kıtlık retoriğinin, burjuva iktisat teorisinin başlıca dayanak noktası olduğunu, kapitalizm öncesi uygarlıklarda geçerli olan ahlâk anlayışı ve büyük dinlerin, tüketimi ve sınırsız arzuyu mahkûm ettiğini, oysa kapitalizmin insan arzusunun sonsuzluğu tezini esas aldığını, o zaman da kıtlığın keşfinin zorunlu hale geldiğini söylüyor. Sonra da bu keşfin teorik öncüllerini sıralıyor: "Bacon, insanlığın teknik ilerlemesi sayesinde her şeye egemen olacağını ve doğanın da ilerlemesinin önünde bir engel olmaktan çıkacağını öne sürmüştü. (...) Hobbes, eğer siz bir şeye sahip olmak istiyorsanız, bunun yolu o şeye başkasının sahip olmasının engellemekten geçer demişti (...) John Locke, toprak ve doğa herkese ihtiyacı olanı verecek durumda değildir. O hâlde kıtlığı sorun olmaktan çıkarmak için daha çok üretmemiz gerekir iddiasındaydı." Bu örnekleri veren Başkaya devam ediyor: "Eğer öyleyse, ekonomik büyüme ve yayılma, kıtlık tehdidinin üstesinden gelmenin yoludur. O zaman insanlığın önünde tek bir seçenek kalıyor: Kıtlıktan kurtulmak için ileriye doğru kaçmak. Bu yaklaşımda doğa başlıca düşman mertebesine yükseltiliyor. Bir bakıma Batı aydınlanmacılığını ve ilerleme efsanesini kıtlıktan kaçış olarak anlamak da mümkündür. Böylesi bir zihinsel kurgu geçerliyken, yayılma ve sömürgecilikte kıtlık düşüncesine dayandırılarak haklılaştırılabilirdi. Başkaya daha sonra Batı'lı tarih versiyonunun eleştirisine geçiyor: "Bu versiyon iki evrim çizgisinden söz ediyor. Bunlardan birincisi Avrupa'nın izlediği ve sonuçta kapitalizmi yaratan evrim çizgisi. Diğeri ise doğası gereği ilerlemeye, değişime, evrime yatkın olmayan batı dışı toplumların izlediği evrim çizgisi. Bu iki çizgi dışında bir de bütün toplumların zorunlu olarak beş aşamadan

geçeceğine dair bir safsata uyduruldu. Beş aşama tezinin yaygınlaştırılmasında sol düşünce ırkçı sağı bile geride bıraktı. Başkaya ayrıca, marksist solun batı'da sanayileşmenin kökeninde yatan emperyalist yağmaya değinmesine rağmen; ilerleme, modernleşme vb. konularda Avrupa merkezli hakim paradigmayı aşamadığını bu nedenle de ekonomik yıkımdan daha önemli olan kültürel kimliğin tahribi ve kaybolmasını göremediğini belirtiyor. Başkaya'nın iddiaları özet olarak bunlar. Şimdi bunlar üzerine söyleyeceklerimize geçelim:

Doğaya Bakış

Lukacs, Tarih ve Sınıf Bilinci adlı kitabının marksizmin tarihsel bağlamı içinde yer alan bir eğilimi temsil ettiğini belirtiyor. Bu eğilim; marksizmi yalnızca bir toplum kuramı, toplumsal bir felsefe olarak görüp bu kuramın ya da felsefenin doğaya karşı aldığı tutumu görmezden gelme ya da reddetme eğilimidir. Lukacs, bu nedenle kendi ekonomik görüşlerinin doğa ile toplum arasındaki metabolizma sürecine aracılık eden 'çalışmayı' hesaba katmadığı için dar bir çerçevde kaldığını söyler.

Lukacs'ın değindiği bu eğilimin tipik temsilcilerinden birisi ise Frankfurt Okulu'dur. Frankfurt Okulu temsilcileri, Marks'ın aşağıdaki sözlerini tersine çevrimiştir: "Günümüzde her olgu karşıtına gebe görünmektedir... Neredeyse her teknik başarı bir ahlâki çöküntüyü beraberinde getirir gibi durmaktadır. Kişi, doğayı egemenliği altına aldıkça kendi benzerinin esiri olmaya başlamaktadır... Tüm keşiflerimiz, tüm ilerlemeler maddî güçlere akıl ve hayat vermekten öteye gitmemekte, kişiyi maddî bir güç düzeyine indirgemektedir... Toplumun yeni güçleri onlara egemen olacak ve onları çalıştıracak yeni insanlar beklemektedir. Bu yeni insanlar işçilerdir. Asri zamanların makinalar gibi yeni bir ürünü olan işçiler. Burjuvazi, aristokrasiyi ve felaket tellallarını çaresiz bırakan işaretler eski bir dostumuzu, toprağın altında onca hızla çalışmasını bilen köstebeği müjdelemektedir: "Devrim sözleriyle, üretici güçlerin gelişmesiyle doğaya gittikçe egemen olan insanoğlunun, şimdiye dek sömürücü sınıflar tarafından toplanan meyveleri tekrar kendi eline alacağını ve bir bolluk toplumu kurulacağını anlatmak istiyordu.

Kapitalzm öncesi bir toplumda sınıf çıkarları tam bir ekonomik

berraklık içinde su yüzüne çıkamaz. Toplumun tek tek parçaları ekonomik bakımdan kendine yeterli olduğu için üretim sürecinde birbirine bağımlılığı çok azdır. Kapitalizm feodalizmi ortadan kaldırarak üretim ve hayatı, kendisinden önceki bütün sınıflardan daha fazla devrimcileştirdi. Yeni ilişkiler, ürünler, ihtiyaçlar ve teknolojiler yarattı. Bir dünya pazarı oluşturdu. Bütün bunları yaparken de bağımlı sınıf olan proleteryayı, insanlık dışı yaşam koşullarının içine sürükledi. Fakat bu, kendisinin mezar kazıcısını da hazırlıyordu. Çünkü insan proleter sınıf içinde kalmakla kendini yitirmekte, ama aynı zamanda bu yitirimin teorik bilincine ulaşmakla kalmayıp artık yadsınamayacak, artık güzel gösterilemeyecek kadar mutlak olan sefaletinin diktası altında-zorlanmışlığın pratik ifadesi olarak- bu insanlıkdışı konumuna isyan edecekti. bunun sonucunda üreticiler kendi kaderlerinin denetimini ellerine geçirdiğinde hakimiyet ve baskının yerini yeni bir toplumsal özgürlük alanının alması umulabilirdi. Ama eğer, özgürlük alanı ancak zorunluluk alanının geride bırakılmasıyla birlikte başlar ise, burjuva tarihinin olumlu veçhesi (özellikle dev üretici güçler yaratması) bütünüyle teslim edilmeli ve Aydınlanma akılcılığının olumlu sonuçları sahiplenilmeliydi.

Adorno ile Horkheimer ise bu bakışı tersine çevirdiler. Teknolojinin ilerlemesinin bugüne kadar ancak baskı aygıtlarını yetkinleştirdiğini savunup, iki karşıt akıl kavramını öne sürdüler. Dış zorlamalardan bağımsız, özel ve kollektif iyi yaşamı betimleyen pratik aklın karşısına, doğayı egemenlik altına alacağına insanı egemenlik altına alan araçsal aklı koydular. Batı Avrupa proletaryasının devrimci dinamizmini kaybetmesini araçsal aklın bir başarısı olarak sundular. Ardından da araçsal aklın, gereksinim ve kıtlık düşüncesini hafiflettiğinden yola çıkarak, bu amaçlar için savaşacak, özgürlük isteminin taşıyıcısı bir sınıfın (proletaryanın) kalmadığı sonucuna vardılar. O zamanda, kapitalizmin mezar kazıcısı proletaryayla birlikte emperyalizme ve kapitalizme saldırmak yerine teknik rasyonaliteye karşı saldırıya geçtiler. Sovyetler Biriği'ni de teknik rasyonaliteye esir olmakla suçlayıp kapitalizm hanesine kaydettiler. Frankfurt Okulu bu saldırı sırasında Alman Hayat Felsefesi'nin (Lebensphilosophie) doğa bilimlerine karşı düşmanlığını devraldı. Hayat felsefesi; gitgide yaygınlaşan soyut rasyonalizmin katılığına ve bunun sonucunda gelişmiş kapitalizmdeki hayat tarzını temsil eden bireysel varoluşun standartlaşmasına karşı haklı bir tepki olarak görüldü.

Şimdi bu noktada Hayat Felsefesi üzerinde biraz duralım, Herder'e ve onun izleyicileri olan Alman Tarih Okulu'na göre tarihsel-toplumsal-tinsel gerçeklik, genellemelerle değil bireyselliklerle karakterize edilir. Buradaki olaylar kendilerine özgü ve yinelenemez bir nitelik gösterdiklerinden onlardan nesnel, genelgeçer ilkeler ve yasalar çıkarmak olanaklı değildir. Doğal gerçeklikten farklı olarak insan ürünü olduklarından nesnel gözlemle algılanmak yerine kendine göre yeniden kurarak anlaşılmaları gerekir. Tarihsel-toplumsal-tinsel gerçeklik (yani beşeri bilimlerin inceleme alanı) doğal bilimlerin nesnel gözleme dayalı yorumlayıcı (hermeneutik) bir bilimsel etkinlikle ele alınmalıdır. Hermeneutiğin öncüsü ise Dilthey'dir. Dilthey'in tarihsel Bilimlere Giriş adlı eseri Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi'ne gönderme yapmaktadır. Kant, insanî öznenin salt deneyime indirgenemeyeceğini, insanın aynı zamanda kendi eylemleri üzerine bilinçli olarak düşünebildiğini söyleyerek beşeri bilimlerin izleyeceği yol hakkında yorumsamacı yaklaşımı öncelemiştir. Dirthey'e göre insanın özü, dış dünyadan daha kesin bir veridir. Üstelik insan bir özbilince sahip olduğu gibi kendi özbilinci üzerine düşünebilme yeteneğine de sahiptir. Böylece Marks'ın "insanın toplumsal varlığını belirleyen bilinci değil tersine bilincini belirleyen toplumsal varlığıdır' çözümlemesi reddediliyordu. Dilthey, kurmaya çalıştığı tinsel bilimlerin bilgi kuramının temelini, anlaşılmaya çalışılan tarihsel veya toplumsal olayda içerilen yaşamın tümüyle yakalanması için alabildiğine eşduyumsal yaşama olanağına dayandırmaktadır. Bu temele anlayıcı bir psikoloji adı verilmektedir. Dilthey böylece, bilgi kuramını psikolojik bir kavramla temellendirmeye çalışmıştır. Sonuç olarak tarihi sınıf savaşımıyla açıklama yerine belirli bir zamana özgü dilsel ürünleri ve yazılı yapıtları yorumlama yoluyla tarihsel materyalizmin reddi yoluna gidilmiştir. İşte bu kanaldan akan Frankfurt Okulu'da tarihi anlayabilmek için bireysel psikolojiye başvurdu. Freud'a dönüldü ve ekonomik analizin yerini, içgüdüsel bastırma aldı. Psikanaliz yöntemi topluma uygulanmaya çalışıldı. Hastayla doktorun birlikte, tedavi amacıyla yöneldikleri psikanaliz yöntemiyle uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarını gidermeye çalıştılar Hilav'ın deyişiyle; 'Sadece eleştiri, diyalog ve bilince getirme aracılığıyla toplumsal sorunların çözülebileceği, hem de devrimci bir tarzda çözülebileceği düşünüldü. Oysa Marks şöyle diyordu: Fikirlerle gerçek bir durumun ötesine geçilemez. Eleştiri konusunda ise şu sözü akla geliyor: Eleştiri silahının yerini, silahların eleştirisi almalıdır."

Görüldüğü gibi doğa-insan çelişkisine bolca vurgu yapanlar sınıf çatışmasını es geçiyorlar. Başkaya da Lukacs'ın belirttiği eğilime uygun bir şekilde marksizmin doğaya dönük tutumunu görmezlikten geliyor. Kıtlık retoriğine sığınan burjuva iktisatçılarının kıtlıktan kurtulmak için ilerlemeyi ve üretimi savunduğunu böylelikle de doğayı düşman mertebesine yükselttiklerini söyleyerek Alman Hayat Felsefesi'nin yörüngesine giriyor. Şimdi bu kıtlık ve doğaya bakış konusunda yeniden Marks'a dönelim. Kapital'de şunları söylüyor: "Doğa, çok cömert olduğu yerlerde, yürüme dönemindeki çocuk gibi insanın elinden tutar. Doğa, insana, kendisini geliştirmesi için herhangi bir zorunluluk yüklemez. Sermayenin anayurdu, bol bitki örtüsü ile örtülü tropik bölgeler değil, ılımlı bölgelerdir. Toprağın yalnıca verimliliği değil, özelliklerindeki farklılık, doğal ürünlerdeki çeşitlilik, mevsimlerdeki değişiklik, toplumsal işbölümünün fiziksel temelini oluşturur ve doğal çevresindeki bu değişiklikler, insanı, gereksinmelerini, yeteneklerini, emek araçlarını ve tarzlarını çeşitlendirip çoğaltmaya iter. İnsan eliyle doğal bir kuvveti toplumun denetimine alma ve onu tutumlu bir şekilde kullanma, geniş ölçüde bu güce sahip ya da egemen olma zorunluluğudur ki, sanayi tarihinde ilk, en kesin rolü oynamıştır". Yine teknoloji konusunda şunları söylüyor: "Teknoloji insanın doğayı ele alış tarzını, yaşamını sürdürmek içinbaşvurduğu üretim sürecini açığa çıkarır, dolayısıyla insanın toplumsal ilişkilerinin oluşum tarzını ortaya koyar".

Sonuç olarak Marks'ta doğayı dönüştürme ve teknolojiye olumlu bir bakış vardır. Marks'ta üretken güçlerin gelişmesi emek gücünün zenginleştiğini gösterir. Üretken yetinin gelişmesi bireylerin özfaaliyet tarzında bir ilerlemedir. İnsanları köleleştirme kapasitesi, öncelikle maddi güçlere değil, toplumsal ilişkilere aittir. Kapitalist gelişmenin kendisi, emeğin üretken güçlerinin gelişmesi önünde bir engel hâline geldiğinde; sermaye, bir engel olarak uzaklaştırılır.

Postorallik ve İktidarın Reddi

Marks'ın kapitalist modernleşme konusunda çizdiği tabloya karşılık olarak; kargaşa, anarşi, yıkım, bireysel yabancılaşma ve umutsuzluk denizinde yüzen Nietsche ise, modern hayatın bilgi ve bilim tarafından yönetilen cephesinin gerisinde vahşi, ilkel ve bütünüyle acımasız hayat enerjilerinin varlığını iddia ediyordu. Nietsche'ye göre, aydınlanmanın uygarlık, akıl,

evrensel haklar ve ahlâk konusundaki bütün imgeleri boştu. İnsanlığın sonsuz ve değişmez özü, ifadesini Dyonizos'un efsanevi kimliğinde buluyordu.

Nietsche'nin izinde giden Herbert Marcuse ise Marks'ın gözde kahramanı Prometheus'a şöyle saldırıyordu: "Prometheus bastırma yoluyla emek, üretkenlik ve ilerleme kültürünün kahramanıdır...

Tanrılara karşı dolandırıcı ve (acı çeken) asidir. Sürekli acı pahasına kültürü yaratır. Üretkenliği, durmaksızın hayata hükmetme çabasını simgeler... Prometheus başarı ilkesinin arketipik kahramanıdır."

Alman romantik varoluşçuluğunun havası içinde konuşan Marcuse, Marks'ın emek ve üretimin değerlerini hiç eleştirmeksizin yüceltti̇ği ve nihai olarak en az bunlar kadar önemli olan diğer insani etkinlik ve varlık tarzlarını ihmal ettiği iddiasıyla Prometheus'un yerine Orfeus, Narsissus ve Diyonizos'u ikame ediyordu. Marcuse'a göre ilerlemenin, doğayı yenmenin, insan ve toplumu ussallaştırmanın tümü de yabancılaşmış emeğin zorunluluğunu, haz duymadan ve bireysel öz-gerçekleşmeyi temsil etmeyen bir yolda çalışmanın zorunluluğunu ortadan kaldıramamışlardır ve kaldıramazlar. Marcuse böylelikle Freud'u izleyerek emek ve çalışmanın karşısına hazzı ve oyunu koyuyordu.

Frankfukt Okulu'nun 2. kuşak temsilcilerinden Habermas ise; Marks'ın Hegel'i izleyerek insan soyunun öz-türetimsel edimini emeğe indirgediğini söyler. Böylelikle tarihin itici gücü olarak düşünsemeyi ortadan kaldırıp yerine üretici etkinliği koyduğu için Marks'ı eleştiren Habermas; "toplumsal yaşamın yeniden üretimi üzerine saçılmış olan maddeci büyü, zorunlu emeğin bu tanrısal laneti, teknolojik bakımdan kırılana dek, ahlaksal yaşam diyalektiği kendini yinelemelidir" diyerek işçi sınıfı praxisini bir yana itip Marks'a rağmen Marks'ı etik bir duruşa indirgiyordu.

Yine Foucault'a göre tarih, insan ussallığının aşama aşama gerçekleştirdiği zaferi sergilemez, ne de herhangi bir sonul amacı yerine getirebilir. Tarih denetimsiz ve yönsüzdür. Hiç kimsenin baskıcılar bir yanda baskıya uğrayanlar diğer yanda, kitlesel ve başlı başına bir baskı altına alma durumundan sözedemeyeceğini söyleyen Foucault, bunun yerine baskı ilişkilerinin çok yönlülüğünü vurgular. Foucault'a göre modern iktidar, sayısız noktadan hareketle icra edilen bağıntısal bir iktidardır, karakteri bakımından bir hayli belirlenmemiş durumdadır ve kazanılan, ele geçirilen ya da parçalanan bir şey değildir asla. İktidarın karşı çıkılabilecek bir

kaynağı ya da merkezi olmadığı gibi, iktidarı elinde tutan özneler de yoktur diyen Foucault burjuvaziyi ve işçi sınıfını buharlaştırır.

Pozitif bilimlere, teknolojiye, ilerlemeci tarih anlayışına bu şekilde saldıranlar yalnızca yukardakiler değil. Bütün bir postmodern camia determinizm yerine kaostan, belirlenmemişlik ve yorumbilgisinden sözediyor, doğanın büyüsüne yeniden kavuşturulması çağrısında bulunuyor. Postmodernizmin tipik teması olan doğaya dönüş kapitalizmin tarihsel kökenlerine, kapitalist ideolojinin karşılığını doğa kavramında bulan ideolojik kökenlerine dönülmesine denk geliyor.

Şimdi bu konuda Hollywood sinemasından bir örnek verelim. Yıldız Savaşları'nın kahramanı Luke, Ölüm Yıldızına saldırırken bilgisayarı kapatır ve hedefi vurmak için içgüdülerinden, kendi gezegeninde edindiği becerilerden yararlanır. Böylece, duygunun romantizmi ve akıldışı güce teslim oluş filmin tarımsal ve doğalcı ideolojisiyle kesişir. Filmdeki akılcılık karşıtı romantizm, göreve itaat ve hürmet gibi değerleri pekiştirme eğiliminin yanı sıra, çağdaş kapitalizmin serbest piyasa öncesi dönemine ait duygularla da ilişkilidir. Serbest piyasayı doğal güçler yönlendirir, kentsel liberallerin ve rasyonel sosyalistlerin sorunu, doğayı bilinçli olarak denetlemelerinde aşırı kaçmalarıdır. Luke gibi davranıp doğa ötesine ve kişinin bilinçli denetim alanı dışındakine güvenmek, doğanın akıldışı gücüne sessiz bir itaat ve görev duygusuna boyun eğmek daha doğrudur. Böylece duygusal kahramanımız Luke, generalleri 2. dünya savaşındaki Sovyet generallerinin üniformasını taşıyan, kollektifleştirmenin ve kitleselleştirmenin sembolü olan imparatorluk fırtına süvarilerine karşı zafer kazanan bireyciliğin sembolü olarak kutsanır.

Yıldız savaşlarındaki tarımsal ve doğalcı ideolojiye yönelik rastlantı değildir. Çünkü Max Weber'in deyimiyle teknolojinin tasarladığı dünya büyüsü bozulmuş bir dünyadır. Kendine özgü bir anlamı olmayan, niyeti, amacı, hedefi olmayan bir dünyadır. Böylece bir dünyada doğal zorunluluk iğrençlik ve suçtur. Yüce ve kudretli insanlığa hıyanettir ve ölü maddenin her direnci, kırılması gereken bir sınırlamadan başka şey değildir. Büyü bozumunu böyle tanımlayan postmodernistlerden Zygmunt Bauman, teknolojiyi kapitalizmden bağımsız bir düşman haline getiriyor. Bauman'a göre teknoloji kapalı bir sistem haline gelmiştir. Teknoloji ne kadar çok sorun yaratırsa, teknolojiye o kadar çok ihtiyaç duyulur. Kapalı sistemden

çıkış yoktur. Bu bakış üzerinden ilerleyen Bauman, madenciliği, bütün modern uygarlığın metaforu olarak nitelendirir. Sonra da Levis Mumfort'dan bir paragraf aktarır: "Tarım, vahşi doğa ile insanın toplumsal ihtiyaçları arasında bir denge yaratır. İnsanın topraktan aldıklarını kasıtlı olarak yeniden oluşturur; sürülmüş tarla, budanmış meyve bahçesi, sıra halindeki bağ, sebzeler, tahıllar, çiçekler hep disiplinli amacın, düzenli gelişimin ve güzel biçimin örnekleridir. Öte yandan madencilik sürekli yıkıcıdır. Madenin dolaysız ürünü düzensiz ve inorganiktir ve bir kere taş ocağından ya da kömür madeninden alınan bir daha yerine konulamaz. Buna bir de tarımdaki sürekli uğraşının toprağın giderek düzelmesini ve insan ihtiyaçlarına daha uygun hale getirilmesini sağladığını da ekleyin; oysa madenler kural olarak hızla, genellikle birkaç kuşak içinde zenginlikten tükenmeye, tükenmeden terk edilmeye geçerler. Bu nedenle madencilik insanın, bugün burada olup yarın yok olan, bugün kazançlı ve heyecanlı yarın tükenmiş ve boş olan süreksizliğini tam olarak yansıtır".

Bauman'a göre madencilik pratiğinin örneğini sunduğu yeni teknik, onu mümkün kılan teknolojik dünya görüşü gibi bütüncül bir iştir. Bu nedenle Bauman, teknolojik toplumun ideolojik rasyonali ıslah arayışıdır diyerek, bu ıslaha karşı doğanın büyüsüne yeniden kavuşturulmasını savunuyor.

Bauman'ın bu çağrısı tam da parsel sahibi köylüleri ve zümre bilincini akla getiriyor. "Parsel sahibi köylüler" diyor Marks; "üyeleri aynı durumda yaşayan ama birbirleriyle çeşitli ilişkilere girmeyen dev bir kitle oluşturuyor. Üretim tarzları onları karşılıklı bağlar kurmaya yönelecek yerde, birbirlerinden yalnızlaştırıyor... Tek başına bir köylü ailesi... geçimlik ihtiyaçlarını toplumla alışveriş yoluyla değil, daha çok doğayla mübadele halinde kazanıyor. Milyonlarca aile, kendi yaşam, çıkar ve eğitim tarzlarını öteki sınıfların tarzından ayıran ve kendilerini bu sınıflara karşı düşmanca tavır alacak hale getiren ekonomik yaşam koşulları altında yaşıyor ise bunlar bir sınıf oluştururlar. Parsel köylüleri arasında sadece yöresel bir bağımdaşlık olduğu, ama çıkarlarının ayrılığından hiçbir ortak nitelik, ulusal hiçbir bağlantı ve siyasal hiçbir örgütlenme meydana gelmediği sürece hiçbir sınıf oluşturamazlar."

İşte bu nedenle küçük burjuvalar ve köylülerin yaşam olguları onların sadece kapitalist üretim sürecindeki konumlarına dayanmıyor, bu olguların iplikleri aynı zamanda zümreli toplumun kalıntılarıyla çözülmez biçimde

birlikte örgütlenmiş bulunuyor. Küçük burjuvalar ve köylüler bu nedenle kapitalist gelişmenin ilerlemesine ya da kendini aşmasına çalışıyor değiller, tam tersine bu gelişmenin geriletilmesine ya da hiç değilse dalbudak salmasını önlemeye çalışıyorlar. Onların sınıf çıkarları bu yüzden gelişmenin kendisine değil, arızi belirtilerine yöneliktir, toplumun tüm olarak yapılanmasına değil sadece toplumdaki parça parça belirti veya olaylara hitap etmektedir. İşte bu nedenle Bauman'ın bütüncül dünya görüşüne saldırması boşuna değildir. Marks'ın toplumu bir bütün olarak kavrayan diyalektik yönteminin reddidir. Burjuva ideolojisi araştırılan nesneleri ayrıştırıp yalnızlaştırma hedefine sahipken, marksizm; ayrışık veya özelleştirilmiş belirtileri diyalektik birer moment düzeyine çıkarıp, o düzleme yatırıyor, oraya indirgiyor. Kısacası burjuvazi, toplumdaki fenomenlere hep bireyin açısından bakarken, marksizm son kertede hukuk, ekonomi, tarih vb. gibi bağımsız bilimler yoktur, tam tersine toplumun bütün olarak evrimine yönelik diyalektik ve tarihsel bir bilim vardır diyor. Bu bütünselliği ve toplumsal ilerlemeyi yadsıyan postmodern teorisyenler ise toplumu yeniden sınıf bilincinin örtük kaldığı, kapitalizm öncesi doğalcı ve tarımsal döneme götürerek sosyalist devrim hedefini ortadan kaldırmaya uğraşıyorlar. Bu amaçla da hedef şaşırtıp kapitalizm yerine teknolojiye saldırıyorlar. Oysa kafa yorulması gereken şey teknolojiye karşı çıkmak değil kimin için kullanıldığına bakmaktır.

Bilgisayarlaşma süreci yeni öğrenim ustalıklarını kolaylaştırabilir ya da sınıf eşitsizliklerini perçinleyip, militarist saldırıları meşrulaştırıp, halkın gözetim altında tutulmasını arttırabilir. bilgisayarlar ve robotikler fiziksel emeğin insafsızca kullanımını ortadan kaldırabilir ya da yeni kölelik biçimleri üretebilir. Yeni teknolojiler haftalık çalışma saatlerini azaltabilir ve boş zamanı arttırabilir ya da kitlesel işsizliğe yol açabilir. Yeni medya teknolojileri zihnin faaliyetlerini güçlendirebilir ya da zihne ket vurabilir. Kısacası yeni teknoloji tarzları, hayatı hem zenginleştirmenin potansiyellerini hem de tahrip etmenin araçlarını sağlamaktadır. Hangi yönde geliştiği ve gelişeceğiyse sistem sorunudur. Sosyalist bir toplumda teknoloji bizim için sınıfsız topluma gidiş yolunda önemli bir kaldıraç rolü oynayacaktır.

Tarihsel İlerleme

Şimdi Başkaya'nın sömürgeci Batı'ya malettiği, Avrupa'nın izlediği ve kapitalizmi yaratan evrim çizgisi üzerine konuşalım. Önce, Engels'in 1848'de Northern Star'ın Paris muhabiri olarak, Cezayir'in Fransız güçlerince işgali üzerine yazdıklarına bakalım: "Cezayir'in fethi uygarlığın ilerlemesi açısından önemli ve talihli bir olaydır... Çöl bedevilerinin özgürlüğünün yok edildiğine üzülebilsek de unutmamalıyız ki, bu aynı Bedeviler bir eşkıya milletidir... Uygarlık, sanayii, düzen ve en azından kendisini izleyen görece aydınlanmasıyla modern burjuvazi, ait oldukları barbar toplumuyla feodal lorda veya yağmacı hayduta tercih edilebilir".

Marks ve Engels'in köylü toplumunun değerlerine ve feodal üretim tarzına ilişkin romantik hülyaları yoktu. Aksine onlar, kapitalizmi dinsel kuruntuları ortadan kaldırarak, feodal sosyal ilişkileri yıkarak geçmiş yüzyılların döküntülerini silip süpüren devrimci bir güç olarak gördüler. Kapitalist devrim yalnızca dar bir topluluğun veya ulusun işi değildi; o dünya tarihinde temel bir güçtü. Komünist Manifesto'da Marks ve Engels acı bir alayla şunu gözlemler; "Kapitalist toplumların ucuz malları, tüm Çin duvarlarına darbeler indiren, barbarların yabancılara karşı yoğun bir biçimde direngen olan düşmanlıklarını yoketmeye zorlayan ağır savaş aletleridir. Bütün ulusları, yitip gitmenin sancısıyla, burjuva üretim tarzını benimsemeye zorlar o; onları uygarlık adını verdikleri şeye sokmaya çalışır, yani bizzat burjuvalaşmaya zorlar".

Fakat bunları söyleyen Marks ve Engels kapitalizmi topyekün ilerlemeyle eş tutmamıştır. Kapitalist gelişmenin bedellerinin çok ağır olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü kapitalizm işçilerin insanlıktan uzaklaşması ve yoksullaşması anlamına geliyordu. Buna rağmen Marks ve Engels duygusal bir tavırla sömürgecilere küfretme yolunu seçmediler. Burjuvazinin üretim aletlerini, dolayısıyla üretim ilişkilerini ve bütün toplumsal ilişkileri sürekli devrimcileştirmeksizin varolamayacağını çözümledikleri için, kapitalizmi er veya geç yok edeceğine inandıkları krizler döngüsüne vurgu yaparak; proleterlerin kazanacakları bir dünya var diyorlardı.

Böylece de Lukacs'ın Marks'tan aktardığı; "İnsan soyunun yeteneklerindeki bu gelişme ilkin bireylerin çoğunluğunun ve insan sınıflarının pahasına gerçekleşmiş olsa bile, bu gelişme sonunda bu antagonizmayı parçalar ve özelde herhangi bir bireyin evrimiyle örtüşür, bireyselliğin daha

ileri düzeyle gelişmesi de böylece ancak insanların feda olup gittiği bir tarihsel süreç pahasına mümkün olmaktadır" sözleri yerli yerine oturuyordu. Tarihin gelişme yasalarını kavrayamayanlar ya da bunu Batı'lı tarih versiyonu olarak sunmaya çalışanlar ise yine Komünist Manifesto'da değinilen orta sınıfların gericiliğini akla getiriyor: "Orta tabakalar, küçük tüccar, zanaatçı köylü, bunların tümü, orta tabakalar olarak varlıklarını yokolmaktan kurtarmak için, burjuvaziye karşı savaşırlar. Dolayısıyla bunlar, devrimci değil tutucudur. Dahası, tarihin tekerleğini geri döndürmeye çalıştıklarından gericidirler".

Görüldüğü gibi ilerlemecilik, bilimsellik, evrensellik vb. adına sömürgecilik meşrulaştırılıyor diyen Başkaya'nın öncelikle Komünist Manifesto'yla hesaplaşması gerekiyor. Bu hesaplaşmanın yolu ise, ilkel komünal toplumdan komünist topluma giden beş'li şemayı safsata olarak nitelemek değildir. Şimdi de bu konuya değinelim.

Marks, tarihsel ve analitik olarak bir uçta ilkel komünal toplumun öbür uçta da kapitalizmin yeraldığı çeşitli toplum formlarını çözümlemiştir. Bu formlardan bazılarını adlarıyla belirtir: Asyatik, Köleci, Germanik ve Feodal Marks, bu farklı tarzları yapısal olarak analiz eder. Bazı örneklerde bunların yapısal mekanizmasını (feodalizmdeki artı değerin zorla el konularak alınması) özetler, bazı önceki tarzlardan tarihsel olarak kaynaklanmalarına yol açan göstergeleri anlatır ve bunların çözülmeye ve geçişe yol açabilecek olan içsel çelişkilerini belirginleştirir. Ama ilgisi bu farklı tarzların analiz edilmesidir. Böylece biz, belirli bir toplumun göstergelerini farklı tarzlar arası ilişkilerden hareketle açıklayabiliriz. Marks, köleci tarzda köleci toplumun çözülmesine neden olan içsel çelişkilerin önemini özetler. Feodal tarz örneğinde eski toplumun bağrından ortaya çıkan kasabadaki yeni üretim ilişkilerinin nasıl ortaya çıktığını betimler. Fakat çoğunlukla bunlarla sadece bunların kapitalizmi saydamlaştırma dereceleri düzeyinde ilgilenmiştir. Kısacası, Batı Avrupa'da kapitalist ve ücretli emekçilerin niçin sadece feodal tarz içinden çıktığı, neden başka tarzlar içinden çıkmadığı üzerinde durmuştur.

Marks'ın ele aldığı konu bir bütün olarak tarihin yönüdür. 1859 tarihli Önsöz'de üretken güçlerin gelişmesinin sistematik olarak ilerlediğini ve üretim ilişkilerinin bu gelişmeye uyum gösterdiğini belirtir:

1. Üretim ilişkileri maddi üretken güçlerin belirli bir evresine karşılık gelir.

2. Gelişmelerinin belirli bir evresinde toplumun maddi üretken güçleri o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkileriyle çatışma içine girerler.

3. Bu ilişkiler üretici güçlerin gelişme biçimleriyken onların engelleri haline gelirler.

4. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar.

5. İçerebileceği bütün üretken güçler gelişmeden hiçbir toplumsal oluşum yok olmaz.

6. Varlığının maddi koşulları bizzat eski toplumun rahminde olgunlaşmadan yeni, daha yüksek bir üretim ilişkisi asla ortaya çıkmaz.

Bu şemadan yola çıkan Cohen, üretici güçler ile üretim ilişkileri çatışma içine girdiğinde ortaya çıkan şeyin kısacık bir dönüşüm değil, olasılıkla yüzyıllarca süren uzun bir geçiş dönemi olduğunu vurgular. Fakat bu durum, yukarıdaki belirlemelerde sadece önemsiz değişiklikleri zorunlu kılar. Geçici fosilleşme ve geriye çekilmenin olanaklı olduğunu ifade eder. İleri toplumun gelmesi gecikebilir ve bazı geri adımlar söz konusu olabilir, fakat önünde sonunda gelmek zorundadır.

Başkaya, marksist terminolojinin yukarıda saydığımız yönlerine hiç değinmeden 5'li aşamayı safsata, köleci sistemi istisna sayıp işin kolayına kaçıyor. Üstelik farkında mıdır bilinmez, çizgisel akışı kasten ihlâl eden postmodern yazarlarla çakışıyor. Şimdi bu noktaya değinelim.

Postmodern Tarih Anlayışı

Nietsche'nin başlıca varsayımlarından birisi bengi dönüş öğretisidir. Bu öğreti bütün herşeyin hiçbir koşula bağlı olmaksızın sonsuz bir biçimde yinelenmesi anlamına gelir. Nietsche'nin sözkonusu düşünüşü, belli bir ilerleme, tasarı ya da amaca bağlı olarak tarihe ya da yaşama anlam yüklemenin yadsınmasına dayalıdır. Bu görüşün tam tersine dünyanın somut bütün görüntülerinde Mutlak bir Tin olduğuna inanan Hegel, gerçekliğin kendisini barındırdığı çatışkılar içerisinde açığa vuracağını ve sonunda Tin kendi bilincinin farkına varana dek gitgide yükselen düzeylerde bir gül gibi açacağını kabul etti. Bütün felsefi idealizmler için bu görüş insanlık kültürünün ve tarihinin bu sürecin ancak bir bölümü olarak görülmesini zorunlu kılar. O nedenle siyasi kurumlar sanat çalışmaları ve toplumsal

gelenekler genellikle tek bir içsel özün çeşitli anlatımları olarak görünürler. Hegel'in sisteminin idealizmini yıkan Marks ise tarihsel gelişimin maddesel yasalari üzerine yoğunlaştı. Ekonomik güçler, tarihsel gelişimin her bir aşamasını karakterlendiren özel bir toplumsal ilişkiler sistemini belirlemekteydi. Böylece sınıf savaşımı tarihsel gelişimin temel ilkesi haline geldi.

Bu ilkeyi reddedenlerden birisi olan Oswald Spengler'e göre bir tarih ilmi yoktur. Herhangi bir toplumsal, dini, filolojik veya ahlaki olaylar grubunu bir diğerinin nedeni olarak görmenin rasyonalist tarih görüşüne özgü olduğunu belirter Spengler devam ediyor: "Goethe'nin; 'yalvarırım olayların arkasında bir şey aramayın. Onlar kendileri, kendi dersleridir' ihtarı Marks ve Darwin'in yüzyılı için anlaşılmaz olmuştur".

Spengler'in öncelediği postmodernistler tarihin sözmerkezci bir şey (Derrida), bir mit kaynağı, bir ideoloji, önyargı ve kapanımı temel alan bir yöntem olduğunu saylar. Tarih diğer herşeyin onun terimlerine göre yorumlanması gereken egemen merkez, hakikat ve anlamın nihai kaynağı olarak şu ya da bu özneye ayrıcalık tanır (Ashley). Tarih modern Batı ülkelerine ait bir yaratıktır, bu haliyle de 3. dünya halklarını ve diğer kültürlerden gelenleri ezer (Avrupa merkezci bir kurgu olarak tarih, ötekini dışlar!). Tarihin gerçekliği yoktur. Ya belirlenmemiş olduğu (Himmelfarb) ya da felaketler tarafından belirlendiği, bugünden kopmuş olduğu düşünülür. Baudrillard'ın iddiasına göre herşey çoktan olmuştur... yeni birşey olamaz.

Çizgisel akışı kasten ihlal eden postmodern yazarlar sonsuz bir döngüselliği savunurlar. Böylelikle çizgisel zamanı havaya uçururlar. Çizgisel zaman olmaksızın, bilimsel bir çerçeve içinde neden-sonuç ilişkilerinin saptanması olanaksızdır. Çünkü birini diğerinden ayırabilmek için zamansal önceliği belirlemek gerekir. Şimdiki an hem sonsuza hem de karşı sonsuza yaklaştığı için hakikat olasılığı sıfıra iner. Teori de aynı ölçüde uçucu ve geçicidir, sadece bu an işe yarar, pek kalıcı bir sonucu yoktur. Bilgi iddiaları var olmanın dayanılmaz hafifliğiyle yarışır.

Batılı Olduğunu Bilmeyen Yerliciler

Başkaya, tarihsel ilerleme, sınıf savaşımı vb. konulardaki marksist terminolojiyi görmezden gelip kolay bir 3. Dünyacılığa soyunuyor. Bunun nedeni ise referanslarından belli oluyor. Başkaya'nın başlıca referanslarından birisi

Edward Said. Said'in entellektüel temeli ise Foucault'dan geliyor. Foucault'ın toplumsal felsefesinin ardında yatan ise Martin Heidegger'in özellikle metafiziğin felsefi eleştirisidir.

Heidegger'in eseri öz itibarıyle antimodernist olup teknoloji üzerine yazıları modernleşmeye karşı kapsamlı bir muhafazakar tepki gösterir.

Oryantalizm hakkındaki tartışmanın başka bir sonucu eşit oranda habis bir oksidentalizmdir. Yani Batı'yla her çeşit ilişkinin reddi ve modernleşme mirasının açıkça reddidir. "Oysa reddediş tavrı fiili olarak Batı'nın kültürel kurumlarını ve sonuçta onların üstüste yığıldıkları ideolojik matrisi gerektirir. Batı'nın kültürel hegemonyasına karşı sövüp sayan yerliciler **onu bilmeksizin onun bir parçasıdırlar**. Mukavemet yerli direniş kavramlarından ziyade Batı'nın kendi Herderyan mirasının- onun iyi işlenmiş kültürel alt tabakaları olarak ulusal özerklik, dil ve edebiyat ideolojilerinin- dayatmacalarınca belirlemektedir. Yerli nostalji kısaca büyük ölçüde Rousseau'-den sonra alışıldığı şekilde Batılı duygusalcılıktan enerjisini alır, dolayısıyla şimdiki biçimde yerlicilikten daha az yerli olan çok az şey kalıyor (Appiah).

Gerçekten de Başkaya'nın yerliciliği alabildiğine Batı Romantizminin etkisi altında kalmıştır. Ren nehri üzerine kurulan hidro-elektrik santralına veryansın edip, eski ahşap köprülere, Hölderlin'in şiirlerinde kalan ren nehrine ağıtlar yakan Heidegger kadar antimodernisttir Başkaya. Tarihsel ve diyalektik materyalizme gözlerini kapamış, tarihin tekerleğini tersine çevirmeye çalışan bir romantik. Batı'nın sanayileşmesinin finansmanında yalnızca sömürge halklardan aktarılan kaynağı görebilen, Marks'ın Kapital'de anlattığı ilkel sermaye birikimi döneminde olanlara gözleri kapalı bir romantik, İngiltere'de 1861'de 100.000'de 9.000 olan bebek ölüm oranlarını, Manchester'da üst orta sınıfta insan ömrü 38 iken, 17 yaşında ömrünü tüketen proleterleri, 1860 bunalımı sonrasında açlıktan ölen 40.000 insanı, çitlemeler sırasında topraklarından atıldıkları için dilenmek zorunda kalan ve yalnızca 8. Henry zamanında 72.000'i idam edilen emekçileri, kısacası kuşaklar boyu yokolup giden İngiliz, İskoç ve Galli işçi ve köylüleri görmezden gelen bir romantiktir Başkaya. Üstelik de bunları görüp, kapitalizmi çözümleyip, sosyalist devrime giden yolu bilimsel temellere oturtan Marks'ı, ilerleme retoriğinin dışına çıkamamakla suçlayan bir romantik.

Ötekinin Dillenmesi

İlerlemeye, modern burjuvaziye saldırmak adına kapitalizm öncesi uygarlıklardaki büyük dinlerin tüketimi önlediğine vurgu yapan Başkaya bir kez daha Foucault'la çakışıyor.

Faucault, dinsel maneviyatçılığın yarattığı devrimci güçlerin, modern rasyonalizm ve iktidara karşı yeni bir direniş aşaması ortaya koyduğunu söyledikten sonra, İran devriminin dinsel maneviyatını totalize olmuş bir modernlikte olası tek yeterli devrim biçimi olarak görüyordu (Ötekinin dillenmesi!).

Yine Robert Bocock, tüketime yönelik kapitalizm ve maddeci komünizm aracılığıyla doğanın sömürülmesi devrinin artık sona erdiğini, dünya dinlerinin ahlaksal değerler, doğaya daha özenli bir yaklaşım ve kapitalist tüketim kalıplarının eleştirisi açısından önemli bir kaynak oluşturduğunu belirtiyor.

Görüldüğü gibi marksizme, teknolojik determinizm, araçsal aklın tahakkümü vb. yaftalarla saldıranların, sınıf savaşımı yerine insan-doğa çelişkisini koyanların vardıkları yer tümüyle burjuvazinin safıdır. Tarihsel ve diyalektik materyalizmin bütün temellerine saldıranlar, insanlığa proleter devrimler yerine dinsel devrim öneriyor. Başkaya da tarihin yasalarından habersiz bir şekilde, kapitalizm öncesi uygarlıklarındaki büyük dinlerin tüketimi önlediğinden söz ediyor. Ne yazık ki kapitalizm çağında katı olan her şey buharlaşıyor Başkaya. Kemikleşmiş ilişkiler darmaduman oluyor. bunu anlayamayanların sonu ise Don Kişot'u akla getiriyor.

Yeni Çağa Saldıran Don Kişot

16.-17. yy. İspanyol ruhu ya da Don Kişotçuluk, yaratıcısı olduğu yeni kültüre, bilime, mantığa, ahlaka, Orta Çağ'dan miras kalan maddi ve manevi özellikleriyle direndiği için İspanya'ya Amerika'dan akan zenginlikler hiçbir ulusal küme tarafından sermayeye dönüştürülememiştir. Bu nedenle kapitalizme ayak uyduramayan 17. yy İspanya'sı sömürge nimetlerinden yararlanmayı diğer Avrupalı güçlere bırakmış, feodal yapının sürekliliği içinde, modern dünyadan dışlanmış ve farklı kalmıştır. Köylünün ve hidalgo(asilzade)nun, Sancho'nun ve Don Kişot'un dünyası olarak... Ve orta çağ'dan kalma derme çatma silahlarla modern bir düşmanı yenmek mümkün

değildi. Yeni Çağ'ın simgesi olan değirmenlere saldıran Don Kişot, sanıldığı kadar çılgın değildir. Tıpkı bir düelloda olduğu gibi, elinde mızrağı, Rosinante'yi değirmenlerin üstüne süren mahzun yüzlü Orta Çağ'lı aslında Yeni Çağ'a saldırmaktadır. Şövalye romanlarını yakan, büyücü devleri değirmen kılığına sokan bu çağ, onu bir kenara savurup atacaktır. Romanda bir kez değil, tam üç kez değirmenlerle karşılaşan Don Kişot, şaşkın Sancho Panza'ya "ben şövalyeyim, bugüne kadar böyle bir değirmen görmemişsem, ki görmedim..." diyerek kendisini savunurken, bir Orta Çağ'lı için değirmenin ne kadar yeni ve şaşırtıcı olduğunu anlatmaktadır. Aslında onun için yeni ve şaşırtıcı olan, içinde yaşadığı çağ ve onun değerleridir. Sonuç olarak Don Kişot deli gibi yaşayıp, bilge gibi ölmeyi seçti. Benimsemediği bir düzene savaş açan ve yenilgiye uğrayınca o düzenle uzlaşmayı reddederek, sessizce ölen bir bilgeydi o.

Keşke Başkaya'da hiç değilse Don Kişot kadar bilge olabilseydi. Oysa Başkaya, Avrupa Merkezciliğe saldırmak adına marksizmin temellerine saldırıyor. Postmodernizmin, irrasyonalizmin argümanlarının bilmeden taşıyıcılığını yapıyor. Bu nedenle de böyle giderse, Başkaya'ya, Krupp tekelinin ve Nazi İmparatorluğu'nun resmi filozofu Heidegger'le birlikte Ren nehrine ağıt yakmak dışında birşey kalmıyor. Bizimse yapacak başka işlerimiz var: Elektrifikasyon+Sovyetler=Komünizm.

DİPNOTLAR

1. Akal, Cemal Bali, "Modern Düşüncenin Doğuşu, Kesit yayınevi.

2. Bauman, Zygmunt, "Postmodern Etik, Çev.: Alev Türker, Ayrıntı yay.

3. Berman, Marshall, "Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. Çev.: Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim yay.

4. Best, Steven: Keliner, Douglas: Postmodern Teori, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı yay.

5. Bocock, Robert, "Tüketim", Çev.: İrem Kutluk, Dost Kitabevi.

6. Cohen, C. A., "Karl Marks'ın tarih Teorisi", Çev.: Ahmet Fethi (Henüz yayınlanmadı. Ceylan Yayınlarının programında bulunuyor.)

7. Habermas, Jürgen, "Bilgi ve İnsansal İlgiler", Çev.: Celal A. Kanat, Küyerel yay.

8. Harvey David, "Postmodernliğin Durumu", Çev.: Sungur Savran, Metis yay.

9. Heidegger, Martin, "Teknik ve Dönüş", Çev.: Necati Aça, Bilim ve Sanat yay.

10. Hilav, Selahattin: Felsefe Yazıları, YKY.

11. Jay, Martin, "Diyalektik İmgelem", Çev.: Ünsal Oskay, Ara yay.

12. Keat, Russel-Urry, John, "Bilim Olarak Sosyal Teori, Çev.: Nilgün Çelebi, İmge Kitabevi.

13. Lukacs, György, "Tarih ve Sınıf Bilinci", Çev.: Yılmaz Öner, Belge yay.

14. Marcuse, Herbert, "Eros ve Uygarlık", Çev.: Aziz Yardımlı, İdea yay.

15. Marks, K., "Kapital 1. Cilt", Çev.: Alaattin Bilgi, Sol yay.

16. Marks, K., Engels, F., "Komünist Manifesto", Çev.: Dünya Armağan, Gelenek yay.

17. Rosenau, Pauline Marie, "Postmodernizm ve Toplum Bilimleri", Çev.: Tuncay Birkan, Ark yay.

18. Ryan, Michael-Keliner, Douglas, "Politik Kamera", Çev.: Elif Özsayar, Ayrıntı yay.

19. Sarup, Madan, "Postyapısalcılık ve Postmodernizm", Çev.: A. Baki Güçlü, Ark yay.

20. Spengler, Oswald, "Batının Çöküşü", Çev.: Giovanni Scognamillo, Nuray Sengelli, Dergah yay.

21. Turner, Bryan, S., "Max Weber ve İslam", Çev.: Yasin Aktay, Vadi yay.

22. Modernizmin serüveni, Hazırlayan: Enis Batur, YKY.

23. Önce Söz Vardı, Erol Gökü, Abdullah Topçuoğlu, Yasin Aktay, Vadi yay.

24. Postmodernizm ve İslam, Oryantalizm ve Küreselleşme: derleyenler: Abdullah Topçuoğlu, Yasin Aktay, Vadi yay.